

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI

SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE
KAZAKİSTAN EĞİTİM SİSTEMİ

Aigul BOLATOVA
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. İsa KORKMAZ

KONYA – 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Aigul Bolatova
	Numarası	17830103110
	Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri
	Bilim Dalı	Eğitim Programları ve Öğretim
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	Sovyetler Birliği Döneminden Günümüze Kazakistan Eğitim Sistemi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

05/08/2019
Öğrencinin
Adı Soyadı İmzası
Aigul Bolatova
Aigul

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Aigul Bolatova
	Numarası	17830103110
	Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri
	Bilim Dalı	Eğitim Programları ve Öğretim
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. İsa Korkmaz
	Tezin Adı	Sovyetler Birliği Döneminden Günümüze Kazakistan Eğitim Sistemi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Sovyetler Birliği Döneminden Günümüze Kazakistan Eğitim Sistemi** başlıklı bu çalışma **18/07/2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda **oybirliği** ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Prof. Dr. İsa KORKMAZ	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin SERÇE	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Aigül Bolatova
	Numarası	17830103110
	Ana bilim / Bilim dalı	Eğitim Bilimleri/ Eğitim Programları ve Öğretim
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. İsa KORKMAZ
	Tezin Adı	Sovyetler Birliği Döneminden Günümüze Kazakistan Eğitim Sistemi

ÖZET

1917 yılında Sovyetler Birliğinin kuruluşundan bu yana Kazakistan tarihi, politik ve ekonomik yaşadığı süreçler ile birlikte eğitim sisteminde de birçok değişiklikler yer almıştır. Bu çalışmada, Sovyetler döneminden bugüne Kazakistan eğitim sisteminde olan değişiklikleri etkileyen tarihi olaylar, sürdürülmüş olan politikalar, eğitim programları ve yöntemleri, eğitim içeriği farklı istatistikler üzerinden incelenmiştir.

Sovyetler birliğinin kuruluşu ile verilmiş olan 'Okuryazarlığı geliştirme kararı ile başlayan bu süreç ülkedeki VII-VIII. asırdan beri devam etmekte olan mektep-medreseleri yok etmeye devam etmiştir. Okulların yeniden yapılandırılması, zorunlu ilkökul eğitiminin gerçekleşmesi, zorunlu ortaokul eğitimi ve iş eğitim sistemi bu araştırmada incelenmektedir. Eğitim tarihi açısından ülkenin yaşadığı iktisadi, siyasi, kültürel değişimler ile alfabe değişimi, II.Dünya Savaşı gibi zorluklar sonucunda, farklı gelişim aşamaları incelenmiştir. Ayrıca, bu araştırmada bağımsızlık yıllarındaki ve günümüzdeki Kazakistan Cumhuriyeti'nin eğitim sistemi (ana okul, ilkökul, ortaokul, yüksekokul), izlenen politikalar, kullanılan eğitim programları ve yöntemleri üzerinde durulmuştur.

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel araştırma deseni ve veri toplamada dokümanların incelemesi ile elde edilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Kazakistan, Eğitim Sistemi, Sovyetler Dönemi*

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Name Surname	Aigul Bolatova
	Student Number	17830103110
	Department / Specialty	Education Sciences / Curriculum & Instruction
	Study Program	Master's Degree (M.A.)
	Supervisor	Prof. Dr. İsa KORKMAZ
	Title of the thesis/ Dissertation	The Education System of Kazakhstan from the Soviet Union Period to the Present

SUMMARY

Since the Soviet Union was founded in 1917, there have been many changes not only in history, political and economic processes, but also in education system of Kazakhstan. In this context, the historical events and the policies affecting the changes in the education system of Kazakhstan, educational programs and methods, educational content and statistics have been examined.

This process, which started with the decision 'About eliminating ignorance' by the establishment of the Soviet Union, continued with the destruction of the school-madrasas which have been going on since VII-VIII centuries. The restructuring of schools, the realization of compulsory primary education, compulsory secondary school education and high education system were examined in this thesis as well. When we look at the subject in terms of educational history, it is determined that the economic, political and cultural changes experienced by the country are examined and different development stages are followed as a result of the problems like alphabet change and World War II. In addition to that, this study focuses on the education system (preschool, elementary school, middle school, high school), the policies followed, the educational programs and methods used in the independence years and in the current Republic of Kazakhstan. In this study, descriptive approach was conducted and period of the data obtained from the related documents were analyzed.

Keywords: *Kazakhstan, Education System, Soviet Era*

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Sovyetler Birliği döneminden günümüze Kazakistan eğitim sistemi incelenmiştir. Bu konuyu seçmemdeki neden Sovyetler Birliği döneminden bu yana Kazakistan eğitim tarihindeki yaşanan birçok etkili olaylar ve gelişimleri araştırmak ve güncel Kazakistan Eğitim sisteminin genel yapısı ve Okul öncesi, Genel Orta Eğitim (Anaokulu, Ortaokul, Lise) ve Yükseköğretim eğitim sistemlerini ortaya koymaktır.

Bu çalışmada, konu ile ilgili yazılmış kitaplar, dergiler ve yapılmış tezlerden yararlanılmıştır. Sovyetler Birliği hükümeti dönemindeki eğitim ile ilgili kanunlar ve yasalar kullanılmıştır. Tarihi kitaplardan 1917-2019 yıllar arasındaki tarihi olaylar araştırılmıştır ve bu olayların eğitim sistemine etkileri incelenmiştir.

Sovyetler döneminden günümüze Kazakistan eğitim sistemi hakkında birçok kaynak bulunmaktadır. Bu kaynakları hazırlayan herkese, konu hakkında araştırmalarından dolayı teşekkür ederim.

Bu çalışmayı hazırlarken bana her türlü yardımda bulunan ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. İsa KORKMAZ'a minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak tez sürecimin her anında desteğini bir an bile esirgemeyen, bana her zaman desteklerini uzaktan da olsa hissettirdikleri için başta annem ve babam olmak üzere tüm aileme teşekkürlerimi sunarım.

BİLİMSEL ETİK.....	i
YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMU.....	ii
ÖZET.....	iii
SUMMARY.....	iv
ÖNSÖZ.....	v

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
1.1 Problem durumu	2
1.2. Araştırmanın Önemi	3
1.3. Araştırmanın Amacı.....	4

BÖLÜM II YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli.....	5
2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi	5

BÖLÜM III

3. 1917-1941 SOVYET OKULLARI VE EĞİTİM SİSTEMİ	7
3.1. 1917-1920 Sovyet Okullarının Yeniden Yapılandırması ve İlk Adımları.....	7
3.1. Genel Zorunlu İlkokul Eğitiminin Gerçekleşmesi.....	16
3.2. 1929 SSCB'nin Latin-Kiril Alfabe Değişimi Sürecindeki Eğitim Sistemi	18
3.3. 1930 Yıllarındaki Kazak SSC Eğitim Sistemi.....	20
3.4. 1917-1941 Sovyet Pedagojisinin Oluşumu ve Gelişimi – Eğitiminin İçeriği	27

BÖLÜM IV

4.1941-1970 YILLARINDAKİ SOVYET OKULU VE PEDAGOJİSİ.....	30
4.1. II. Dünya Savaşı Yıllarındaki Okul Ve Pedagoji (1941-1945).....	30
4.1. Büyük Vatanseverlik Savaşından Sonraki Yıllardaki Eğitim Sistemi (1946-1958).....	36
4.2. Genel Zorunlu Ortaokul Eğitim Sisteminin Gerçekleşmesi. Sekizyıllık ve Onyıllık Ortaokul Sistemlerine Geçiş. (1950-1970).....	41

BÖLÜM V

5. 1970-1990 SOVYET OKULU VE EĞİTİM SİSTEMİ.....	46
5.1. Genel Eğitim Ortaokulu ve İş Eğitim Sistemindeki Reform	46

5.2. Eğitim Sisteminin Yeni Tanımı ve Türleri	49
---	----

BÖLÜM VI

6. BAĞIMSIZLIK YILLARINDAKİ KAZAKİSTAN EĞİTİM SİSTEMİ	51
--	-----------

6.1. Günümüzdeki Kazakistan Eğitim Sisteminin Genel Yapısı Ve Organizasyonu ..	52
--	----

6.2. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM.....	55
-------------------------------------	-----------

6.2.1. Okul Öncesi Eğitim Sistemi	57
---	----

6.2.2. Kamu ve Özel Anaokullar	57
--------------------------------------	----

6.2.3. Anaokullarında Sıra.....	58
---------------------------------	----

6.2.4. “Balapan” Programı.....	58
--------------------------------	----

6.2.5. Okul Öncesi Eğitim “Mini Merkezleri” (“Mini-Centers”).....	59
---	----

6.3. Okul Öncesi Eğitim Programları	59
---	----

6.4. Eğitimde Kullanılan Ek Yöntemler	60
---	----

6.4.1. Maria Montessori'nin Metodolojisi	60
--	----

6.4.2. Zihinsel Aritmetik - Mental Arithmetics	60
--	----

6.4.3. Waldorf Pedagojisi Veya Steiner Tekniği.....	61
---	----

6.4.4. Nikolai Zaitsev'in Materyalleri.....	61
---	----

6.5. GENEL ORTA EĞİTİM	61
-------------------------------------	-----------

6.5.1. Kazakistan'daki Genel Ortaokul	62
---	----

6.5.2. Derinlemesine Eğitim Veren Okullar	63
---	----

6.5.3. Özel Okullar	65
---------------------------	----

6.5.4. Nazarbayev Entelektüel Okulları	65
--	----

6.5.5. Orta Öğretimin Kalitesi	66
--------------------------------------	----

6.5.6. Orta Eğitimin Yeniden Yapılması	66
--	----

6.5.7. 2017-2018 Öğretim Yılı İçin Orta Eğitim Sistemi	67
--	----

6.6. TEKNİK VE MESLEKİ EĞİTİM.....	69
---	-----------

6.6.1. İkili Sistem (Dual System)	72
---	----

6.7. YÜKSEK EĞİTİM SİSTEMİ	72
---	-----------

6.7.1. Yükseköğretim Alanındaki Program Türleri ve Nitelikleri.....	73
---	----

6.7.2. Yükseköğretim Kurumları.....	74
-------------------------------------	----

6.7.3. Üniversitelere Kabul.....	75
----------------------------------	----

6.7.4. Yükseköğretim Sisteminin Yapısı.....	75
6.7.5. Akademik Yılın Başlangıcı (Bilim Günü).....	76
6.8. LİSANS EĞİTİM PROGRAMLARI	77
6.8.1. Lisans Eğitimi Bilim Dalları	77
6.8.2.Eğitim Müfredatı	78
6.8.3.Öğrenci Değerlendirmesi.....	79
6.9. YÜKSEK LİSANS EĞİTİM PROGRAMLARI.....	80
6.9.1. Eğitim Müfredatı	81
6.9. 2. Öğrenci Değerlendirmesi.....	82
6.9.3. Lisans ve Yüksek Lisans Dışındaki Programlar.....	83
6.10. Ph.D DOKTORA EĞİTİM PROGRAMLARI.....	83
6.10.1.Eğitim Müfredatı	84
6.10.2.Değerlendirme	84
BÖLÜM VIII	
SONUÇ	86
KAYNAKÇA.....	90

KISALTMALAR

AKTS	Avrupa Kredi Transfer Sistemi
CT	Complex Test
EBB	Eğitim ve Bilim Bakanlığı
EBB	Eğitim ve Bilim Bakanlığı
GPA	Grade point average
KazakSSC	Kazak Sovyet Sosyal Cumhuriyeti
KC UEB	Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Ekonomi Bakanlığı
KC	Kazakistan Cumhuriyeti
NIS	Nazarbayev Intellectual Schools
NU	Nazarbayev University
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OÖE	Okul öncesi eğitim
PhD	Doctor of Philosophy
RSFSC	Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti
s.	Sayfa
S.	Sayı
SSCB	Sovyet Sosyal Cumhuriyetler Birliği
TME	Teknik ve Mesleki Eğitim
UNESCO	The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNT	United National Test (Birleşik Ulusal Test)
Yay.	Yayın

BÖLÜM I

GİRİŞ

“Geçmişini bilmeyen geleceğini tahmid edemeyecektir.”

Baurcan Momışulu

Eğitim sistemi, birbirine bağlı olan eğitim programları ve çeşitli seviye ve yönelimli devlet eğitim standartlarını içermektedir. Bu sistemi toplum içinde uygulayan eğitim kurumları ve eğitim yöneticileri olmuştur. Eğitim sistemi toplumun sosyo-ekonomik gelişmesinde büyük rol oynamaktadır. Toplumun gelişmesi ile gelişen, her zaman topluma göre değişmekte olan eğitim sistemleri, ülkenin ekonomik ve politik değişikliklerine göre değişmektedir. Sürekli gelişerek daha karmaşık hale gelmektedir (Nazarbayev, 2014).

Genel türk eğitim tarihi, Türkler ve Türklerin kurduğu farklı devletlerin yaşam tarzı ve sosyal yapısıyla yakından ilişkilidir. Türk eğitim tarihi dendiğinde Türklerin Orta Asya'dan göç ettiği dönemlerden başlayarak, günümüze kadar eğitim ve öğretim adına gerçekleştirdikleri bütün etkinlikler anlaşılmalıdır (Güven, 2014:1).

Türk devletlerinden biri olan Kazakistan Cumhuriyeti 2019 yılında bağımsızlığının 28 yıldönümünü kutlamıştır. Tarihi ölçüm olarak bu kısa bir süreçtir. Fakat bir karar olarak bizim için bu kadar kısa sürede aldığımız yol birçok asırlık egemenliği olan cumhuriyetlerin yüzyılları ile kıyaslanabilir. Yeni asırda dış dünya ve bizim onu algılamamız da değişmiştir ve yeni bir nesil yetişmiştir.

Bağımsızlığını kazanmadan önce Kazakistan'ın eğitim sistemi nasıldı? Sovyetler Birliği dönemindeki Kazakistan'ın eğitim sistemi nasıldı? Bu tarihi süreçte Kazakistan'ın eğitimi nasıl ilerlemiştir? O dünya standartlarına uygun mudur? Güncel Kazakistan eğitimi devletin gelişmesini ne kadar etkiliyor? Bu tezde Sovyet dönemindeki Kazakistan eğitim sisteminin oluşumunun analizi yapılacak, aynı zamanda bu alanın günümüzdeki durumu takip edilecek ve son yirmi beş yılda neyin değiştiğine bakılacaktır.

1.1 Problem durumu

Orta Asya, Kazakistan topraklarında VII ve VIII. asırlardan beri birçok okul (Müslüman ilkokulları) ve medreseler, dini eğitim veren eğitim kurumları çalışmaya başlamıştır. Eski İsficab, Taraz, Türkistan, Oturar vb. şehirlerdeki medreselerin toplam sayısı yaklaşık 84'e ulaşmıştır. Bu kurumlardan eğitim alan öğrenci sayısı yaklaşık 5 bindi. Köy okulları ülkenin dört bir tarafında yer almıştır. Bu okullarda dersler öğretmenler yerine imamlar tarafından sürdürülmüştür. Öğrenciler sadece kış ve güz aylarında (bir yılda 4 veya 6 ay) eğitim görmüşlerdir. Okuryazarlığa öğrenmek için Arap harfleri ve kelimelerini ezberlemek, özellikle Kuran'ın Arapça metnini ezbere öğrenmek zorunlu olmuştur (İliyina, 1984).

XIX. asrın II. yarısında Kazakistan'ın Rus İmparatorluğu altına girme süreci ile, Kazak ülkesinde dini eğitim veren kurumların azalması ve dini olmayan eğitim kurumlarının yayılmasının ilk adımları başlamıştır. Yeni merkezi yönetim sisteminin uygulanması ile, yerel yönetim kurumlarında çalışacak yetkilileri ve tercümanları hazırlamak amacıyla Rus-Kazak ve Rus-Tuzem okullarının açılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla, 1789'da Ombı'da "Asya Okulu" açılmıştır. Bu eğitim kurumu Kazak çocuklarını da kabul etmiştir. 1825'te Orınbor'daki Tatar okulu temel alınarak Nepluyev askeri okulu, 1846'da Sibir Kazak-Rus askeri okulu temel alınarak Ombı askeri konut okulu inşa edilmiştir. Kesinlikle, bu tür askeri okulların oluşması belli bir amaçları hedeflemektedir. Çarlık hükümeti ilk olarak aristokrat sultanların, zenginlerin ve yetkililerin çocuklarını ve askeri kurumların Kazakistan'da Çarlık hükümetin sömürge politikasını sürdürmeye uygun öğrencileri hazırlamaya çalışmıştır (Dneprov, 1991).

1841 yılında Bökey Orda'sında Cangir Han Kazak öğrenciler için iki yıllık ilkokul açılmıştır. Okulun ana amacı, Kazak çocuklarını Orınbor Nepluyev askeri konut okulu gibi belli eğitim kurumlarına hazırlamaktır. Böylece Rus dilinde eğitim veren ilk Kazak Okulu 1841'de açılmıştır. İkinci Rus-Kazak Okulu 9 yıl sonra (1850) Orınbor'da sınır komitesinin yanında sultanların ve zenginlerin çocuklarından tercüman hazırlamak amacıyla yedi yıllık mektepler açılmıştır. Bu mekteplerden mezunu olan Kazak halkının ilk eğitmeni; pedagoğ, demokrat aydını, yazar İbray Altınсарin (1841-1889) 8 ocak 1864 yılında Torğay'da ilk kazak mektebini ve onun

yanından öğrenci yatılı evini açmıştır. İlk “Kazak Krestomatisi” (1879), “Müslüman kuralları” gibi ders kitaplarının yazarı Altınсарın, Çarlık hükümetinin sürdürmüş olduğu Ruslaştırma, halkların kendi dilini, dinini unutturmayı hedefleyen sömürge politikasına karşı çıkmıştır. Kazak çocuklarının ana dilinde eğitim alması için büyük çaba gösteren aydınların bir diğeri ise Ahmet Baytursinov’tır. A. Baytursinov (1872-1937) ilk arap harflerine dayalı Kazak alfabesini oluşturmuştur. Onun 1892’de yazdığı “Kırgızlar için Abece” adlı ders kitabı 1925 yılına kadar kazak mekteplerinin ana ders kitabı olarak kullanılmıştır (Seytaliyev, 2008).

1917 yılındaki Kazan darbesinden sonra hükümetin başına geçen Bolşevikler ekonomik problemlerin çözümü ile birlikte kültürel devrim uygulanmasına dair karar vermişlerdir. Eskiden açılmış olan okulları yöneten kurumları yok etmişlerdir, özel eğitim kurumları kapatılmış ve okullarda eski diller ve din eğitimi yasaklanmıştır. 1918’de okul reformunun yasal temelleri olan birkaç hükümet evrakı ortaya çıkmıştır. Din ile devlet işlerini ayırma politikası neticesinde okulda dini eğitim yasaklanmıştır, ana dilinde eğitim veren Rus olmayan halkların eğitim ve öğretim kurumlarını açma hakkı, tüm okullarda kız erkek karma eğitim yasalarının kabul edilmesi bu evraklardan geçen hususlardan bazılarıdır. 1920 yılında okuldaki eğitim sisteminin darbeden önceki hali tamamen ortadan kaldırılmıştır; yeni eğitim programları hazırlanmış ve iş eğitimi ve öğretim, eğitim kurumlarının ve yeni devlet yönetim sisteminin temelini oluşturmuştur. (Kuzembayulı, Abil, 2006)

1917 yılında Sovyetler Birliği’nin kuruluşundan bu yana Kazakistan; tarihi, politik ve ekonomik süreçler içerisinde eğitim sisteminde birçok değişiklikler yaşamıştır. Bu bağlamda Sovyetler döneminden bugüne Kazakistan eğitim sisteminin incelenmesi bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Bağımsız Türk devletlerinden biri olan Kazakistan Cumhuriyeti’nin eğitim sisteminin Sovyetler döneminden günümüze kadarki gelişimini inceleyip, Sovyetler dönemindeki eğitim sistemi hakkında yapılan eleştirileri tarafsız bir bakış açısıyla ortaya koymak ve tarihi gerçekliğiyle anlamak, bugünkü güncel eğitim durumunu

anlatmak; sorunlarını yorumlamaya ve çözümlmeye katkı sağlaması açısından önemlidir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Sovyetler döneminden bugüne Kazakistan Cumhuriyeti'nin eğitim tarihini incelemek ve objektif bir şekilde belgeleri inceleyerek, günümüzdeki bağımsız Kazakistan'ın eğitim sisteminin temellerini ortaya koymaktır.

Sunulmuş olan bu çalışmada Kazakistan'daki eğitim sisteminin 1917-2019 yıllar arasındaki gelişim ve değişimi incelenmektedir. Kazakistan eğitim sistemindeki bu yüzyıl nasıl geçmiştir? Bu büyük bir gelişme mi yoksa boşa giden zaman mı? Bu yüzyıllık süreçte eğitim sisteminde ne tür pozitif ve negatif değişiklikler olmuştur? Sovyetler otoritesinin eğitim sürecine etkisi nedir?

Araştırmanın amacı, Kazakistan Cumhuriyeti'nin eğitim sisteminin Sovyetler döneminden bugüne kadarki tarihi, gelişmesi ve günümüzdeki durumu hakkında yukarıdaki sorulara cevap almaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırma yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde problemin durumu, İkinci bölümde ise araştırmanın yöntemi açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise 1917-1941 yılları arasındaki Sovyet okulları ve eğitim sisteminin oluşumu üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde ise 1941-1970 yıllarındaki Sovyet Okulu ve eğitim sistemindeki reformlar incelenmiştir. Beşinci bölümde ise 1970-1990 yılları arasındaki Sovyet okulu ve eğitim sisteminin II.Dünya savaşı yıllarındaki gelişmeleri araştırılmıştır. Altıncı bölümde bağımsızlık yıllarındaki Kazakistan eğitim sisteminin genel yapısı hakkındaki dokümanlar incelenmiştir. Yedinci bölümde ise sonuçlar değerlendirilmiştir.

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden tarihi araştırma deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tarihi araştırma deseni geçmişten günümüze geçen süreçte yaşanmış olay ve olguların araştırılıp açıklanması ve ortaya çıkarılmasında kullanılan yöntemdir. Dönemin dokümanları dikkatlice okunarak ya da söz konusu dönemde yaşamış kişilere görüşmeler yapılarak odaklanılan problemlerle ilgili cevaplar aranır. Bu tür araştırmalarda doğruluğun sağlanması önem arz etmektedir. Nerede, niçin, ne zaman, sonunda ne oldu gibi sorulara cevap aranır. Eğitim alanında bu yöntemle yapılan çalışmalar, günümüz eğitimini, geçmişteki uygulamaların incelenmesi sonucu ile elde edilen bulgular ışığında anlamaya çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama ve analiz yöntemi olarak nitel araştırmalara uygun olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e göre doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini. Çünkü dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılan önemli bilgi kaynaklarıdır. (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.218).

Bu doğrultuda araştırma, konusu ile ilgili yazılmış kitaplar, dergiler ve yapılmış tezler incelenmiş ve elde edilen veriler tarafsız bir bakış açısıyla yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, Sovyetler Birliği dönemi hakkında nerede, ne zaman kuruldu, kimler, ne için kurduğu hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın kanıtı olarak dokümanlar, belgeler ve kalıntılar kullanılmıştır. Sovyet devleti zamanındaki eğitim ile ilgili yazılı tutanaklar, kanunlar, kararnameler, kitaplar, dergiler, gazeteler, anlaşmalar, yazıtlar, vb. kullanılmıştır. Örneğin, E. D. Dneprov'ın «XIX sonu – XX başındaki SSCB halklarının okul tarihi ve pedagojik fikirleri» kitabının içerisindeki Kazakistan eğitim tarihi ile ilgili bilgiler toplanmıştır. T. Iliyina'nın Sovyetler pedagojisi hakkında yazdığı «Pedagogika» (1984) kitabın'dan o dönemdeki eğitim ve öğretim ile ilgili bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca, Kazakistanın

ünlü tarihçileri Kadırgali Seytaliyev'in "Pedagoji tarihi" kitabı ve Tarih Bilimler Prof. Dr. Amanjol Kuzembayuly ile Erkin Abil'in araştırmaları ve olaylarla ilgili görüşleri ve yaptığı analizleri bu çalışmanın temelini almınmıştır. Buna ek olarak, Kazakistan Cumhuriyeti Merkezi Ulusal Arşivi ve XX. asırdaki Sovyet hükümeti yıllarında kabul edilen kanunları ve kararları incelenmiştir. Özellikle, Sovyet birliğindeki ölkelerin eğitim ile ilgili politikalar ve kanunları araştırılmıştır. A. Kuzembayuly, E. A. Abil (2006). *Kazakistan tarihi: Yükseköğretim ders kitabındaki 1922-1991 yılları arasındaki tarihi olaylar* araştırılmıştır ve onların eğitime etkilerini bulmaya çalışılmıştır. Bağımsızlık yılları ve günümüzdeki Kazakistan Eğitim Sistemi hakkında bilgi vermek için Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığının son yıllardaki Ulusal Eğitim Raporları, Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin İstatistikleri kullanılmıştır. Ayrıca Uluslararası Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve Uluslararası Üniversite Çalışmaları için Trans-Avrupa Hareketlilik Programı'nın (Tempus) farklı yıllarda yaptığı istatistiksel analizleri temel alınmıştır. Belgelerde yazılan bilgilerin gerçeği yansıtıp yansıtmadıkları öğrenilecek. Belgelerin birinci elden mi yoksa ikinci elden mi, doğrudan mı ya da dolaylı belgeler olup olmadığı belirlenmiştir.

BÖLÜM III

SOVYET OKULLARI VE EĞİTİM SİSTEMİ (1917-1941)

1917-1920 Sovyet Okullarının Yeniden Yapılandırması ve İlk Adımları

25 ekim 1917 tarihinde gerçekleşen Ekim darbesinden (Qazan tönkerisi) sonra hükümetin başına gelen bolşevikler hükümeti ekonomik problemleri ile birlikte kültürel devrim uygulama hakkında karar vermişlerdir. Bu kararda ana hedefleri: tüm dünyadaki cahilliği ortadan kaldırmak, sosyalist eğitim sistemini kurmaktır. Rusya'nın farklı uluslararası dillerinde eğitimi sürdürmek, yeni ideolojiye dayalı sovyet aydınlarının toplumunu oluşturup, onların sayesinde eğitim, bilim, edebiyat ve sanat alanlarında birçok yenilikler getirmek vb. faaliyetleridir. (Dulatov, 2013)

Halk eğitim işinin bütün sistemini yeniden kurmak darbenin ilk günlerinden başladı. 9 kasım 1917'deki kararnameye göre, Eğitim işi için Devlet Komisyonu kuruldu. Bu komisyon Halk Eğitim Sistemi'nin temellerini oluşturmakla görevlendirildi. Halk Eğitim komiseri A.V. Lunaçarsky (1875-1933) halka, öğretmenlere ve öğrencilere hitap etti. Hitabında Sovyetler devletinin halk eğitimi ile ilgili ana kuralları ve hedeflerinden bahsetti: genel zorunlu ilköğretim, okulların bütün aşamalarında genel eğitim görebilme imkanının olduğu, mekteplerin dinden ayrı olması, eğitimi demokratikleştirme, yerel ve ulusal özellikleri dikkate almaktır (Seytaliyev, 2008).

1917-1920 yılları aralığında sovyet hükümeti 'Cahilliği ortadan kaldırma hakkında' karar kabul edip, onları gerçekleştirmeye çalıştı. Bu kararların sayesinde yukarıda anılan 3 yıl içerisinde 8-50 yaş aralığındaki 7 milyon'dan fazla kişi ilkokul eğitimi almıştır. 1918 y. 18 haziranında Halk Komiserler Konseyi "Rus Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde halk eğitimini düzenleme hakkında kurallar" kabul etmiştir. Kurallara göre, cumhuriyetteki halk eğitiminin genel yönetimini Devlet Halk Eğitim Komisyonu sağlıyor, yerel yerlerde ise il, ilçe, kasabalarda eğitim merkezleri sağlıyordu. Milli Eğitim merkezlerinin yanında eğitim komisyonları - farklı kurum işçilerinden, öğretmenler ve öğrencilerden oluşan danışma - kurumları kuruluyordu (Dneprov, 1991).

30 Mayıs 1918’de tüm eğitim kurumları Halk Eğitim Komiserliğinin kontrol altına verilmesi hakkında kararnamesi imzalandı. Halk Komiserliği - 1917–1946’da Sovyet devletinde (Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyetinde, diğer Birlik ve özerk cumhuriyetlerde, Sovyet Sosyal Cumhuriyetler Birliğinde) - belirli bir devlet faaliyeti veya ulusal ekonominin ayrı bir sektörünün yönetiminden sorumlu merkezi yürütme organıdır. Kural olarak, Halk Komiserliği hükümetin bir parçası olan Halk Komiserliği (Halk Komiserliği) tarafından yönetilir - uygun seviyedeki Halk Komiserleri. Tüm genel öğretim okullarını ve mesleki eğitim kurumlarını Halk Eğitim Komiserliğinin yönetimi altında birleştirilmesi okul reformunun birliğini sağlamıştır (Kuzembayuly, Abil, 2006).

20 Ocak 1918’de Halk Komiserleri Konseyi’nin “Kiliselik ve dini toplumlardaki namus ve şeref özgürlüğü” hakkında kararnamesi kabul edildi. Bu kararnamede okulun kiliseden ayrılması amaçlanmıştır. Ayrıca, bu kararda namus ve şeref özgürlüğü, belli bir din ile ilgili herhangi bir sınırlamalar kaldırıldı; her insanın istediği dini tutmasına veya hiçbirini tutmamasına kendisi karar vereceği belirtilmiştir. Kararnameye göre tüm devlet, kurumsal ve özel eğitim kurumlarında din eğitimi yasaklandı (Seytaliyev, 2008).

Sovyetler Birliğinden önceki yıllarda Kazakistan’da müslüman mektepleri ve medreseleri çok yaygındı. Mektepler ilkokul olarak şehirlerde, köylerde ve kasabalarda faaliyet gösteriyorlardı. Onlarda ders planı, programı veya ders kitapları yoktu. Ders kılavuzu görevini Quran ve başka arap dilindeki dini kitapları yapıyordu. Okuryazarlık eğitimi ile birlikte mektepler dini ahlak eğitimi de veriliyordu. Onlarda ana dili okutulmuyordu. Eğitim arap dilinde her öğrenci ile bireysel olarak sürdürülüyordu. Türkistan bölgesinde bunun gibi kız mektepleri önemli bir miktarda vardı, çoğunda ruhban sınıfı ve ticaretçi ailelerin kız çocukları gidiyordu. Böyle okullar genelde öğretmenlerin evlerinde yer alıyordu. Kadın okullarında dini metinler haricinde şiirler de öğretiliyordu (Kuzembayuly, Abil, 2006).

Medrese ise, ortaokul ve yüksekokul olarak teolojik ve hukuk eğitimi veriyordu. Aynı zamanda, klasik doğu edebiyatı öğretiliyordu. Medreselerde eğitim süresi belirlenmiyordu. Bu okulların çoğu şehirlerde ve büyük dini merkezler veya

camii yanında kuruluyordu. Kazakistan'da 1890 yılında 6430 medrese (96 000 öğrenci) vardı, 1916 yılında ise medresede 7650 (110 000 öğrenci) oldu (Dneprov, 1991).

Kazakistan'ın Rusya'ya girişinden sonraki ilk aşmasında bölge yönetimi tarafından müslüman okullarının işlerine müdahale etmeme politikası izlemiştir. Ancak, Özbekistan'ın Andican kentinde yaşanan Andican isyanından sonra (1897) mektep-medrese ve tüm müslüman dini okulları üzerindeki kontrol yoğunlaştırılmıştır. 1905-1907 yıllarındaki devrimden sonra da bu politika devam etmiştir. 1910 yılında Türkistan general valisi A.V.Samsonov "Türkistan bölgesinin müslüman okulları kurallarını" onaylamıştır. Kurallara göre yeni medreseleri sadece "güvenilir rus vatandaşlarının" açmasına izin veriliyordu. Mütterislerin atanması veya işten çıkartılmasını bölgenin devlet okullarının başmüfettişi tarafından yapılıyordu. Medreselerde sadece Rus basın sansürünün izin verdiği kitaplar kullanılıyordu. Eğitim yönetimi tarafından medreselerdeki eğitim süreci, personelin kurallara uyması vs. kontrol altına alındı. Öğretmen olarak sadece öğrenciler ile aynı milletten olan kişiler çalışabilirdi (Kuzembayuly, Abil, 2006).

1916 yılındaki ayaklanma Kazakistan'daki bu tür okullarının denetiminin daha da sıkılaştırdı. Böylece, XIX.asrın sonunda Kazakistan'daki mektep-medreselere rus dili dersleri eklenerek eski medreseler yeni metodlu okullara dönüşmeye başladı. Çoğu rus aydınları müslüman nüfusun arasındaki ayrılıkçı akımların çoğalması korkusundan dolayı bu girişime karşı çıktılar. Buna rağmen, 1987-1916'da Samarkand bölgesinde 5 yeni metodlu okul, Sırdarya'da 40, Fergana bölgesinde 30, Türkistan bölgesinde ise 94 yeni metodlu okullar açılmıştır (Dulatov, 2013)

Bu okulların sayesinde ders kitaplarına ihtiyaç duyuldu ve onun için okuma kitapları, aritmetik kitapları, tarih, coğrafya vb. ders kitapları yayınlandı. İlk defa ana dili eğitimi için ders kitapları basıldı: Z.Ergaliyeva 'Kazak harfleri' (Kazan, 1910), M.Nurbayeva 'Kazak alfabesi'(Ufa,1910), K.Sırgalina 'Alfabe' (Kazan,1913) ve İ.Altınсарın'ın 'Maktubat'ı (St.Petersburg, 1889) yayınlanmıştı (Dneprov, 1991).

1917 yılındaki kazan darbesinden hemen sonra o güne kadar devam etmekte olan eğitim sistemini uzaklaştırma süreci başlatılmıştır. Eski okul yönetim sistemi

yok edildi, özel eğitim kurumları kapatıldı, okullarda eski diller ve din eğitimi yasaklanmıştır. 26 Haziran 1918'deki Halk eğitim işini organize etmek Sovyet hükümetinin karamamesine göre belirlenmiş, kız ve erkek çocuklarının bir arada ve ücretsiz eğitiminin verileceği iki aşamalı sisteme geçilmiştir:

I. aşama – 5 yıl;

II. aşaması – 4 yıl;

Bu iki aşama birleşerek 9 yıllık genel eğitim veren ortaokulu oluşturmaktadır.

Yukarıda bahsedilen Sovyetler Devleti'nin karamameleri, karşı-devrimci unsurlar, burjuvaziler, toprak sahipleri ve burjuvazinin aydınları- tarafından çok fazla karşılık bulmuştur (Seytaliyev, 2008).

K. Seytaliyev'e göre yeni eğitim sisteminde hükümet tarafından baskı, diktatörlük ve sansür durumu varken dünya okulu ve dünya pedagojisi ile ilişki sınırlanmaktadır. Diğer ülke okullarının tecrübesi ve pedagojisinden yeterli düzeyde faydalanılmamıştır. Sovyet hükümeti bireyin ilgi alanı ile toplumun ilgi alanı arasında sıkı bağlar olan bir eğitim sistemi oluşturmuştur. İlk amaç olarak öğrencilerin bilincine siyasi-ideolojik prensipleri sindirmek belirlenmiştir. Komünizm çok güçlü ve en uygun bir eğitim aracı olarak sunulmuştur. Komünist eğitim sistemi idealize edilmiştir. (Dulatov, 2013)

Öğretmenler darbeye halktan farklı bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Öğretmenlerin çoğu, özellikle ortaokul öğretmenleri, devrimci değişime nefretle bakmış ve Sovyet hükümetine karşı çıkmışlardır. Fakat öğretmenlerin bazıları ise, özellikle halk okullarının öğretmenleri devrimi ve bu değişimi iyi karşılamıştır. 1918 yılı yeni eğitim sisteminde Genel İş Okullarına dayalı okullar kabul edilmiş. Halk Eğitim işi hakkında devlet komisyonunda A.V. Lunacharsky'in, P. N. Lepeshinsky'in, N. K. Krupskaya'nın yönetimi ile "Genel iş okullarının ana kuralları" ve "Genel iş okulları hakkındaki yasalarını" hazırlamada yoğun çalışmalar sürdürülmüştür. 1918 yılının ağustos ayında "Genel iş okulları hakkındaki yasalar" projesi Tüm Rusya Halk Eğitim kongresinde açıklanıp, oybirliği ile onaylanmıştır (Kuzembayuly, Abil, 2006).

Genel İş Okulları'nın ana temeli - birlik, iş eğitimi ve öğretimi fikridir. İş eğitimi fikri, el sanatlarının gelişimi ve fabrikada üretim ile bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. “Genel iş okullarının ana kuralları eğitim dünyasına “Genel iş okulu hakkında” adıyla tanıtılmıştır. Bu tanıtım doğrultusunda Sovyet pedagojisinin yeni siyasal düşünceleri ve bilimsel-pedagojik kuralları yayınlanmıştır. Okulun siyasete karşı düşüncesini destekleyen burjuvazi pedagojiye yönelik “Genel iş okulları hakkında bildirme” adlı bildiri ile okulun siyaset ile bağlantısını Sovyet pedagojisinin ana prensibi olarak belirlenmiştir. Fakat “Genel iş okullarının ana kuralları” adlı bildirin zamanla ilgili bazı eksikliklere rağmen (sınav ve ev ödevini kaldırmak gibi) okulların yeniden yapılandırılmasında büyük önem taşımaktadır (İsabekov, 1945).

1918 yılında kabul edilen okul sistemi iç savaş yılları ve yurtdışı müdahalesi yıllarında birçok değişikliğe uğramış. İşçi fakülteleri, işçi yetişkinler için mektep-kültüpleri, gençler için iki yıllık okullar kurulmuştur. 1920 yılında kurulan Mesleki Eğitimin Ana Komitesi genel eğitimin yaş grubunu on altıdan on beşe azaltmasını talep etmiştir. Ana komite mesleki eğitim sisteminde belli başlı birkaç değişiklik yapmıştır. Genel iş okulunun Milli Eğitim kurulunda eğitim sistemin yeniden yapılandırma meselesi tartışılmış ve iki basamaklı dokuz yıllık eğitimin yerine genel okul türü olarak iki basamaklı yedi yıllık okul olarak değiştirilmiştir (Dulatov, 2013).

Konsey, gençler için iş eğitimi teknik okulunun (eğitim süreci 4 yıllık endüstriyel, tarım, ekonomik, pedagojik eğitim veren okullar.) kurulmasını sunmuştur. Ayrıca Milli Eğitim Komitesine uzman işçi kadrolarını hazırlamak için fabrika okulları sisteminin düzenlenmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Konseyde okul sisteminin önemli noktaları hakkında ve onun özelinde genel eğitim orta okul meselesi hakkında tartışmalar yapılmıştır. Sonuç olarak, 1922 yılında 1918 yılında kabul edilen sisteme göre daha sağlam bir sistem oluşmuştur.

I aşama	İlkokul 4 yıllık;
II. aşama	Ortaokul 7 yıllık ;
III. aşama	Lise 2 yıllık genel orta öğretimin yüksek

	basamağı;
--	-----------

Hepsi birlikte 9-10 yıllık bir eğitim sürecinde karar kılınmıştır. Bu sistemin iyi tarafı genel orta eğitimden sonra mesleki eğitime temel olabilmesidir.

I. aşamadaki ilkökul iş okulların temeli olmuştur (İş okulları, fabrika okulları, eğitim-üretim atölyeleri); 7. yılında okul orta teknik-iş okulları görevini üstlenmiştir (Endüstriyel, tarım, pedagojik teknik okulları); 9-10. yılındaki okullar ise yükseköğretimin temeli olmuştur. Bununla birlikte 1920'li yıllarda Kazakistan'da oluşmuş olan Halk Eğitim Sistemi'nin kendine özgü özellikleri vardır. K. Seytaliev'e göre bu özellikler aslında Kazakistan'ın darbeden önceki medeniyetten dolayı geride kalması, halkın göçebe hayat yaşaması ve okul işinde tecrübesinin olmamasıyla ilgili olmuştur. Göçebe Kazak halkının durumu yerleşik bölgelere göre çok farklıdır. Kazak halkının bu özelliğini dikkate alarak, ilk Kazak okulları Orta Asya'nın göçebe halkları için figüratif, koni biçimli konut olan yurtlarda açılmıştır. İlk öğretmenler ise pedagojik eğitimi olmayan, kısa süreli hazırlık kurslarından çıkmış öğretmenlerdir. (Seytaliev, 2008).

Kazakistan'da halkın göçebe ve yarı göçebe yaşam tarzından dolayı 'Şkola-kommunalar yani yatılı okullar açılmıştır. Bu okullardaki olanakları fazla olduğu bilinmektedir. Bu okullar sonradan yedi yıllık veya dokuz yıllık okul tipine kadar gelişmiştir. Bu okullara genellikle yetim çocuklar tam devlet bursu ile alınmıştır. Sovyetlerin yeni okulu kurma aşamaları kolay olmamıştır. K. Seytaliev'in kitabında Kazakistan'da Sovyet okullarını kurmak zor olduğundan söz etmektedir fakat ülkede işçilerin ana dilinde okuma fırsatı olan okulları sevgiyle karşıladığını ve onlara gerçekten sahip çıktığını vurgulamaktadır.

Her yıl yeni okulların sayısı ve eğitim ve öğretim niteliği artmaya başlamıştır. 1917-1920 yıllarında ülkedeki iç savaşın halkı zor durumda bırakması, sınıf mücadelesi ve ekonomik krize rağmen Kazakistan'da yeni eğitim sistemi ve Sovyet okulunu kurma yolundaki uğraşlar çok yaygınlaşmıştır. Eğitim sisteminin eski yönetim anlayışı kırılmış, eski okullar ve medreseler Kazak, Uygur, Tatar, Özbek okulları olarak yeniden kurulmuştur. 1920-1921 yılları arasında okulların genel sayısı 2410 çıkmıştır. Bu sayı 1914-1915 yılları ile kıyaslandığında okul sayısının

399 arttığı görülmektedir. Öğrenci sayısı ise 144 bine ulaşmıştır. 72 bin yetişkin 2412 eğitim merkezlerinde okuyarak okuma-yazma öğrenmiştir (Berzhanov, 1976).

Kazakistan'daki ulusal okulları kurma yıllarında halkın göçebe hayatı, buna bağlı olarak halkın dağılımı, iletişimin zayıflığı, öğretmenlerin azlığı, okulların ve ders malzemelerinin yetersizliği büyük engel oluşturmaktaydı.

1923-1924 eğitim yılından itibaren köylerde I. aşamadaki okulları temele olarak Genç İş Okulları (GİO) açılmaya başlamıştır. GİO - köy gençlerini, toprak sahipleri ve aktivistleri eğitmek amacı ile kurulmuş okullardır. Bu okullarda eğitim süresi 3 yıldır. (Kuzembayuly, Abil, 2006).

1922-1923 yılları arasında Kazakistan Halk Eğitim Komiserliğinin genel ortaokullar için ülkede öğretmen kadrolarını hazırlama durumu hakkındaki bilgilere örnek olarak, 1870 öğrenciden 145 (%7,75) yükseköğretim eğitimini, 27 (%1,7) öğretmen enstitülerini, 131 (%7) öğretmen seminerleri ve 105 (%5,6) öğretmen ek pedagojik kurslarını, 198 (%10') öğretmen dini okulları ve kadın enstitülerini bitirmişlerdir (Berzhanov, 1976).

Guberniya – Sovyet Sosyal Cumhuriyetler Birliği'ndeki en yüksek idari ve bölgesel bölünme birimidir.

Yukarıdaki bilgilerden genel sayıya oranla öğretmen sayısının %67 yetersiz olduğunu görülmektedir ve çoğunun profesyonel açıdan hazırlığının zayıf olduğunu fark etmemek mümkün değildir. Öğretmen elemanları yetersizliğiyle birlikte genel eğitim seviyesinin de çok düşük bir seviyede olduğunu sonucuna varılmaktadır.

Aşağıdaki tablo 1 Haziran 1921'deki Guberniyalar (bölgeler) boyunca okullardaki eğitim durumları; okullar ve öğrenciler sayısını göstermektedir. (Dulatov, 2013)

Tablo-1: Bölgeler Boyunca Okullardaki Eğitim Durumları

	Guberniya	I. aşamadaki okullar sayısı	Öğrenci sayısı	II. aşamadaki okullar sayısı	Öğrenci sayısı
1	Orınbor	1096	158354	41	6560
2	Aqtöbe	928	43095	5	140
3	Kostanay	627	44260	8	628
4	Oral	575	43000	6	793
5	Semey	862	76186	26	3100
6	Akmola	869	58990	25	2955
7	Bökey	847	68994	4	4105
8	Aday	11	772	1	12

Kaynak: Berzhanov, 1976.

Yukarıdaki bilgilere göre I. aşamada 5815 ve II. aşamada 116 okul olduğu görülmektedir. I. Aşamadaki öğrencilerin sayısı toplam 493651, II. aşamadaki öğrenciler sayısı 18293'tür. Öğrencilerin ve okulların toplam oranı 88/100 olmaktadır. Bu oran her ne kadar olumlu bir istatistik görüntüme sahip olsa da okulların nitelik açısından iyi olmadığını göstermektedir.

İş okulları yeni bir proje olmasından dolayı buna bağlı olarak öğretmen kadrosu yetersizdi. Dersler belli bir sistem olmadan ve eğitimler programsız sürdürülmektedir. Okullar kademe kademe oluşmaya başlamıştır. 9 yıllık okullarla birlikte 11 yıllık okullar da eğitime devam etmektedir. Örneğin, 1922 yılında Semey Guberniyası'nda bütün Kazak okullarının sadece %10'u kendi alanına göre çalışmıştır. Pedagojik hazırlık sayılmadığı takdirde, genel temel eğitimi olmayan çok insan bulunmaktadır (Kuzembayuly, Abil, 2006).

Öğretmen kadrosunun halkı hazırlamada çok alt seviyede olduğunu Akmola Guberniyalık eğitim bölümünün başkanı öğretmenlerin niteliği konusundaki konuşmasında şöyle belirtmiştir: "I. aşamadaki okulların öğretmenleri sadece

okuryazarlık ile ilgileniyor, öğretmenlerin sadece %10'nu öğretmenlik eğitimine sahiptir ve çocukları II. aşamadaki okullara hazırlama yeteneklerine sahip öğretmenler yine bu %10'luk dilimdeki öğretmenlerdir” (Berzhanov, 1976).

1925 yılında ilk kez 7 yıllık fabrika okulları (Fabrika mektepleri) açılmış ve yaygınlaşmaya başlamıştır. 1921 yılında açılan fabrika okulları hızlı bir şekilde gelişmeye başlamış ve bu okulların amacı – gençlerin arasından üretim ve ulaşım alanında uzman işçileri hazırlamak olmuştur. 1921-1922 yıllarındaki halkın kötü ekonomik durumu okulların durumunu da etkilediğinden Sovyet hükümeti Milli Eğitim için harcanan parayı azaltmak zorunda kalmıştır. Fakat diğer yandan üretim ve tarım işini yeniden ilk haline getirmek için çok fazla ekonomik güce ihtiyaç duyulmuştur. 1930-1934 yıllarında bu okullar genel eğitim okulu olmuş ve bu dönemde işçi gençlerin yüksekokul kazanması için hazırlıkta büyük rolü olan işçi fakültelerinin sayısı oldukça artmaya başladığı görülmektedir.

1925'te Kazakistan okullarında Genel Ortaokul Sertifikası örneği, 5'li değerlendirme sistemi, genel eğitim yılı ve tatil süresi ve okul yapısı onaylanmıştır.

İç savaşın sonunda Kazakistan'da 144 bin öğrencisi (31 bini kazak) olan 2410 okul çalışmaya devam etmekteydi. Fakat okulların çoğu fiziki açıdan uygun olmayan binalardır, Kazak okullarının %99'unun kendi binası yoktur ve eğitim programı, ders kitapları neredeyse yok derecesindedir. 1923 yılında bu okulların sayısı 128 bin öğrencisi ile 2025'e ulaşmıştır, 1925 yılında ise okulların sayısı 160 924 öğrenci ile 2713'e ulaşmıştır. Dönemin zor ekonomik şartlarında okul sayısının nicel artışı eğitim sisteminin kalitesini etkilemiştir. 1927 yılında Kazak köy okullarının sadece %1,5'i ve Rus okullarının %28'i kendi binalarına sahiptir. 1911 yılında bir Rus-Kazak okulunun öğrencisine ortalama 17 ruble harcanırken, 1927 yılında bir Rus okulunun öğrencisine 16 ruble, Kazak okulunun öğrencisine ise 7 rub.70 kop. harcanıyordu (Dulatov, 2013).

Milli Eğitim için harcanan finansı genel bütçeden ayırıp, okulları yerel finansa çevirmek birçok okulun sisteminin bozulmasına sebep olmuştur. 1923 yılından itibaren milli eğitime ayrılan bütçe artmaya başlamıştır ve bunun sonucu olarak öğretmenlerin, öncelikli olarak köy öğretmenlerinin maddi durumu daha da iyileşmiştir. Genel eğitim okullarının sayısı artmaya başlamıştır. Bu durumu aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo-2: Genel Eğitim Okullarının Sayısı

Yıllar	Okulların sayısı	Öğrenci sayısı (bin)
1914-1915	105524	7896
1923-1924	91837	7962
1925-1926	103276	10219
1927-1928	118558	11466
1929-1930	133197	13515

Kaynak:K.Seytaliyev, Pedagoji Tarihi, (2006:144).

20.yılların sonunda okul ve öğrencilerin sayısı 1914 yılına göre oldukça artmıştır. Sadece ilkokul değil, yedi yıllık okulların ve ortaokulların sayısının arttığı da görülmektedir. 1922 yılından 1926 yılına kadar yedi yıllık okullardaki öğrencilerin sayısı 3 kat arttığı gibi Öğrencilerin sosyal sınıflarında da büyük değişimler olmuştur. Sovyet Okulu öğrencilerinin geneli işçi çocuklarından oluşmaktadır. Okulların materyal-teknik açıdan durumu da oldukça olumlu yönde ilerlemiştir. Ders kitapları, ders malzemelerini temin edilmeye başlanmış ve okul binalarının tadilatları için bütçe tahsis edilmiştir. Sovyet hükümeti tarafından köy okullarının kalemleri, yazı malzemelerini, ders kitaplarını ücretsiz alabilmesi için bütçe tahsis edilmiştir.

3.1.Genel Zorunlu İlkokul Eğitiminin Gerçekleşmesi

1930 yılının Nisan ayında gerçekleşen Milli eğitimle ilgili II. Sovyetler birliği parti toplantısında zorunlu genel ilkokul eğitimine geçişin ana mesele olduğu dile getirilmiş ve Sovyet hükümeti tarafından genel zorunlu ilköğretiminin geniş hacimli programı belirlenmiştir. 1930-1931 eğitim yılından itibaren ilköğretim görmeyen 8-10 yaşındaki çocuklar ile 11-15 yaşındaki ergenler için zorunlu ilkokul eğitiminin sağlanması hedeflenmiş ve parti tarafından 25 Haziran 1930'da "Genel zorunlu ilköğretim hakkında" adlı yasa kabul edilmiştir. Yasa 1930-1931 eğitim yılından itibaren her yerde genel ilköğretimin uygulanmasını taahhüt etmektedir

14 Ağustos 1930 tarihinde Merkez Yönetim Kurulu ve Halk Komiserleri Konseyi tarafından çıkartılan “Genel Zorunlu İlköğretim Eğitimi hakkında” adlı kararın ilk üç maddesi şöyledir:

- I. İstisnasız ilköğretim 1930-1931 yılında her yerde bütün çocuklara eğitim sağlanmalı. 8-9-10 yaşındaki erkek ve kız çocukları 4 yıllık ilkokul eğitimi almak zorundadır. Bu karara göre 1930 yılının güzünde yukarıda gösterilen yaştakilerin temel ilkokul (4. Sınıfa kadar) eğitimi alması zorunlu hale gelmiştir
- II. 1930-1931 yıllarından itibaren 11-15 yaşları arasındaki erkek çocukları ve kız çocukları istisnasız eğitim almak zorundadır.
- III. 1930-1931 eğitim yılından itibaren sanayi kentlerinde fabrika semtlerinde ve işçi köylerinde yedi yıllık bir süreçte gerçekleştirilecek olan eğitim sistemi tanıtılmıştır ve karara göre çocukların zorunlu eğitim almasından ebeveynleri yükümlüdür.

Genel zorunlu ilköğretim sistemine geçişi gerçekleştirmek için büyük çalışmalar yapılmış ve genel ilköğretim eğitime geçiş için şehir, ilçe ve köy komiteleri kurulmuştur. Cumhuriyetlerde ise bu görev cumhuriyet komitesi tarafından yürütülmüştür.

1930-1934 yılları arasında zorunlu ilköğretim sanayi kentlerinde, fabrika semtlerinde ve işçi köylerinde yedi yıllık eğitim sistemiyle sürdürülmüştür. 1930-31 eğitim yılından itibaren genel eğitim okullarında okuyan çocukların sayısı her yıl 3-4 milyon kadar artmaktadır. Tüm Sovyet cumhuriyetinde toplam ilkokul okuyan çocukların sayısı 1929-1931 yıllarında 13,5 milyonken, 1939 yılının sonunda 32 milyona ulaştığı görülmektedir. V-VIII ve VIII-X sınıflarda okuyan çocukların sayısı hızlı bir şekilde artmış olduğu, V-VIII sınıflarında 1929-1930 yılında 1,6 milyon öğrenci varken, 1938-1939 eğitim yılında bu sayı 8,8 milyona çıkmıştır. Köy okullarının V-VII sınıflarında okuyan çocukların sayısı da aynı süreçte on kat arttığı görülmektedir (Seýtaliev, 2008).

Okullara öğretmen sağlamak amacı ile eğitim veren pedagojik enstitülerin, teknik ve pedagojik kursların sayısı artış olmuş ve İlköğretim okulu öğretmenlerinin maddi durumu iyileşmiştir. 1930’lu yıllarda yedi yıllık ilkokulların ve ortaokulların sayısının fazlalaşması sonucu öğrenci sayısının artışına da etki etmektedir, bu

durumun temel sebebi orta ve yüksek diye nitelendirilen sınıflardaki (V-X) öğrencilerin sayısının artmasıdır. Yedi yıllık okulların sayısı 1927-28 öğretim yılında 6554'ken 1937-38 öğretim yılında 34199'ulaşmıştır. Ortaokulların sayısı sırasıyla 1775'ten 9909'a ulaşırken, öğrencilerin toplam sayısı 11466'dan 29562'ye yükselmiş, 1937-1938 öğretim yılında ise çok daha fazla arttığı görülmektedir (İstatistiksel derleme, 1971).

1920-1930 yılları arasındaki eğitim sisteminin en önemli amacı yetişkin nüfusun arasındaki cahilliği ortadan kaldırılma politikası olmuştur. 1921'de Kazakistan hükümeti tarafından cahilliği ortadan kaldırma sorunu ile ilgili Acil Merkezi Komisyonu (KazGramCheck) kurulmuş ve bu komisyon yetişkinleri okuryazar hâle getiren kurumların organizasyonunu yönetilmiştir.

Okuryazarlığın artırılması politikasına göre 1921-1927 yılları arasında yaklaşık 200 bin kişi eğitime tabi tutulurken, 1929 yılında 150 bin kişi ve 1930 yılında 500 bin kişi eğitim almıştır.

3.2. 1929 SSCB'nin Latin-Kiril Alfabe Değişimi Sürecindeki Eğitim Sistemi

A. Kuzembayulı ve E. Abil'e göre eğitim sistemine büyük darbe 1929 yılında Kazak dilinin Arap alfabesinden Latin alfabesine geçirilmesiydi. Sovyetler hükümeti okuryazarlığın gelişmesi ile birlikte Kazakları büyük manevi mirasından (yani Arap alfabesi ile yazılmış olan kitaplardan) ayırmak istedi.

1920-1930 yıllar arasında Latinizasyon yani SSCB halklarının alfabelerini Latinceye çevirme kampanyası başlatılmıştır. Latin alfabesine geçiş Arap harflerine dayalı alfabayı kullanan dillerden başlatıldı. Arap alfabesini Latin alfabesine değiştirme süreci 1921 yılında Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya'dan (İnguşetya, Kuzey Osetya, Kabarda) başladığı görülmektedir. 1926 yılının Mart ayında Bakü'de ilk Türk kongresi, Türk halklarının temsilcileri ile Leningrad ve Moskova'dan gelen

Türk âlimlerin katılımıyla gerçekleşmiştir. Türk halk temsilcileri tarafından Azerbaycan Cumhuriyeti'nin diğer cumhuriyetlerde ve özerk bölgelerinde Latin alfabesine geçişin istendiğine karar verilmiştir. Bu çalışmaya rehberlik etmek için SSCB Yeni Türk Alfabesi Merkez Komitesi kurulmuştur. 1927'de Bakü'de düzenlenen SSCB Yeni Türk Alfabesi Merkez Komitesi'nin ilk toplantısında gerektiğinde bireysel diller için kendisine ait ilave harflerle birleştirilmiş yeni bir Türk alfabesi 34 harf (Yanalif) taslağını kabul edilmiştir. Bu taslak Yanalif (Yeni harf), resmi Sovyet basınında -Yeni Türk Alfabesi (YTA) -tüm Türk dillerini Latince temelli tek tip bir alfabeyle çevirme projesi olarak adlandırılmış ve 1930'ların sonunda Sovyet dillerinin çoğu Latinceye geçmiştir (massaget.kz).

8 Ağustos 1929'da Merkezi Seçim Komisyonu ve SSCB Halk Komiserleri KONSEYİ'nin "SSCB'nin halklarının yeni Latinleşmiş Arap harfleri alfabesini hakkında" adlı kararname ile Latin alfabesine geçişe resmi statü verilmiştir. Gazeteler ve dergilerin, yayınevlerinin, eğitim kurumlarının yeni alfabeyle geçişe başlatılmış ve 1930'da Latin alfabesine geçişin yeni aşaması başlatılmıştır: Diğer dil gruplarının halklarının yeni alfabeyle geçişi.

14 Aralık 1928 yılında Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Kazak ÖSSC) merkez yönetim komitesi yeni alfabeyle geçiş hakkında karar vermiştir. Toplam harf sayısı 29 olarak belirlenmiştir. Bu karar kabul edilene kadar uzun tartışmalar, Türkologlar kongresinin gündemi meşgul etmiştir. 1924-1927 yılları arasında Orta Asya halkları kendi içlerinde Arap harflerinin taraftarları (muhafazakârlar) ve Latin alfabesinin taraftarları (yenilikçiler) olmak üzere ikiye ayrıldığı ve birçok tartışma yaşandığı görülmektedir.

Bu tartışmalar ekseninde maalesef, şiddet politikası kendi isteğiyle gerçekleşmiştir. Fars ve Arap harflerini kullananlara siyasi olarak "Pantürkçü" olarak suçlanarak kolluk kuvvetlerinin müdahale ettiği kayıtlarda yer almaktadır. Arap alfabesini kullananlar için katı kısıtlamalar yapılmış ve hükümet tarafından gözetim altına alınmışlardır. Ahmet Baytursinulu poligrafi olarak olumlu, okuma tarafından rahat olan taraflarını tartarak Kazakçaya özgü seslerden oluşmuş 28 harften oluşan alfabeyle geliştirmiştir. Kazak milli yazısı olarak adlandırılan Arap harflerine dayalı alfabe kullanımından kaldırılmış ve tarihi kitaplar yok edilmiştir.

Ayrıca, Ahmet Baytursınlı (1872-1937) tarafından geliştirilmiş olan Arap harflerine dayalı Kazak alfabesi Kazaklara herhangi bir Türk halkının yayını okuyabilme şansı kazandırdığı için, bu bir tehdit olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple, Arap harflerine dayalı Kazakça okuyabilen yüzlerce kazak tekrar cahil olup yeni alfabeği öğrenmek zorunda bırakılmışlardır (Kuzembayuly A., Abil E.A., 2006).

Sadece 1923-1939 arasında Latin alfabesi temel alınarak 50 dilin (SSCB'nin 72 dilinden) alfabesi geliştirilmiştir. Karakteristik olarak, Latin alfabesi, Ortodoks misyonerleri tarafından geliştirilen Kiril alfabesi olan Yakut ve Komi dili için uyarlanmıştır. Mari, Mordovya ve Udmurt dillerinde, Kiril'in kullanımı azami Latinleşme döneminde bile devam etmiştir.

1936-1940 yılları arasında SSCB halklarının neredeyse tamamının alfabe değişimini büyük ölçüde tamamlanmasına rağmen Kiril'e geçmek için yeni bir kampanya başlatmış ve SSCB dış politikasından dolayı Kiril alfabesine geçmiştir. (SSCB'de konuşulan diller arasında Almanca, Gürcü, Ermenice ve Yidiş dillerini konuşan halklar Kiril'e geçmemiştir). Daha sonra, büsbütün Kiril alfabesine geçilmeye çalışılmasına rağmen, Lehçe, Fince, Letonya, Estonya ve Litvanca dillerini kullanan halklar Latin alfabesini kullanmaya devam etmişlerdir.

Bu süreçte Kazak alfabesi ve yazısını geliştirme meselesi ile Kiril alfabesine geçiş meselesi birlikte tartışılmıştır. Alfabeden, Arap alfabesinden kalan harf ve sesler kaldırılmış ve Rus dili aracılığı ile eklenmiş olan bilimsel-teknolojik terimlerin doğru yazma amacı ile Kazak alfabesine Rus harflerini ekleme kararı verilmiştir. Böylece 1940 yılında Kazak Sovyet Sosyal Cumhuriyeti (Kazak SSC) Yüksek Kurul Başkanlığı kararıyla Rus harflerine dayalı olan 40 harften oluşmuş (31 harf Rusça olmak üzere ve buna ek olarak Kazakçaya özel 9 harf) yeni kazak alfabesi olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde toplum Cahilliğin ortadan kaldırılması, okuryazarlığın geliştirilmesi politikalarının yeni sonuçlarını görmeye başlamışken, alfabenin değişimi eğitim sistemi için ikinci bir darbe olmuştur (tengrinews.kz).

3.2. 1930 Yıllarındaki Kazak ÖSSC Eğitim Sistemi

1930'lu yılların başında ortaokul ve lise eğitimi ile ilgili parti ve hükümetin birkaç yasa teklifi kabul ettiği görülmektedir. Bu yasalar ortaokul ve lisenin

gelişmesini ve onların eğitim-öğretim meselesini, yeniden yapılandırma işlemini ve pedagoji bilimini teorik başarılarla ulaştırmıştır (K.Seytaliev, 2008)

27 Ağustos 1930'da Kazak ÖSSC hükümeti tarafından 1930-1931 eğitim yılından itibaren Kazakistan'da genel zorunlu ilkokul eğitimini uygulama hakkında kararname imzalanmıştır. Genel zorunlu ilkokul eğitimini uygulama ve yedi yıllık okulları yaygınlaştırma, öğretmen kadrosunu iyileştirme ve özellikle de köy okulları için hazırlıkları artırma talep edilmiştir. Kazakistan'ın bazı bölgelerinde %30-60 oranda öğretmen sayısı yetersiz olduğu görülmektedir. [KC Merkez arşivi, 81.stok, 3.liste, 31.iş, 2.s].

5 Eylül 1931'de "İlkokul ve ortaokul hakkında" adlı yasa çıktıktan sonra okul öğrencilerinin akademik hazırlığına önem vermeye başlanmıştır. Fakat meslek eğitimine bakış açısı değişmeye başlamıştır. Böylece, 4 Mart 1937 tarihinde Halk Eğitim Komiserliğinin kararı ile iş dersleri (el sanatları dersi) eğitim programından kaldırıldı. Bu tür derslerin yerine politeknik eğitim sistemine geçilmiştir (Kuzembayuly, Abil, 2006).

1920'li yılların sonu ve 1930'lu yılların başında politeknik eğitim ile ilgili gelişmeler Halk Eğitim Komiserliğinin politika ve eğitim yaklaşımını ani değişikliklere uğratmıştır. Okul ve pedagojik eğitim kurumlarına onlara özgü olmayan görevler verilmiştir: kurumların üretim planlarını yürütmeye başlamak, üretimde disiplini güçlendirmek için mücadele, medeni-eğitim işlerinin belli miktarını yürütmek gibi işler okul ve pedagojik eğitim kurumlarının görevi dışında yaptığı işlerden bazılarıdır. "Proje yöntemi" pedagojik enstitülerde, teknik okullarda zorunlu evrensel yöntem olarak uygulanmıştır.

Politeknik eğitim –üretim işinin prensipleri ve bilimsel temelini genel iş becerileriyle birlikte öğrenmek, basit üretim enstrümanlarının kullanımını öğrenmeyi kast etmektedir (İliyna, 1984).

Alışılan durum "İlkokul ve orta okul hakkında" (5 Eylül 1931 tarihli) adlı karar ile geri dönüşün olmaması büyük önem arz etmiştir. Bu kararla birlikte iş öğretimi ve eğitim fikrine büyük bir darbe almıştır. Diğer taraftan kararda politeknik eğitimi gerçekleştirmede teori ve pratiğin birleşimi konusuna özel ilgi gösterilmiş ve tüm

öğrencilerin sosyal olarak faydalı olacak iş eğitim ve öğretim amaçlarına doğru yönlendirilmesi gerektiği yazılmıştır.

“İlkokul ve ortaokulun eğitim programları ve rejimi hakkında” (25 Ağustos 1932 tarihli) adlı kararname ile okuldaki öğretim işinin organize edilmesinin temel faktörünün ders olduğu yazılmıştır. Bu karar öğrenciler için diğer öğretim işlerinin türlerini de kapsamaktadır. Ancak, bu kararda onaylanan eğitim programlarının prensipleri yaratıcılık çalışmalarını kesin olarak sınırlamakla birlikte, yapılması gereken önemli işlerin yanında birçok durumu da önemsiz kılmıştır. “İlkokul ve ortaokul hakkında” kararıyla pedagojik yüksek eğitim kurumlarında okul ve öğretmene metodolojik yardımlar verme konusuyla ilgili büyük çalışmalar yapılması talep edilmiştir.

SSCB Halk Komiserler Konseyi ve partinin ‘İlkokul ve lise kurulumu hakkındaki’ (15 Mayıs 1934) kararı kabul edilmeden önce Kazakistan’da okulda aşağıdaki eğitim sistemi mevcuttur:

- a) Bir yıllık-iki yıllık-üç yıllık ve yarıyılık I. aşamalı okullar.
- b) Kazak halkı için ‘okul-kommunalar’ (yatılı okullar)
- c) Fabrika Yedi yıllık okulları - FYO (şehirlerde ve Rus köylerinde)
- d) II. aşamadaki dokuz yıllık okullar (şehirlerde).
- e) İşçi genç okulları - İGO tamamlanmış orta eğitim fakülteleri.

Bir yıllık – iki yıllık – üç yıllık ve I. aşamalı yarıyılık okullar

Bununla birlikte Kazakistan’da gençler için iki yıllık okullar açıldı. Bu okullara ilk aşamada yoksul ailelerin çocukları, 14-17 yaş aralığındaki yetim çocuklar ve yarı yetim çocuklar kabul edilmiştir.

Ülkedeki okul-kommunalar

İlk örnek okul-kommunaların biri – 1921’de Orınbor’da açıldı ve ülkedeki pilot okul-kommuna durumundaydı. Bu okul Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti (RSFSC) Halk Eğitim Komiserliğinin pilot kurumlarının sistemine

dâhil olmuştur. Kazakistan'daki bu okulda 1924 eğitim yılında 383 öğrenci eğitim almıştır. Kazakistan'ın Halk eğitim komiserliğinin yönetiminin denetiminde eğitim programları, pedagojik ve metodolojik gelişmelere katkı yapmıştır. Bu okul dört yıllık okul olarak açılmış ve sonradan dokuz yıllık okula çevrilmiştir. 1928'de Kızıl Ordu'ya verilmiştir. Kazak pilot okulu Kazakistan'ın Halk Eğitim Komiserliğinin bilimsel-metodolojik konseyinin ilk tecrübeli eğitim-öğretim kurumudur. Bu okul, ülkedeki diğer yerlerde yatılı okulların açılmasını fazlaca etki etmiştir

İşçi genç okulları (İGO)

Okul-kommundalar, yedi yıllık okullar ve Kazakistan'ın köylerindeki II. aşamalı okullar 'İşçi genç okullarına' (İGO) çevrilmiştir. 1927-1928 eğitim yılında Kazakistan'da 2136 öğrencisi olan 21 okul-kommuna kalmıştır. İGO'nun sayısı ise 72'ye, öğrenci sayısı ise 8825'e ulaşmıştır. İGO'nun eğitim süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir (Seytaliyev, 2008).

Okul-kommunalar ve İGO'nun geçmişlerine bakıldığında, bu okulların yatılı okullar şeklinde eğitim-öğretim kurumları olduğu görülmektedir. Bu okullar ilk olarak çocukların eğitim ve öğretiminde Kazak halkının göçebe ve yarı göçebe yaşam tarzı içinde önemli bir rol oynamışlardır. Bazı yetersizliklerinin dışında çocukların eğitimi ve iş tatilinin düzenini oluşturmanın önemli pedagojik tecrübesi, sonradan 246 Kazak ilkokulunda yaygın kullanılmıştır.

1930 yıllarında genel ilköğretim kurulmaya başladı yıllarda okul sayısıyla birlikte öğrencilerin sayısı hızlı bir şekilde artmıştır. Bundan dolayı, okullarda pedagojik uzman kadrosu sağlama sorunu özel gündeme alınmıştır. (Kazakistan Cumhuriyeti Merkezi Ulusal Arşivi, s.81, 1.3, i.113, s.19).

Kazakistan'da oluşan pedagojik eğitim sisteminin ana eksiklikleri aşağıdaki maddeler olarak belirlenmiştir:

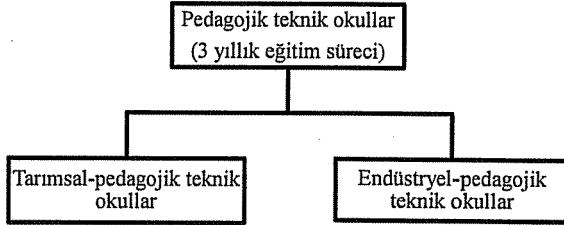
- Pedagojik eğitim kurumlarının derslerinin hepsi sözel-teorik şekilde olması bu sebeple politeknik prensiplerin yetersiz olması,
- Pedagojik eğitimin metodolojik tarafının zayıf olması, bilimsel-metodolojik eksikliklerin olması,

- Pedagojik eğitim sisteminin içeriğinde FYO (Fabrika yedi yıllık okulları) öğrencileri ve teknik iş çalışanları için beden eğitimi, politeknik ve hazırlık bölümlerinin olmaması,

- Pedagojik eğitim kurumlarının yetersiz bir yerleşkelerde olması,
- Eğitimin ana diline geçişinin çok yavaş olması

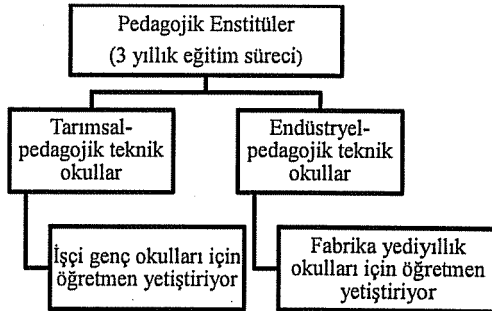
Bu nedenle, cumhuriyette Halk Eğitim Komisyon kurulunun göstermiş olduğu eksiklikleri düzeltme amacıyla Kazakistan'da aşağıdaki pedagojik eğitim sistemi oluşturulmuştur (Kazakistan Cumhuriyeti Merkezi Ulusal Arşivi, s.81, 1.3,i.113, s.20).

Şekil-1: Eğitimin İlk Aşaması

Kaynak: Kuzembayuly A., Abil E.A., (2006)

Şekil-2: Pedagojik Enstitüler

Kaynak: Kuzembayuly A., Abil E.A., (2006)

Büyük çabalar sonucunda, Kazakistan öğretmen kadrosunu hazırlamakta büyük başarılar ulaşılmıştır. Öğretmenlerin sayısı ve akademik yetiştirme niteliğinin arttığı görülmektedir. Öğretmenlerin sayısıyla birlikte sosyal yapısı da değişmiştir. Fakat, sürdürülmüş olan bu tür büyük çalışmalara rağmen okuryazarlığın genel ortalama göstergelerine göre Kazakistan Sosyalist Cumhuriyeti bütün sosyalist cumhuriyetlere göre oldukça azdır. Örneğin, 1926 yılında yapılan nüfus sayımı bilgilerine göre, Kazak halkının okuryazar olmayan kısmının oranı %90 ise, RSFSR boyunca okuryazarlığın ortalaması %56'dır ("Kazakistan Bolşevigi", 1931).

Kışın 'Kıstau'a (kışın kullanılan çiftlik) ve yazın 'Jailau'a (Yayla) yerleşmek anlayışı Kazak halkının göçebe yaşam tarzı yansıtmaktadır ve bu durum köy okullarının işini zorlaştırmıştır. Bu yüzden de kazakların çiftlik yapısı yerleşik hale gelene kadar Kazak okulları gelişme gösterememiştir. Köy ilkokulları çoğu zaman - yeterli düzey de gelişmemiş ve bir yıllık, iki yıllık olabilmektedir. Ve bu durum çocukların bir sonraki eğitim aşamasına geçmesini engellemiştir.

1935 yılında Kazakistan'da çocukların %91'ine eğitimi sağlanmasına rağmen, sadece üçte biri yedi yıllık ve ortaokullarda eğitim almıştır. Kazak orta okulları bu zaman diliminde neredeyse hiç yoktur (Kuzembayuly A., Abil E.A., 2006).

Kazakistan'da genel ilkokul eğitimi gerçekleştirme için yapılan birçok başarılar sonucunda 1931'de cumhuriyette eğitime başlayan öğrencilerin sayısı 340 binden 540 bine yükselmiştir. 1930'da okula başlayan çocuk oranı %22'iken, Kazak köylerinde %63'e ulaşmıştır. Özellikle yerli halk ve doğu halkları tarafından kız çocuklarını okula verme oranı artmıştır. 1939'daki nüfus sayımına göre Kazakistan nüfusunun %76,3'ü okuryazardır (Dulatov, 2013).

Partinin 4 Mayıs 1936 tarihinde "Halk Eğitim Komiserliği sistemindeki pedagojik hileler hakkında" adlı kararıyla pedagoji bilimini bilim olarak sayılmamıştır. Bu kararda ağır ihmallerden biri, K.Seytaliev'in yazdığına göre, pedagojinin burjuva bilimi olarak tek taraflı kabul edilmesidir. Pedagoğlara atılan temel suç onların öğrenciler arasında araştırma ve test yapmalarıydı ve bu durum önceden parti tarafından sınıyan yalan burjuva yöntemi olarak değerlendirildi. Öğrencilerin zihinsel gelişimi ve yeteneklerini araştırmak için kullanılan bu

yöntemlerin “öğrencilerin gereksiz, Sovyet okulunun görevlerine karşı gelen burjuvanın pedagoji bilimini Sovyet okulu karşısında eleştirel yaklaşarak tanıtmaya” diyerek bir taktik yapıldığı söylenmiştir. Bu kararın temel olarak birçok pedagojik eğitim kurumu kapatılmıştır (Seytaliyev, 2008).

1930’lu yıllardaki pedagojik taktikler hakkındaki kararlar aslında öğrencilerin kabiliyetlerini geliştirmesi yasaklanmıştır. Pedagogların teşhis ederek çalışma yöntemlerini, çocukların zihinsel gelişimi ve yeteneklerini araştırmak için okul tecrübelerinde öğrencilerin yeteneklerini geliştirme meselesini, Sovyet hükümeti bir tehlike olarak değerlendirmiştir. Bu karar 1920’li yılların başında okul hayatında yaygın şekilde uygulanmaya başlamış olan farklı dersleri, öğretimin aktif yöntemlerini, buna bağlı olarak pedagojik fikri kullanma yönündeki gelişmeyi 1930’lu yıllarda burjuva pedagojisi olarak kabul etmişlerdir. Yetmiş yıldan fazla bir süre içinde Sovyet okulunun eğitiminde by-u anlayış iyice yerleşmiştir. Kararın sonucuna bağlı olarak amaç; tüm öğrencilere aynı eğitim seviyesini teklif ederek, kabiliyetlerini geliştirme fırsatı vermemektir. 1920’li yılların başında halk eğitiminde çok yaygın olan tüm demokratik prensipler, sonuna kadar düşünülmemiş ve bazı eksiklikleri olsa da 1930’lu yıllarda Stalin’in kimliğine ibadetin oluşması durumuyla ve idari ve yönetsel sistemin oturmasıyla her şeyi sıfıra indirmiştir. K. Seytaliyev kendi kitabında bizim bugünde 1930’lu yıllarda kabul edilen parti ve hükümetin okul hakkındaki yasalarını değerlendirirken 1920’li yıllardaki okula özgü yeni buluşları sıfıra eşitlemiş bir belge olarak bakmamız gerektiğini yazmıştır. Böylece 70 yıldan fazla zaman süresinde Sovyet okulunda dinamik bir yapı oluşmamıştır.

1930’lu yıllardaki lise ve ortaokul genel eğitiminin en temel eksikliği istenilen eğitim seviyesini sağlayamadığına yöneliktir. Politeknik eğitime bilim temellerini derinlemesine öğretmekten ayrı bakılmıştır. Öğrencileri yüksek eğitim kurumları ve teknik eğitim kurumlarını kazanmaya hazırlamak yetersiz görülmüştür. Bununla birlikte, yüksek ve orta okulda eğitim ve öğretim işini organize etmede ve yöntem kullanmasında büyük eksiklikler yapılmıştır. Bu eksikliklere rağmen 1930’lu yılların başındaki orta ve yüksekokul hakkındaki yasalar Kazakistan’da okul sistemi ve pedagojik eğitimi geliştirmede büyük rol oynamıştır. (Seytaliyev, 2008).

1930’lu yıllarda Kazakistan’da sadece pedagojik yüksekokulları değil, genel olarak yüksek eğitim kurumlarının eğitim sistemi gelişmeye ve sayıları artmaya

başlamıştır. 1926'da Taşkent Yüksek Pedagoji Enstitüsü'nde Kazak dilinde fakülte oluşmuştur. 1928'de fakülte Alma-Ata'ya taşınmış ve Kazak Devlet Üniversitesine çevrilmiştir. İki yıl sonra adı Kazak Pedagoji Enstitüsü olarak değiştirilmiş, 1935'te ise Abay Kunanbayulu'nun adı verilmiştir. 1929'da Alma-Ata'da veteriner enstitüsü açılmış, 1930'da ise tarım enstitüsü açılmıştır. 1934 yılında başkentte iki yeni yüksekokul açılmıştır: Madencilik ve Eritme (Metalurjik) Enstitüsü ve S. Kirov Kazak Devlet Üniversitesi (KAZDÜ, bugün Al-Farabi Kazak Devlet Üniversitesi). 1931'de Alma-Ata'da ilk Tıp Enstitüsü, Oral, Semey, Aktöbe, Petropavl, Şımkent ve Kostanay'da pedagojik ve öğretmen enstitüleri açılmıştır. 1938 yılında KAZDÜ'de Kazakistan'daki ilk "aspirantura (doktora öğrenimi)" açılmıştır (Kuzembayuly A., Abil E.A., 2006).

3. 4. 1917-1941 Sovyet Pedagojisinin Oluşumu ve Gelişimi – Eğitiminin İçeriği

Yeni Sovyet pedagojisinin temelini oluşturan halk eğitim işinin yürütme görevinde üstlenen N. K. Krupskaya, A. V. Lunaçarsky, M. N. Pokrovsky gibi isimler olmuştur. Sovyet pedagojisinde ilk yıllarında eğitimin genel amacı formüle edilmiştir. Halkın ilgisi ile ortaya çıkan yeni toplumun isteklerini belirlenerek Sovyet pedagojisi burjuva pedagojisinin teorileri olan ayrıcalık, milliyetçilik ve başka prensipler insanlığın ön sıradaki düşüncelerine karşı koymuştur. Bu düşünceler hümanizm, kolektivizm, enternasyonalizm, demokratizm, kişisel gelişimin gerektiğini üretken iş ile bağlamaktadır. Bu fikirler "Genel iş okulu hakkındaki kurallar" ve "Genel iş okulunun temel prensipleri" adlı devlet belgelerinde açık olarak gösterilmiştir. Bu belgelerde eğitim ve öğretimdeki hümanizm ve demokratizm, okuldaki öz yönetim ve öğrencilerle öğretmenlerin karşılıklı ilişkileri hakkında fikirler onaylanıp, pedagojik bakış açısı ile temellendirilmiştir. (İsabekov, 1945)

1920'li yıllarda pedagoğ teorisyenleri ile pratisyenleri yaratıcılık aramasıyla Kazak okullarında birçok demokratik adım atılmışlardır. Özellikle, eğitim programının içeriğini oluşturma, öğretim işini organize etmenin yeni türleri ve yöntemlerini bulma yolunda ilerlemişlerdir. Eğitim ve öğretim meseleleri çok tartışılmış, özellikle 1920'li yılların başında yeni ekonomik siyasete geçme anlayışı

biterken daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar aşağıdaki ana pedagojik konuları hakkında olmuştur: eğitim sürecinin anlamı, eğitimin ana yönleri, sovyet okulunun amacı ve görevi bu konulardan bazılarıdır. Eğitimin amacını yeniden belirlemek için “Genel İş Okulunun Ana Prensipleri” adlı deklarasyonda açıkça gösterilmiştir. Deklarasyon devrimden önceki okullara özgü eğitimin militarist ve milliyetçi yönlerini şiddetle eleştirmiştir. Milliyetçiliği şövenist bir anlayış olarak görüp, Sovyet pedagojisinin vatanseverlik ve enternasyonallık anlayışını savunmuştur (Seytaliev, 2008).

Sovyet pedagojisi; sanatı, çocuğun kabiliyetlerini geliştirmeyi, manevi resmini oluşturmayı, mükemmellik ile estetik ilişkiler kurmayı en güçlü prensipler olarak görüp bunlara büyük değer vermektedir. 20. yıllarda pedagojideki ilk Sovyet yönetimi tanıtıldı. Sovyet pedagojisinin gelişmesi için Pavel Petroviç Blonsky (1884-1941) büyük çaba sarf etmiştir. O “Pedagoji” (1922) ve “Pedagoji temelleri” (1925) adlı ders kitaplarını yazmıştır. Aynı yıllarda A. P. Pinkeviç’in “Pedagoji” adlı ders kitabı basılmıştır. Bu çalışmanın yazarları eski pedagojik mirası yeniden incelemek ve eğitim ve öğretim problemlerini çözmek için çalışmışlardır. (Dulatov, 2013)

1925'te Akademik merkezin yanına ‘Jana Mektep’ (Yeni mektep) dergisi açılmıştır. Bu derginin ilk editörü Halk Eğitim işinin bilinen kişisi Moldagali Joldıbayev’ti. İlk kuruluş gününden itibaren Jana Mektep Halk Eğitim Komiserliğinin alt kurumu olarak eğitim işinin en temel ve en zor olan problemlerini çözmek için çaba göstermiştir. ‘Jana Mektep’ dergisi sayesinde öğretmenler gelişimlerini sürdürmeyi, öğrencilerin eğitim ve öğretiminin aktüel problemleri hakkında tartışmayı, teori ile tecrübe bağlantısını geliştirme fırsatını bulmuşlardır. Bu dergi cumhuriyette pedagojik ve metodolojik düşünceyi geliştirmede büyük rol oynamıştır ayrıca derginin bazı sayılarında Kazakistan’da yüksek pedagojik okulun gelişme meseleleri ile ilgili farklı yazarların makaleleri yayınlanmıştır (Seytaliev, 2008).

Kazak okullarında 1921 yılında Semey’de A. Baytursın ve M. Dulatulu’nun “Esep kuralı, Oku kuralı, Til kuralı” adlı ders kitapları basılmıştır. Gosizdat’ta (Eğitim Halk Komiserliği Devlet Yayınevi) yeni ders kitaplarını yayınlanması için

basın kurulu oluşturulmuştur. Alihan Bökeyhan'ın "Cografya", Mağcan Cumabay'ın "Kazakistan tarihi", "Pedagoji", Jusipbek Aymautov'ın "Eğitimbilimi", B. Omarov'ın "Cebir" ders kitapları gibi kitaplar da yine bu dönemde basılmıştır. Kazak aydınlarının çalışmaları da yine aynı dönem içerisinde yayınlandığı görülmektedir. 1927-1928 eğitim yılında Kazak okulları için toplam tirajı 575 bin olan otuzdan fazla ders kitabı yayınlanmıştır. Ayrıca, 1940'larda ülkede 1138187 öğrenci ile 5289 ilkokul, 1770 yedi yıllık okullar ve 689 ortaokul çalışmaktaydı. Pedagojik kadro KAZDÜ'de 13 pedagoji okulu öğretmen enstitüsü ve 23 pedagojik okullarında yetiştirmekteydi (Kuzembayuly A., Abil E.A., 2006).

BÖLÜM IV

1941-1970 YILARINDAKİ SOVYET OKULU VE PEDAGOJİSİ

4 . 1. II. Dünya Savaşı Yıllarındaki Okul Ve Pedagoji (1941-1945)

Sovyet devletinin Almanya'ya karşı verdiği savaşta büyük insan gücüne ihtiyaç duymuştur. Bu sebeple üretimi sağlayan milyonlarca işçi işinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Savaşın ağır sonuçlarından birisi ülkedeki halk eğitim okullarına olmuştur. Binlerce son sınıf öğrencisi, birçok öğretmen ve çokça yüksekokul öğrencisi Sovyet askeri birliklerine, halk savaşçıları olarak katılmışlardır. Öğretmen ve öğrencileri çiftlik işlerinde, metal parça üretim, ilaçları toplama, hastanelerdeki yaralılara yardım etme, asker ailelerine sahip çıkma gibi işerde görevlendirilmişlerdir (Seytaliyev, 2008).

Savaşa yakın yerlerdeki çocuklar tıla yerleştirilmiştir. Tıl – savaş sürecinde ordunu teknik aletlerle sağlayan savaşın arka tarafıdır. Komsomolcular (14-28 yaş aralığındaki Sovyetler Birliği Komünist partisi gençlik örgütü) sadece tılada değil, askeri birliklerde ve geçici olarak işgal edilmiş bölgelerde anti faşizan gençlik organizasyonlarını kurarak savaşta rol almışlardır. Pionerler (7-14 yaş aralığındaki Sovyetler Birliği Komünist partisi gençlik örgütü) de kendilerince faşizmi yenmek için pionerlik organizasyonlarını kurarak ülkeye katkıda bulunmuşlardır. Pionerlik organizasyonları yer yer askeri şekle de dönüşmüştür. Pioner takımları birleşik pionel drujinalarında (savaşçı takımı), merkez tarafından yönetilen 7-9 kişiden oluşmaktaydı. Merkez işini ve bütün drujinayı ana pioner yöneticisi yönetmekteydi. Bu yönetici tarafından gençlere; savaş zamanına uygun ahlaki özellikler eğitimi, pratik bilgi ve beceriler eğitimi verilmiştir (Dulatov, 2013).

Pionerlerin katılmadığı görev alanı yoktur. Pionerlerin yaptığı işler arasındaki önemli olanların biri de beden eğitimi ve spor derslerini organize etmekte. Pionerlerin eğitim kalitesine büyük ilgi gösterilmekteydi; ek derslerin, genç teknisyenlerin yarışmalarının, bilim ve kültür çalışanları ile buluşmaların, iş ve savaşçılar ile

buluşmaların organize edilmesine; pionerlerin kitaba, okumaya ilgilerini arttırma çalışmalarına halkın ilgisi büyük olmuştur (Çernik, 1984).

Yerel yerlerde onlar için yatılı okullar yapılmıştır. Almanlar tarafından geçici olarak ele geçirilen yerlerde on binlerce okul yıkılmış ve soyulmuştur. Alman işgalcileri sadece RSFSC'de 17 bin, Ukrayna'da ise 20 bin civarında okul binasını yıkmışlardır. Faşist işgalcilere karşı kurulan birçok gençlik kurumları olmuştur, onların biri de Krasnodonlu "Genç bekçi" kurumudur. Topluma kahramanca örnek sunmuştur. On binlerce öğretmen ve öğrenci partizan kollarında mücadele etmiştir. Örneğin, sadece Beyaz Rusya'nın partizan kollarında işgalcilere karşı 7 binden fazla öğretmen ve 30 bin kadar öğrenci bu harekete katılmışlardır. Alman faşistleri tarafından geçici olarak ele geçirilen yerlerde Ukrayna'nın, Beyaz Rusya'nın, Bryansk, Pskov gibi bölgelerin partizan ilçelerinde okullar Sovyet eğitim sistemine göre çalışmaya devam etmiştir. Savaşın ilk yıllarında uzak tıldaki cumhuriyet olarak Kazakistan'a her gün çocuklarla dolu trenler (eşelonlar) gelmekteydi. Bunlar savaş bölgelerinin yakınındaki çocuklardı (Berzhanov, 1976).

Savaş şartlarının ve ekonomik durumun kötü olmasına rağmen, parti ve hükümet okullar ve eğitim kurumlarının çalışmasının devam etmesi için büyük fedakârlık yapmıştır. Okul binaları, okul malzemeleri ve ders kitaplarının eksiklikleri, öğretmen işinin zorluğu gibi konularla ilgili problemler zamanında çözülmekteydi. Savaşın ilk yıllarında erkek öğretmenlerin çoğu askere alınmıştır. 1941 yılında Beyaz Rusya'da 10 bin öğretmen, Gürcistan'da 7 binden fazla öğretmen askere alındığı bilinmektedir (Seytaliyev, 2008).

Savaş yıllarında eğitim sistemine bugünlerde de uygulanmakta olan birkaç yenilik eklenmiştir:

- 5'li değerlendirme sistemi,
- Zorunlu yedi yıllık eğitim,
- Çocukların okula 7 yaşından itibaren alınması,
- İşçi gençler için ikinci öğretim okulları,
- İlkokul ve 7.sınıftan sonra zorunlu mezuniyet sınavı yapılması,

- 10 yıllık ortaokul için diploma belgesi sınavları,
- Okul birincilerinde altın ve gümüş madalya verilmesi ve öğrenci tanıtımı.

Savaş yıllarında eğitim uygulamalarına yönelik kapsamlı önlemler alınmıştır: Bunlar savaşa rağmen eğitim işinin aksamadan devam etmesini sağlamıştır. Örneğin, ders süresi 35-40 dakikaya kadar düşürülürken, teneffüsler 5 dakikaya kadar azaltılmıştır, bazı okullarda dönem sayısı üçe çıkmıştır (Dneprov, 1991).

1943'te "Öğrenci Kuralları" adlı bildiri onaylandıktan sonra, okul yönetmenliğinde devlet gözetimi güçlendirilmiştir. Bu bildiri öğrencilerin okulda öğretmenlerine, ebeveynleri ve arkadaşlarına karşı sorumlulukları ve öğrencilerin okul dışındaki karakterlerinin nasıl olması gerektiği belirlenmiştir. Okuldaki eğitim ve öğretimin gelişmesinde öğrenci kurallarının rolü büyüktür. Savaşın zor şartlarında bile herkese genel eğitim vermek için mücadele ederek okullarda eğitim ve öğretim kalitesini yükseltme faaliyetleri devam etmiştir. 1 Haziran 1944'te KSCB Halk Komiserler Konseyi tarafından 'Okul eğitiminin kalitesini yükseltme önlemleri hakkında' adlı kararname kabul edilmiştir (İsabekov, 1945).

Savaş sırasında okullara ve pedagojik yüksekokullara yeni sorumluluklar yüklenmiştir. Okulların öğrencileri eğitim ve öğretim görevindeki rolü ve sorumlulukları artmıştır. Eğitim işinde bütün öğrencilerin, özellikle başka yerlerden gelmiş öğrencilerin okulu bırakmasını önlemek ve derse katılımını sağlamak için gayretle gösterilmiştir. Parti ve hükümet ebeveynlerinden ayrılan ve ülkenin doğu bölgelerine yerleştirilen yüzbinlerce çocuk için uygun ortamı yaratmaya çalışmış ve eğitim ve öğretimlerini sağlamak için ilgi göstermiştir. 1942 yılının başında Halk Komiserler Konseyi tarafından sahipsiz çocuklarla ilgili özel bir karar kabul edilmiştir. Bu karara göre, bölgesel yönetim kurulunda özel komiteler kurulmuş ve ilçe eğitim kurumlarına sahipsiz ve kontrolsüz çocuklarla çalışan müfettişler pozisyonu eklenmiştir. Çocuklara barındırma ve yetimhane sistemi oluşturulmuş ve yetişkinleri işe yerleştirmek için önlemler alınmıştır (Çernik, 1984).

Bu dönemde öğrencileri zorunlu eğitime verme işlemi sistematik bir şekilde çözülmektedir. Batı bölgelerden 63 bin öğrencisi olan 600 kadar okul taşınmıştır. Örneğin; üretimde çalışan gençlerin genel eğitimini sağlamak için 1943 yılında

işçiler için ikinci öğretim okullarını açma hakkındaki karar kabul edilmiştir. Bu tipteki okullar sonradan çok yaygınlaştığı görülmektedir (Seytaliyev, 2008).

1943 yılının aralık ayında Halk Komiserleri Konseyi tarafından çocuklara 7 yaşından itibaren genel zorunlu eğitim sağlanması hakkında çok önemli bir karar kabul edilmiştir. Genel zorunlu eğitimi gerçekleştirme amacıyla okullarda öğretmen kadrosunu sağlamak hedefiyle farklı faaliyetler belirlenmesi söz konusudur. Kendi işini yapmayıp diğer mesleklerde çalışan öğretmenler okula geri getirilmiştir, açık pedagojik öğretim sistemini geliştirme hakkında kararlar verilmiş ve kısa süreli kurslar düzenlenmiştir. (Çernik, 1984).

Diğer yandan okullardaki öğretmen yetersizliğinden dolayı ülke okullarına öğretmen kadrosu sağlamak için ve savaşa alınan öğretmenlerin yerini doldurmak amacı ile yüksekökol mezunlarına yönelik zamanından erken bitirme sistemi uygulanmıştır (Kazakistan Cumhuriyeti Merkezi Ulusal Arşivi, s.1962, 1.1, i.502).

Parti ve hükümet öğretmenlere maddi açıdan destek çıkmak için farklı faaliyetler belirlemektedirler. 1943 yılında öğretmenlerin maaşını arttırma hakkında çıkarılan hükümet yasası kabul edilmiştir. Yüksek Konsey Başkanlığı'nın kararı ile 1944 yılında 5 binden fazla öğretmen ve halk eğitim işiyle ilgili diğer çalışanlar çocukların eğitim ve öğretimine verdiği emekler için madalyalarla ödüllendirildiği görülmektedir (Çernik, 1984).

Savaş yıllarında okulun eğitim ve öğretim programlarında ve içeriklerinde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Çeşitli derslerde askeri-korunma konuları eklenmiştir: Fizik derslerinde ise askeri teknik öğretilmiş ve kimya derslerinde zehirli maddeler ve onlardan korunma yöntemleri anlatılmıştır. Coğrafyada ise "Gençler ve harita" konusu genişletilmiş ve işleniş süresi uzatılmıştır. Bu konuda haritayı kullanabilme becerileri dikkate alınmıştır. Yabancı dil ve Rus dili derslerinde askeri terminoloji öğretilmiştir. 1941-42 eğitim yılından itibaren tarih ve edebiyat derslerinde vatanseverlik eğitimine büyük ilgi gösterilmiştir. Siyasi ve ideolojik eğitimi ile ilgili olarak ta Anayasa, Edebiyat derslerine ilgi artmıştır. Derslerde ve dersler dışı etkinliklerde öğrencilere Sovyet vatanseverlik ruhu kazandırılmaya önem verilmiştir. Fizik ve kimya ders programında değişiklikler yapılmış, bu derslerin

hayatla bağı güçlendirilmiştir. 1941 yılından itibaren tarım ve çiftçilik işinin temelleri öğretilmeye başlanmıştır. Tarih dersinde kendi halkın kahramanlık geçmişine yer verilmiş ve halkın yabancı işgalcilere karşı mücadeleleri anlatılmıştır. Savaş yıllarında Timurovular hareketi ile hastanelere yardım verme işleri yaygınlaştığı görülmektedir. Timurovçu, sosyalist toplumun yararına maddi kazanç sağlamadan iyi işler yapan örnek bir lider olarak nitelendirilen Sovyet zamanlarından kalma bir kavramdır (Kuzemayuly, Abil, 2006).

Eğitim konusunda belirli eksiklikler de göze çarpmaktadır. Eğitimde formalite'ye yer verildiği durumlar da vardır. Eğitim gerçek hayattan uzaktı ve mezunların uygulama açısından hazırlığı yetersizdir. Eğitimdeki sosyal yarışmadan dolayı puan yükseltmeleri ortaya çıkmıştır. Bu yüzden okullardaki sosyal yarışma yasaklanmıştır. Okuldaki eğitimin toplumsal faydasını yükseltme ve öğrencilerin akademik performansını değerlendirmede 5'li sistemi önemli ve büyük rol oynamıştır. 1943 yılında erkek çocuklar ve kız çocukları ayrı okullarda okutma kararı verilmiştir, çocukları ayrı okutmak 1954 yılında yanlış bir karar olarak görülüp değiştirilmiştir. 1944 yılında Halk Komiserleri Konseyi "Okuldaki eğitim işinin kalitesini artırma faaliyetleri" adlı kararnameyi kabul etmiştir. Bu kararnamede ortaokuldaki okul birincilerini altın ve gümüş madalyalarla ödüllendirme kararına yer verilmektedir. Ocak 1944'te çocukların akademik performansını değerlendirmek için değerlendirmenin 5'li sistemi uygulanmıştır. Bu yenilik öğretmenlerin değerlendirmeyi daha ciddi yapmalarını sağlamıştır (Seytaliyev, 2008).

1944-1945 öğretim yılından itibaren tüm genel eğitim okullarının 4-7 sınıflarında zorunlu mezuniyet sınavları, 10. sınıflar için de diploma sınavı uygulamışlardır. Mezun olacak öğrencilere teşvik amaçlı okul birincileri ne altın ve gümüş madalyalar ile ödüllendirilmiştir. Bu kararlar öğretmen ve öğrencilerin sorumluluklarının artmasına sebep olmuştur (Salimova, Dodde, 2001).

Savaşın zor şartlarına rağmen, pedagoji biliminde bilimsel araştırmalar durmadan devam etmektedir. Eğitim ve öğretimin teorik ve metodolojik problemleri tartışılmış ve bu tartışmalardan yola çıkarak; eğitim içeriğinin geliştirilmesine, vatanseverlik, iş eğitimi ve enternasyonal eğitime yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Sovyet okulunu daha da iyileştirme ve geliştirme amacıyla pedagoji, psikoloji ve diğer derslerin eğitim metodolojisi alanlarında bilimsel araştırmaları yönetme ve düzenleme yapması için 1943 yılının Ocak ayında hükümetin kararı ile Moskova'da RSFSR Pedagoji bilim akademisi kurulmuştur. Pedagoji bilim akademisi pedagoji bilimleri alanında belli bilim adamlarını bir araya getirdiği görülmektedir (Dulatov, 2013).

Sovyetlik Kazakistan hükümeti öğretmen kadrosunu yetiştirmeye, yükseköğretim kurumlarına ve ortaokul meselelerine hep destek ve önem vermişlerdir. 1941-1942 öğretim yılının başında cumhuriyet boyunca toplam 7181 okul açılmıştır. Bunların 4695'i ilkokul, 1794'i ortaokul ve 962'si yedi yıllık okullar oluşturmaktadır (Kazakistan Cumhuriyeti Merkezi Ulusal Arşivi, s.1692, 1.1.i.308, s.28).

Savaş yıllarında Kazakistan'da yükseköğrencilerin sayısı da artmıştır. 1943'te Yabancı Diller Pedagojik Enstitüsü ve Şimkent Teknolojik Yapı Malzemeleri Enstitüsü açılmıştır. 1944'te Alma-Ata'da Konservatuvar ve Kadın Pedagojik Enstitüsü açılmıştır. Savaştan sonraki yıllarda ise Karagandı Tıp (1950), Semey Veteriner (1951), Karagandı Madencilik Enstitüsü (1953) açılmıştır. Bu enstitülerin bilimsel-pedagojik kadrosu, işinden kovulmuş ya da baskı altına alınmış bilim adamlarından oluşturulmuştur (Kuzembayuly A., Abil E.A., 2006).

Genel olarak, Büyük Vatanseverlik Savaşı (II. Dünya Savaşının Sovyetler Birliğindeki adı) sadece halkların dostluğu için değil, Sovyet okulu için de büyük bir sınav olmuştur. Bu sınavda çok zorlanmadan başarılı olduğu görülmektedir. Bunun kanıtı olarak Sovyet okulunda eğitim gören binlerce öğrencinin cesaretilik fedakârlık hareketleri gösterilebilmektedir. Büyük Vatanseverlik Savaşından bugüne 70 yıldan fazla zaman geçmiş olsa da, toplum bu savaşın verdiği dersleri derinden algılamıştır. Büyük Zafer'in ülke tarihinde anlamı büyüktür ve önemli bir olay olarak yer almaktadır (Çernik, 1984).

4. 1. Büyük Vatanseverlik Savaşından Sonraki Yıllardaki Eğitim Sistemi (1946-1958). Genel Zorunlu Yediyıllık Ortaokul Sistemine Geçiş

Savaşta zafer kazanmak halk için kolay olmamıştır. Sovyet halkı zafer yolunda birçok sorun ve savaşın getirdiği zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Sovyet okulunda eğitilen mezunlar çoğu Büyük Vatanseverlik Savaşı sahasında kahramanca ve fedakârca mücadeleleriyle, tılda verdiği emeklerle örnek olmuşlardır.

Savaşın sonraki 1946-1950 arasındaki yıllarda cumhuriyet işçilerinin önünde büyük görevler vardır. İlk olarak, en kısa sürede savaşın verdiği zararı onarmak, ulusal ekonomi ve kültürü tekrar kalkındırmak, ülkemizin ekonomik ve kültürel gelişmesini sağlamaktır. Ülkenin savunma gücünü daha da güçlendirmek ve bu görevleri gerçekleştirmede ülkenin entelektüel kadrosu büyük rol oynamıştır. Okul için gençlere eğitim vermedeki en önemli sorun disiplinin güçlendirilmesidir. Halk eğitim kurumları genel zorunlu yedi yıllık eğitim sistemine geçmekle birlikte ortaokula giden çocuk sayısı artmıştır. Uzak yerlerde yaşanan çocuklar için okul servisleri sağlamış ve yatılı okullar açılmıştır. (Seytaliyev, 2008).

Büyük Vatanseverlik Savaşı'nda düşmanı yendikten sonra Sovyet halkı savaşın ulusal ekonomiye verdiği zararın yerini doldurmaya büyük ilgi göstererek başlamıştır. 1946-1950 yılları arasındaki ulusal ekonomiyi yeniden yapılandırma ve geliştirmeye adanan beş yıllık planda savaş zamanında yıkılmış okul binalarını onarmakla birlikte birçok yeni bina inşa etmek, okulların sistemleri geliştirilmiştir, çocukları zorunlu yedi yıllık eğitimini sağlamak için uygun koşullar sağlamıştır ve dolayısıyla ortaokulların son sınıflarında okuyan öğrencilerin sayısı 31,8 milyona ulaşmıştır. Savaş yıllarında yıkılmış olan okulları onarmada ve yeni okul binalarını inşa etmede, onlar için eğitim malzemelerini hazırlamada okullara destek çıkan endüstriyel kurumlar aktif olarak katılım göstermiştir. Köylerdeyse bu çalışmalarını sovhozlar (devlet mülkiyetindeki tarım işletmeleri) ve kolhozlarla birlikte (tarım sektöründe örgütlenen kolektif tarımla uğraşan birlikler) aynı zamanda işçiler, öğretmenler ve öğrenciler yürütmüştür (Dulatov, 2013).

Büyük Vatanseverlik Savaşı'ndan sonraki bu tür faaliyetleri gerçekleştirme işlemi sonucunda 1949 yılında genel zorunlu yedi yıllık eğitimi her yerde uygulama başlamıştır.

Partinin XIX. kongresi ulusal ekonomiyi geliştirme amaçlı planlara yöneliktir. 1951-1955 yıllarındaki 5 yıllık planlarda bazı görevler yer almaktadır: Genel zorunlu yedi yıllık eğitimden genel zorunlu orta eğitime geçişi sonlandırma (cumhuriyet merkezlerinde, cumhuriyette, bölgesel ve büyük endüstriyel merkezlerde). Konsey geçmiş beş yılı temel alarak il ve ilçe okulları için okul binalarının inşaatını %70'e kadar yükseltme amacını belirlemiştir. Bunun neticesinde bu yıllarda yedi yıllık okulların sistemi fazlaca artmıştır. Ayrıca, orta okulların özellikle de köy okullarının içerisinde yedi yıllık okullar çoğalmıştır. Kazakistan'da 1955-56 eğitim yılında ortaokullarının çoğu köylerdeydi. 1959-1960 eğitim yılında genel eğitim okullarında 33361 öğrenci eğitim alırken 1964-1965 eğitim yılında ise 46700 öğrenci eğitim almıştır. 1964 yılında 4 milyon öğrenci sekiz yıllık okulu bitirmiş ve 1 milyon 400 bin öğrenci ortaokulu bitirmiştir. Son 5 yıl içerisinde 7 binden fazla yeni sekiz yıllık okul açılmıştır (Seytaliyev, 2008).

Genel zorunlu eğitimi gerçekleştirmedeki büyük başarılarla rağmen köy okullarında hala okul yaşındaki çocukların çoğunun eğitimi sağlanamamıştı. Büyük Vatanseverlik Savaşı'ndan önce oluşan halk eğitim sistemi ve onun içinde genel eğitim veren ortaokulların çalışma sistemi savaştan sonraki yıllarda da hiç değişiklik göstermeden devam etmiştir. Fakat Kazakistan eğitimi için yapılan en temel eleştiri eğitimin hayat ve tecrübe arasında bir bağ kurulamamış ve eğitim daha çok sözel görünüme sahip olmasıdır.

Savaş sonrası hükümet halka ideolojik eğitim vermeyi hedeflemiştir. 1946-1968 yıllarında Komünist Parti'nin Merkez Komitesi ideoloji meseleleri ile ilgili birkaç karar vermiştir. Bu kararlarda ideolojik çalışmaların hedefleri belirlenmiştir. Okullarda: Tarih, Anayasa ve Edebiyat derslerinde ideolojik görüşler artmıştır. Öğretmenler okulda ve ders dışı eğitimde sosyal kuruluşun başarılarından bahsederek, Sovyet bilimi ve kültürünün başarılarını örneklerle anlatarak öğrencileri

vatanı ile gurur duymaya, Sovyet vatansverliğine, vatana bağlılık duygularına yükseltmeye görevlendirilmişlerdir (Çernik, 1984).

1950'li yıllarda ortaokulun son sınıf öğrencilerinin sayısı oldukça artmış bulunmaktadır. 1950-1951 eğitim yılında 8-10. sınıflarda 2 milyon öğrenci eğitim görürken, 1955-56 eğitim yılında öğrenci sayısı 6 milyona ulaşmıştır. Orta okulların sayısının artışıyla birlikte öğretmene olan ihtiyaç da kaçınılmaz olmuştur. 1950-51 eğitim yılında öğretmenlerin sayısı 1330 iken, 1958-59 eğitim yılında bu sayı 1813'e ulaştırılmıştır (Seytaliyev, 2008).

1950'li yılların ikinci yarısında, XX. konseyden sonra, konseyin verdiği kararlar doğrultusunda eğitim kurumlarının yeni bir türü olan yatılı okullar açılmıştır. Bu okullara yalnız kadınların, iş ve savaş emektarlarının, çocuklarına eğitim fırsatı sunma imkânı olmayan ailelerin çocukları kabul edilmiştir. Partinin XIX. konseyinde alınan kararlarda genel eğitim veren politeknik okul kurma gerekliliğinden bahsedilmiştir. Bu kararlar partinin XX. konseyinin gündeminde de olduğu fakat bu hedefin üzerinde pek durulmadığı görülmektedir. Fakat, politeknik eğitimin sistematik bir şekilde gerçekleşmemesi okulun endüstriden uzak kalmasına sebep olmuştur. (Çernik, 1984).

Savaşın sonraki yıllarda okulun hayatla bağlantılı olmasına ve okuldaki politeknik eğitime ağırlık verilmiştir. Örneğin, 1954-55 eğitim yılından itibaren Sosyalist Cumhuriyet okullarının eğitim planına bazı dersler: 1-4. sınıflarda iş dersleri eklenirken 5-7. sınıflara atölye ve tecrübe alanlarındaki pratik dersler eklendi, okuldaki derslerin (fizik, kimya, coğrafya) hayatla ilişki içerisinde olması anlayışı sürdürülmüştür. 8-10. sınıflara makine mühendisliği, elektrik mühendisliği ve çiftçilik ile ilgili uygulama dersleri eklenmiştir (Berzhanov, 1976).

Okullardaki son sınıf öğrencilerine yönelik endüstri atölyeleri kurulmuştur. Bu atölyeler öğrencilere çiftçilik mesleğini öğretmekte büyük rol oynamıştır. Öğrencileri topluma faydalı bir iş için eğitmenin gerekliliklerinden biri de öğrencilere yönelik endüstriyel atölyeler kurmaktır. Bu tip atölyeler ilk defa 1955 yılında Stavropol'da kurulmuş olup daha sonra diğer bölgeler ve sosyalist cumhuriyette yaygınlaşmıştır. 1940'lı yılların sonu ve 1950'li yılların başında pedagoji bilimi okulun eğitim ve

öğretim amacının ideolojik ve politik seviyesini artırma meselelerini araştırmaya ve öğrencileri uygulamalı çalışmalara hazırlamaya büyük önem vermiştir (Dneprov, 1991).

Öğrenciler için endüstri ve tarım üretimi, çiftçilik mesleği ile tanışma, eğitimde toplumu mesleğiyle ile bağdaştırma hedeflenmiştir. Öğrencilerin sanayi ve köy endüstrisi bölümlerinde endüstriyel stajdan geçmeleri gerekmektedir. Öğretmenler eğitim ve öğretimin aktif türlerini ve yöntemlerini kullanmışlardır. Bu staja sadece öğretmenler değil tüm bir okul, il ve ilçeler katılmıştır. Eğitim ve öğretim meselesinde çocukların kişisel gelişim özellikleri dikkate alınarak, sınıfta kalmayı ortadan kaldırmak için büyük bir emek harcanmıştır. Derslerde çeşitli etkinliklerin uygulanmasına çok daha fazla zaman ayrılmıştır. Coğrafya, tarih derslerinde kendi ülkesini tanıma, ülkesinin tarihini, kahramanlarını bilme, tarihi olayların geçtiği yerlere gezilerin organize edilmesi gibi faaliyetler yaygınlaştırılmıştır. Ayrıca 1950-1960 yılları arasında eğitim ve öğretim sürecinde teknik malzemeleri kullanma yaygınlaşmıştır (Dulatov, 2013).

Savaşın sonraki yıllardaki partinin hedeflerinden biri de ideolojik konularla ilgili kararname kabul etmeye başlanmasıdır. Sosyal bilimler Stalin'in döneminde yer alan parti komitelerinin sıkı denetimi altında sürdürülmüştür. Okulların bütün eğitim ve öğretim faaliyetlerine parti tarafından direkt rehberlik edilmiş ve zorunlu olarak bazı uygulamaların yapılması söylenmiştir. Kararname kültür, sanat, bilim dallarıyla birlikte eğitime de zarar vermiştir. Bunun sebebi ise eğitim kurumlarının, okulların eğitim ve öğretimi bu belgelerin eğitimle alakası olmayan görevlerine uymak zorunda kalmasıdır.

1956-1957 eğitim yılından itibaren okullarda deneysel çalışmalar başlatıldığı görülmektedir. Deneysel okullarda eğitimsel ve endüstriyel laboratuvarlar, makine mühendisliği ve elektrik mühendisliği için uygun olan uygulamalı sınıflar yapılmıştır. 29 Ağustos 1959'da onaylanan eğitim planı ve programlarından sonraki programlarda deneyimlerden yararlanılmıştır. Bu plana göre sekiz yıllık okulda genel ve politeknik dersler için yedi yılda verilen 6256 ders saatinin yerine 7296 ders saate çıkartıldığı görülmektedir. Mesleki dersler sekiz yıllık okulda 1315 saate

verilmiştir, Resim dersleri 5-7. sınıflarda devam ederken, müzik dersleri bütün sınıflarda sürdürülmüştür. Beden eğitimine ise 566 saat zaman tanımlanmıştır (İstatistiksel derleme, 1971).

Bu eğitim programındaki dersler::

Dersler	Saat (%)
Beşerî bilimler	%39,5
Rus dili dersi	%25,3
Sayısal-matematik dersi	%32,5
Resim ve müzik dersleri	%6,2
Beden eğitimi	%6,5

Kaynak: Seytaliyev, (2008).

Genel Orta eğitimin içeriği ve onun teorik temellerini geliştirmek, politeknik ve mesleki eğitimin problemlerini çözmek adına “Okulun gerçek hayatla sıkı bağı ve SSCB’de halk eğitim sistemini daha da geliştirme hakkında” adlı yasa (1958) çok büyük katkı sağlamıştır. Ortaokulların tüm sınıfları için yeni program 1950-1960 yılları arasında bütün sosyalist cumhuriyetlerde var olan psikolojik, pedagojik, didaktik ve metodolojik çalışmalara bakılarak hazırlanmıştır.

Yenilenen programların en temel içeriği aşağıdaki gibidir:

- Okulda eğitim almak için gerekli eğitim materyallerini seçmenin bilimsel-teorik temelini kurmak ve okul derslerindeki terimlerin, kavramların, kuralların, teorik açıdan mantıksal yapısını oluşturmak;
- Genel eğitimin meslek ve politeknik eğitiminin ve öğrencileri mesleğe hazırlamanın ara bağlantısının bilimsel olarak temellendirilmesi;
- Eğitimin geliştirici tanımının yolunu izlemek ve maddi ve örgün eğitim birliğine ulaşmak;
- Öğrencilerin okuma alışkanlığını ve eğitimin değerini arttırmann koşulları ve yöntemlerini belirlemek;

Üç yıllık ilkökul eğitime geçiş meseleleri de çok karmaşıktır. İlkokul 1-3. sınıflarının yeni programa geçmesinin temel sebebi, özellikle birinci sınıflar için eğitim programının ağır olmasıdır. (Seyatliev, 2008).

Savaşın sonraki dönemde Kazakistan’da büyük bilim ve eğitim kurumlarının sayısında artış başlamıştır. 1 Mayıs 1946’da Kazakistan Bilim Akademisinin açılışı gerçekleşmiş ve Akademinin ilk başkanı ünlü bilim adamı K.Satpayev olmuştur (Kuzembayuly A., Abil E.A., 2006).

Bu dönemde pedagoji teorisi ve tarihine yönelik monografiler ve ders kitapları yayınlanmıştır. N. K. Gonçarov’ın “Pedagoji temelleri” adlı kitabı (1947), I. A. Kayrov’ın pedagojik enstitüler ve üniversiteler için “Pedagoji” adlı kitabı (1948), I. T. Ogorodnikov ve P. N. Şimbirev’in “Pedagoji” adlı kitabı (1950), B. P. Esipov ve N. K. Gonçarov’ın pedagojik eğitim kurumları için “Pedagoji” adlı (1950) gibi ders kitapları yayınlanmıştır (Seytaliyev, 2008).

Partinin XX. kongresi (1956) pedagoji biliminin önüne birçok yeni aktüel konular koymuştur ve okulun eğitim ve seviyesinin arttırmak, politeknik eğitimi geliştirmek, okulun gerçek hayattan uzaklaşmasını engellemek gerektiğini belirtmiştir. Bununla ilgili Pedagoji bilimler akademisinin ve pedagoji enstitülerinin pedagojik bölümlerinin bilimsel yönü okulların aktüel problemlerini araştırmaya yönelmiştir. Ortaokuldaki genel ve politeknik eğitim ve öğretimi düzenlemek ve yönetmek, öğrencilerin yaş ve bireysel farklılıklarını dikkate almak, bilimsel doğa bilimleri ve psikolojik açıdan araştırmak bu kurumların araştırma konularından bazılarıdır (Kuzembayuly, Abil, 2006).

4. 2. Genel Zorunlu Ortaokul Eğitim Sisteminin Gerçekleşmesi. Sekizyıllık ve Onyıllık Ortaokul Sistemlerine Geçiş (1950-1970)

Sovyet Sosyalist Kazakistan’ın eğitim sistemindeki üçüncü aşaması 1950’lerin sonu 1980’lerin başını kapsayan dönemdir. 1950’li yılların başı totaliter sistemin reform girişimleriyle siyasal yaşamın serbestleşmesi, devletin baskıcı politikaların reddedilmesi hedeflenmiştir. Kuzembayuly ve Abil’e göre Hruşev’in zihinsel ve fiziksel işlerin bağlantısını ve okulla hayatın bağlantısını güçlendirme fikri 1950 yılının sonunda büyük eğitim reformunun uygulanmasına sebebiyet vermiştir.

24 Eylül 1958'de SSCB Yüksek Konseyi tarafından kabul edilen "Okulun gerçek hayatla bağıni güçlendirme ve SSCB'da halk eğitim sisteminin daha da geliştirme hakkında" adlı yasa yediyıllık eğitim sisteminin yerine genel zorunlu sekizyıllık eğitim sistemini öngörmektedir. 1962-1963 eğitim yılında tüm yediyıllık okullar sekizyıllık okullara çevrilmiştir. Halk eğitim kurumları okul sistemini yeniden yapılandırmada ve pedagojik kadrolarını yerleştirmede birçok çalışma yapmıştır. Kazakistan'da yeni sisteme geçiş 1962-1963 yıllarında sona ermiştir (Dulatov, 2013).

XXII. konseyde kabul edilen parti programında tüm Sovyet halkı kültürel seviye ve bilimsel eğitimi geliştirme amacıyla genel ortaöğretimin gerekli olduğu ile ilgili bir bildiri yayınlamıştır. Bu talepler doğrultusunda 10 Kasım 1966 yılında zorunlu sekiz yıllık eğitim sistemini öne süren "Genel ortaokul işini geliştirme faaliyetleri hakkında" adlı kararname kabul edilmiştir. Bu kararnamede okulları maddi-teknolojik açıdan güçlendirme faaliyetleri (okul inşaatı, eğitim malzemeleri, okul mobilyaları, okul odaları ve laboratuvarlarını donatmak vb.) belirlenmiştir (Seytaliyev, 2008).

Bu kararları gerçekleştirme faaliyetlerinin içerisindeki en önemlisi Rusya Sosyalist Cumhuriyetler Pedagojik Bilimler Akademisini SSCB Pedagojik bilimler akademisine çevirmek ve birleşik cumhuriyetler başkanlığını kurmaktır. İlkokulda eğitim kalitesini ve programı değiştirilmeden dört yıllık eğitimi üç yıllık eğitime düşürme planı gerçekleşmiştir. Yedi yıllık ortaokul programı da buna bağılı olarak sekiz yıllık zorunlu eğitime dönüşmüştür. Sekiz yıllık okulun amacı öğrencilere bilimsel eğitim sağlamak, becerilerini arttırmak ve kendilerini kapsamlı geliştirme fırsatlarını sağlamaktır. Sekiz yıllık okullar, öğrencileri liseye ve gelecekteki mesleki hayatına hazırlamışlardır. Öğrenciler genel eğitimle birlikte politeknik eğitim ve teknolojik alanda bazı bilgiler almışlardır. Başka bir deyişle öğrenciler genel teknik becerileri ve emeğin kültürünü öğrenmişlerdir (Berzhanov, 1976).

Genel olarak, sekiz yıllık okuldan mezun olan öğrenciler aşağıdaki eğitim kurumlarında orta eğitime devam etme hakkı verilmiştir:

- 1) Lise (IX-X sınıflarda, bazı derslerin derinlemesine eğitimi almak)

- 2) 3-4 yıllık bir eğitimle teknik okullarda hazırlık ve teknisyen uzmanlı olma
- 3) Mesleki ve genel eğitim hazırlığının alınabildiği teknik mesleki okullar,
- 4) İşçi, köyde eğitim gören gençler ve fabrikada çalışanlar için açıktan eğitim (Iliyna, 1984).

Bilim ve teknolojinin gelişimiyle her öğrencinin becerilerini ve ilgisini geliştirmek için şartları sağlamanın gerekliliği ortaya çıkmıştır, lise IX-X sınıflarda bireysel eğitimi tanıtmak gerektiği hakkında görüşler ortaya konulmuştur. Bazı okullarda farklı derslerin derinlemesine eğitimi tanıtılmıştır. Okul hakkındaki yasaya göre halk eğitim sistemindeki genel ortaokulun yeni yapısı oluşmuştur. Genel orta eğitimin on bir yıllık süreci tanıtılmış ve Ortaokul iki döneme ayrılmıştır. Birinci dönem sekiz yıllık orta eğitim dönemidir. Bu dönemde çocuklar 7 yaşında 15-16 yaşlarına kadar sekiz yıllık genel politeknik okulda orta eğitim almıştır. Sekiz yıllık okuldaki eğitim belli bir seviyeye ulaşınca bitirebilmiştir İkinci dönem 3 yıllık lise eğitimi dönemidir. 15-16 yaşından itibaren gençler lise eğitimi alabilmiş ve ilk dönemden farklı sadece tek bir türde eğitim veren bir okulda değil, birçok farklı okul tipinde eğitim göre bilmiştir. (Seytaliyev, 2008).

Kurum Türü	Açıklama	Eğitim Süreci
Orta Eğitim Liseleri	İşçi ve Köy gençleri için Eğitim veren	3 yıl
Politeknik Liseler	Endüstriyel Eğitim ve Genel Orta Eğitim veren	3 yıl
Teknik ve Mesleki Liseler	Genel Orta Eğitim veren	3 yıl

Mesleki eğitim sistemine dair değişiklikler tanıtılmıştır: fabrika okulları, teknik-mesleki eğitim veren okullara dönüştürülmüş ve bu okullar öğrenciler için gündüz ve akşam eğitim veren teknik-mesleki okullar hâline gelmiştir. Teknik-mesleki eğitim kurumlarına sekiz yıllık okullarda eğitim alan öğrenciler devam edebilmiştir. Genel orta eğitimi tamamlamak Sovyet hükümetinin büyük bir

başarıdır. Toplumun her bir üyesi için lise ve mesleki orta eğitimi sağlamak amacıyla ortaokulun ilk dönemi olan sekiz yıllık okulu yaygınlaştırmak gerekmiştir. Sekiz yıllık okulların hedefi gençlere bilim temellerini öğretmek, onlara genel iş becerilerini ve yeteneklerini öğretmek, genel bakış açısını ve dünya görüşünü kazandırmak, inançlarını oluşturmak ve geliştirmek olmuştur (Kuzembayuly, Abil, 2006).

Diğer taraftan, öğrenciler sekiz yıllık okulu bitirdikten sonra 3 yıl zorunlu olarak eğitim alırken aynı zamanda fabrika veya tarımda çalışarak eğitimi hayatla birleştirmeleri veya orta politeknik okullarda eğitim almaları şartı getirilmiştir. Üniversiteye girmek için artık sadece teorik hazırlık yeterli olmamış aynı zamanda üretim tecrübesi gerekmiştir. Bu yüzden, bu reform birçok karışıklık yaratacak sonuca neden olmuştur. Üniversiteye hazırlanırken çalışanların sayısının artışından dolayı üretimde çalışan yetişkin sayısı artmıştır. Yükseköğretimin prestiji düşmüş, bilim adamları ve aydınlar zihinsel açıdan üretken olmayan, kendi profesyonel faaliyetlerine yerine başka işlerle uğraşmaya başlamışlardır. (Berzhanov, 1976)

1964'te bu reformun bazı hükümleri yeniden değerlendirilmiş ve zorunlu on yıllık eğitim sistemi tanıtılmıştır. Yeni ders programları ve planları geliştirilmeye başlanmıştır. 1970'te yeni "Genel Ortaokul kuralı" adlı kararname onaylanmış ve bu kurala göre, üç aşamalı eğitim sistemi tanımlanmıştır: Liseye kadar yani 10 yıl eğitim almak zorunlu hale gelmiştir. Sekiz yıllık okulların mezunları eğitimini on yıllık okullarda veya teknik ve mesleki okullarda devam ettirerek sonrasında üniversiteye gidebilmiştir (Dulatov, 2013).

1960'lı yılların sonu 1970'li yılların başında sekiz yıllık okulu bitirenlerin lise eğitimine devam etmesi çok önemli olmuştur. 1970 yılında sekiz yıllık okulu bitiren mezunlardan lise 9.sınıfı 2555700'ü (% 60,2), mesleki liseye 495 bini (%11,7), teknik liseye 99 bini (%2,3) devam etmiştir. Teknik mesleki eğitim kurumlarına ise 552 bin (%13), ikinci öğretim ve açık öğretim okullarına ise 305 bini (%7,2) devam etmiştir (Seytaliyev, 2008).

Genel orta eğitim gençlerin arasında eğitimin değerini yükseltmiştir. Çoğu genç orta eğitimden sonraki lise eğitimini devam ettirmiştir. Leningrad

sosyologlarının 50 şehir okulunda 5 bin mezunun hayatına dair 5 yıl boyunca düzenli takiple yaptıkları araştırmaların sonucunda ortaokulu bitirdikten sonra 5 yıl içerisinde işe girenlerin çoğunun liseyi bitirdikleri ortaya çıkmıştır. Yüksekokul sistemi gelişmeye devam etmiştir. 1959'da yükseköğretim kurumları yönetimini merkezileştirme amacıyla sonradan Kazakistan yüksek ve orta mesleki eğitim bakanlığına çevrilmiş olan devlet komitesi oluşturulmuştur. Enstitülerin sayısı hızla artmıştır. 1950'li yıllarda ülkede 26 yüksekokul varken, 1980'li yıllarda yüksekokul sayısı 250 bin öğrenci ile 55'e kadar ulaşmıştır (A. Kuzembayuly, E. A. Abil, 2006).

BÖLÜM V

5.1970-1990 SOVYET OKULU VE EĞİTİM SİSTEMİ

5.1.Genel Eğitim Ortaokulu ve İş Eğitim Sistemindeki Reform

1970-1980 yılları arasında okulların durumu kötüye gitmeye başlayarak kriz ve durgunluk ortaya çıkmıştır. Bu durum öğrencilerin derse ilgisinin azalmasına, aldıkları disiplinin bozulmasına, aile eğitimindeki sorumluluğun zayıflamasına ve okul ile iş bağlantısının koparılmasına neden olmuştur. Eğitim işindeki formalizm, programların bilimsel temelini olmaması, programların fazla ağırlığı, eski yöntemler ve metotların yayılması gibi sorunlar meydana gelmeye başlamıştır.

1970'li yıllarda öğrenci sayısının artışına rağmen okul sayılarında yetersizlik ve azalmalar gözlemlenmiştir. 1966'da 10728 okulda 2 852 000 öğrenci, 1976'da 9604 okulda 3 346 400 öğrenci varken, 1979'da 8910 okul 3 257 200 öğrenci sayısı saptanmıştır. 1970'li yılların sonuna doğru demografik sebeplerden dolayı öğrencilerin sayısında azalma eğilimi gözlemlenmiştir (Kuzembayuly A., Abil E.A., 2006).

Ülkede yükselen kriz, toplumu karıştıran iki ana çatışmaya neden olmuştur. Birincisi, toplumun öğrencilerinin önüne koyduğu taleplerin yeterli düzeyde karşılanamaması, okuldaki eğitim ve öğretimin içeriğinin eskimesi, eskiyen yöntemlerin oluşturduğu çatışma iken; ikincisi, değişikliklere uğrayan hayat şartları sayesinde öğrencilerin yeni şartlar etrafında değişiklik göstermeleridir. Öğrencilerin maddi ve manevi ihtiyaçları, ilgi alanları artmıştır. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi öğrencileri farklı alanlara teşvik etmiştir. Sosyal hayatı demokratikleştirmek, sosyal açıdan aktifleşmek, kendi sivil hukukunu tanımak, sosyal olaylara katılmak ve öğrencilerin ilgisine göre gönüllü toplantılar için koşullar yaratılmıştır. Akselerasyon çocukların fizyolojik gelişmesini hızlandırmıştır. Okullarda bir taraftan sosyal-psikolojik ve fizyolojik olarak değişiklik gözlemlenirken; diğer taraftan eğitim ve öğretimin eski içeriği, öğretim türleri ve yöntemleri olduğu gibi devam etmiştir. Okullar yeni hayat şartlarını karşılayamayacak duruma gelmiştir (Seytaliyev, 2008).

Böylece, çatışmaların yaşandığı bir durumda okul reformuna ihtiyaç duyulmuş ve gündeme eklenmiştir. Bu reformu gerçekleştirmek için sosyal hayatın tüm alanlarını yeniden dengelemek gerektiği biliniyordu. Buna da ilk olarak eğitimden başlanmıştır. Reformun evrimsel karakteri yeniden yapılandırma politikasının devrimci temeline karşı çıkmıştır. Reform okulun sosyal isteklerini karşılamanın geniş tipine yönelmiştir. Bu tür olaylardan sonra öğretmenler, bilim adamları, ebeveynler, gazeteciler kendi devrimci tekliflerini yayınlamaya, okulu değiştirmek gerektiğini anlatmaya, kendi projelerini sunmaya başlamışlardır. Okuldaki krizin ana nedeni reformun psikolojik, bilimsel-pedagojik ve maddi taraflardan hazırlıksız yapılmasıdır.

Bu dönemde reforma göre okulların eğitim planına birkaç yeni ders eklenmiştir: “Sovyet Devleti ve Hukuk Temelleri”, “Aile Hayatında Ahlak ve Psikoloji”, “Bilgisayar Mühendisliği”, “Çevre Eğitimi” eklenen dersler olmuştur. “Endüstri Temellerinde Uzmanlık Seçimi” dersi o yılların sonuna doğru eğitim planından kaldırılmıştır.

1980’li yılların başında genel olarak halk eğitimi, Sovyet sistemi ve onun içerisinde genel eğitim ortaokulunun gelişimi gibi olaylardan farklı olmuştur. Parti genel ve mesleki eğitim okul reformunun ana yönlerini 1984’te hazırlamıştır. Bu belgede eğitim ve öğretimin bilimsel olarak temellendirilmiş teorisi yapılmıştır. Öğrencileri hayata ve işe hazırlama, meslek ve politeknik okullar hakkındaki fikirler daha da geliştirilmiş, eğitim alanında partinin stratejik yönü belirlenmiştir. Reformun kurallarının gelişmesine parti bazı kararlar vermiştir. Bu kararlarda reformu gerçekleştirmenin yolları analiz edilmiş ve eğitim kurumlarının, okul müdürlerinin, öğretmenlerin, yaratıcı birleşiklerin ve kurumların reformu gerçekleştirmedeki görevleri belirtilmiştir (Ilyna, 1984).

Tablo-3: 1980-81 Yıllarında Kabul Edilmiş Eğitim Planı

Ders adı	Sınıflara göre saat sayısı										Haftada toplam
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Rus dili	12	11	10	6	6	4	3	2	-	-	54
Edebiyat	-	-	-	2	2	2	2	3	4	3	18
Matematik	6	6	6	6	6	6	6	6	5	4,5	57,5
Tarih	-	-	-	2	2	2	2	3	4	3	18
Sovyet cumhuriyeti ve hukuk	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Sosyal bilimler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Doğa bilimleri	-	1	2	1	-	-	-	-	-	-	4
Cografya	-	-	-	-	2	3	2	2	2	-	11
Bioloji	-	-	-	-	2	2	2	2	1	2	11
Fizik	-	-	-	-	-	2	2	3	4	4,5	15,5
Astronomi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Çizme	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	2
Kimya	-	-	-	-	-	-	2	2	3	3	10
Yabancı dil	-	-	-	4	3	2	2	1	1	1	14
Resim dersi	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-	6
Müzik	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-	7
Beden eğitimi	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20
İş eğitimi	2	2	2	2	2	2	2	2	4	4	24
İlk askeri hazırlık	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	4
Toplam zorunlu ders	24	24	24	27	29	29	29	30	32	32	
İsteğe bağlı							2	3	4	4	13

Kaynak: T. İlyina 'Pedagogika', (1984).

1980 yıllardaki SSCB’de durgunluk dönemini veya ekonomik, politik ve sosyal anlamdaki genel durgunluğu ifade etmek için Brejnev durgunluğu tabiri kullanılmıştır. 1970’li yılların sonu ve 1980’li yılların başında okullarda ve yüksek öğretim kurumlarında L.I.Brejnev’in “Bakir Topraklar, Gelişme ve Küçük Arazi” adlı çalışmaları zorunlu olarak okutulmuştur. Brejnev’in ölümünden sonra 1984 yılında okul reformu yapılmış ve bu reform eğitim alanındaki durgunluğu daha da zora sokmuştur.

1980 yılının sonunda ülkenin genel güvensizlik durumundan dolayı demokratik, manevi ve ekonomik ayaklanmalarla birlikte eğitim için çabalar düşmüştür. Örneğin, 1989 yılında okumuş kesimin %10’u eğitime ilgi göstermiştir. Eğitim onlar için sosyal değerler listesinin önemli bir noktası olmuştur.

Bu bağlamda Rusya eğitim sistemine yönelik değişikliklerin iyi tarafları da olmuştur. Eğitim sisteminde devlet tekelinin yok oluşundan sonra yeni tür okullar ve eğitim kurumları ortaya çıkmaya başlamıştır. Devlet eğitim kurumlarıyla birlikte ücretli eğitim sistemleri, özel okullar, liseler, kolejler, bireylere ait okullar ortaya çıkmıştır.

5. 2. Eğitim Sisteminin Yeni Tanımı ve Türleri

1980-1990 yılları arasında genel eğitim sisteminde büyük değişiklikler olmuştur. Zorunlu eğitimin süresi kısaltılmış: ilkokul ve ortaokulun arasında geçiş aşanası oluşmuş, özel eğitim kurumları ortaya çıkmıştır.

Genel eğitim sistemi üç basamaktan oluşmuştur:

Basamakları	Türü	Süreci
1.basamak	İlkokul	3-4 yıl
2.basamak	Ortaokul	5-6 yıl
3.basamak	Lise	8-12 yıl

Devlet ve kamu okullarının üç basamağında da genel ulusal eğitim standartlarında eğitimin genel ve ücretsiz olması sağlanmıştır.

Dersleri derinlemesine eğiten okullara, yani Gimnazyalara öğrenciler rekabet yoluyla seçilmektedir. Zorunlu mesleki eğitim sistemi ise farklı tür eğitim kurumlarından oluşmaktadır: teknik-mesleki okullar (1-2 yıllık), teknikum (teknik okullar) (2-4 yıla kadar), teknik liseler (1-2 yıl) ve teknik kolejler (2-4 yıla kadar) bu sistemi oluşturan okullardır. Mesleki okulların eğitim planı ve programları genel programlar ve özel programlar olarak ayrılmaktadır (Seytaliev, 2008).

Yükseköğretim sistemine üniversiteler, akademiler ve enstitüler girmektedir. 1987 yılında başlayan reform yüksekokullarda devam etmektedir. Reformun ana fikri yükseköğretim sistemini demokratikleştirmek, eğitim sürecini değiştirmek ve içeriği ideolojiden arındırmaktır.

Bu dönemde Kazakistan'da Kazak dilli okullarını minimuma kadar azaltma ve Ruslaştırma süreci politikasının sürdürüldüğünden bahsetmek gerekmektedir. Bunun sonucunda Kazakistan nüfusunun çoğu özellikle de kuzey bölgelerinde ulusal kök ve dilden uzaklaşma ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 1960-1980 yılları arasında doğmuş insanların arasında Kazak dilini bilmeyen veya akıcı kullanamayanlar fazlaca bulunmaktadır. Bu problem onların çocuklarını da etkilemiştir. Kazakistan için bu problem en önemli problemlerden biri olmaktadır. Bu yüzden de ulusal bağımsızlığımızı kazandığımız ileriki dönemlerde hükümet bu probleme büyük özen göstermiştir (Dulatov, 2013).

BÖLÜM VI

6. BAĞIMSIZLIK YILLARINDAKİ KAZAKİSTAN EĞİTİM SİSTEMİ

1991'den sonraki durgunluğu eğitim sistemi de yaşamaktadır. 1 Ocak 1993'te Kazakistan'da 303 anaokul kapatılmıştır, ortaokul sayısı azalmıştır. Aynı zamanda özel eğitim kurumları ve üniversitelerin ortaya çıkma süreci başlamıştır. Çok sayıda özel üniversite ve bu üniversitelerin şubeleri açılmaya başlanmıştır. Bu tür kurumlarda nitelikli bir pedagojik kadro ve nitelikli bir eğitim sistemi sağlanamamıştır. Çünkü ilk aşamada milli eğitim bakanlığı devlet eğitim kurumları için bile etkili bir kontrol sistemi geliştirememiştir. Okul ve üniversitelerde eğitim kalitesinin düşmesi tutarlı olmayan eğitim sisteminde batı standartlarına yaklaştırmak için sayısız reform çabalarına neden olmuştur (Dulatov, 2013)

1991'de yeni model okullar ve özel ortaokullar -lise, gimnazya, teknik-mesleki okullar, kolejler- ortaya çıkmıştır. 2003'te ülkede 108 gimnazya, 63 lise, 289 lise ve gimnazya sınıfları olan okul ve özel yetenekli çocuklar için 30 okul çalışmaktadır. Ayrıca, 312 teknik-mesleki okulda 89 bin öğrenci, 382 kolejde 207 binde fazla öğrenci okumaktaydı. 1995'te Kazakistan'da yeni anayasa kabul edilmiş ve genel zorunlu ve ücretsiz orta eğitimi hakkında yasa yayınlanmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti "Eğitim Hakkındaki" (7 haziran 1999) adlı yeni yasada genel ilkokul (1-4 sınıflar), ortaokul (5-9 sınıflar) ve lise (10-12 sınıflar) olarak üç basamağın olmasını onaylanmıştır (İrisaliev, Kultumanova, Tölekov, Buldibaev, Kusidenova, Iskakov, Zabara, Baron, Korotkih, 2016).

1990-1999 yılları arasında Kazakistan Cumhuriyeti'nde eğitim alanı ile ilgili ondan fazla devlet programı kabul edilmiştir. Bu programların ön plana çıkarılardan biri "Darın" devlet programıdır. Amacı yetenekli çocukların yaratıcı gelişimini desteklemektir. Bu program çerçevesinde 1997'de Kazakistan Cumhuriyeti'nin sekiz bölgesinde yetenekli çocuklar için özel okullar ve yatılı okullar açan devlet tarafından "Darın" bilimsel uygulama merkezleri kurulmuştur KC EBB (2016).

1996 yılının sonunda yurt dışında yaşayan vatandaşları destekleme amaçlı devlet programı kabul edilmiştir. Bu programın çerçevesinde tarihi vatanına geri dönen göçmenleri eğitmek amaçlanmıştır.

1997’de genel orta eğitim sistemini bilgisayarlaştırmaya (infomatizasyon) yönelik devlet programı kabul edilmiştir. Bu programın amacı okullarda multimedya bilgisayar sınıflarını sağlamak, bilgisayar eğitim sistemlerini, elektronik ders kitaplarını çıkartmak, eğitim yönetimi sistemini bilgisayarlara aktarmaktır. “Genel eğitim orta okulları için ders kitapları ve eğitim komplekslerini hazırlama ve yayınlama hakkında” adlı kompleks program, okullar için yeni model ders kitapları ve eğitim-yöntem kılavuzlarını hazırlamayı amaçlamıştır (Seytaliyev, 2008).

12 yıllık eğitime geçiş ve kredi sisteminin uygulanacağı açıklanmıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında eğitim sistemi için 2001’den itibaren üniversiteye kabulün test aracılığı ile gerçekleşmesi ve 2004’te Birleşik Ulusal Sınav’ın uygulanması büyük bir yenilik olmuştur. Bu yeniliklerin tüm olumlu taraflarıyla birlikte sınav süreci ve içeriğinde eğitim kalitesinin düşüşüne neden olan birçok eksiklik de olmuştur (I. Altynsarin Ulusal Eğitim Akademisi, 2017).

Diller hakkında kabul edilen Yasa ve Anayasadaki İlgili Makaleler Milli Eğitimin yeniden doğuşuna izin vermiştir. 1997’de 8610 genel okulun 3379’u Kazakça, 72’si Özbekçe, 16’sı Uygurca, 3’ü Tacikçe ve 1’i Türk dilinde devam etmekte, karma okulların sayısı da 2299’a ulaşmaktadır. Sadece Rus dilinde eğitim veren okulların sayısı 2840’a düşmüştür. Kazak dilini öğrenenler için toplam 5 milyon tirajlı 78 kitap yayınlanmıştır. 2003 yılı içerisinde 68 yeni okul inşa edilmiştir (Kuzembayuly, Abil, 2006).

6. 1. Günümüzdeki Kazakistan Eğitim Sisteminin Genel Yapısı ve Organizasyonu

Yasal organizasyon türlerine göre eğitim kurumları devlet ve devletin olmayan (özel) olarak ayrılmaktadır. Fakat anayasanın eğitim alanındaki gücü belli bir devletin bölgesinde devletin yasal organizasyon türleri ve bağımlılığına rağmen eşit şartlarda uygulanmaktadır. Eğitim sistemi ülkenin sosyal-ekonomik, ulusal özellikleri ve siyasi-ekonomik prensiplerinin göz önüne alınarak oluşturulmuş eğitim-öğretim kurumları ve onları yöneten kurumların sistemidir. Bugünde Kazakistan dünyada ekonomik olarak ilerlemiş bir ülke olarak tanınmaktadır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra kısa bir süre içerisinde Kazakistan ekonomide,

dünya medeniyetine entegrasyonda, yeni teknolojiyi kullanmada çok hızlı ilerlemiştir KC EBB (2017).

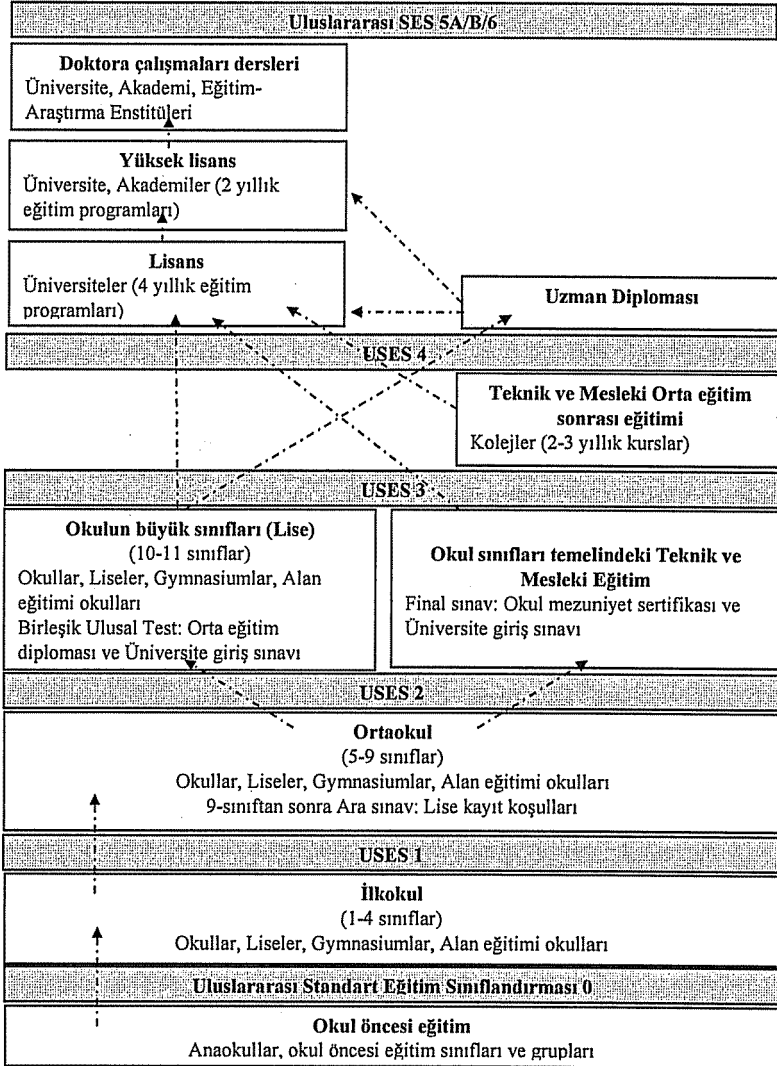
Sunulan eğitim sistemi kavramı eğitimi ulusal öncelik olarak açıklamaktadır.

Kazakistan Cumhuriyeti eğitimin gelişiminin 2004-2015 yılları için yapılmış planlamada eğitim sistemini geliştirmenin aşağıdaki ana faktörleri üzerinde durulmuştur;

- Eğitimin paradigmasını değiştirmek;
- Eğitim ve öğretimin kalitesini arttırmak;
- Öğrencilerin sağlığını korumak;
- Öğrencileri sosyalleştirmek;
- Eğitim organizasyonunun maddi kısmını güçlendirmek (Seytaliev, 2008).

Kazakistan'daki eğitim sistemi okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, tam orta öğretim (hem genel hem de teknik ve mesleki) orta öğretim ve yüksek öğrenimi içermektedir (Şekil 3). Anayasaya ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin "Eğitim Üzerine" Yasasına göre okul öncesi, temel ortaöğretim ve tam ortaöğretim zorunludur.

Şekil-3: Kazakistan Cumhuriyetinin Eğitim Sistemi

Kaynak: KC EBB, 2018

6. 2. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

Kazakistan'ın bağımsızlığı kazanmasından sonra süreçteki eğitim çalışmaları ilk olarak okul öncesi eğitim ve öğretimi etkilemiştir. Ekonomik ilişkilerdeki geçiş süreci ülkedeki okul öncesi eğitiminin gelişmesini duraklatmıştır. Bağımsızlığın ilk 10 yılında okul öncesi eğitim kurumlarının sayısı 8 kat azalmıştır (Seytaliev, 2008).

Tablo-4: Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Gerilemesi

Yıllar	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sayısı	8881	8578	8053	6551	5058	3850	1533	1338	1102	1089

Kaynak: Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Ekonomi Bakanlığı, İstatistik Komitesi, (1991-2000).

Sovyet anaokullarının %60'ı vedomstvoluğunda (devlet) sosyal-ekonomik durgunluk durumunda fabrikalar ilk olarak sosyal altyapıyı azaltmıştır. 1992-1996 yıllarında sosyal altyapının sayısı 3 kat azaltılmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığına ait anaokulların sayısı hızlı bir şekilde azaltılmıştır (İrisaliev, Kultumanova, Tölekov, Buldıbaev, Kusidenova, İskakov, Zabara, Baron, Korotkih, 2016).

1991-1996 yılları arasında okul öncesi eğitim kurumlarında çocukların sayısı üçte iki oranında azalmıştır. Sistemin oldukça azalması erken yaşta çocukları etkilemiştir. Okul öncesi eğitim kurumlarında bir yaşına kadar çocuklar sadece %0,1'i, iki yaşına kadar olan çocuklar %7,7'yi üç yaşına kadar olan çocukların %11,6'yı, dört yaşına kadar olan çocuklar %14'ü, beş yaşına kadar %15,3'ü, altı yaşına kadar olan çocukların ise %8,9'u oluşturmaktadır. Bahsedilen bu oranlar da, anaokuluna ödeme yapabilen insanlar baz alınarak oluşturulan oranlardır. Genel sayı bu çocuklar akran sayısının %10'unu oluşturmaktadır (Kaldıbayeva T.J., 2000).

Böylece okul öncesi eğitim kurumlarının sayısının azaltılması bütün çocukların okul öncesi eğitim ve öğretime erişimini getirmiştir.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra kabul edilen birçok yasa ve kararlar; Kazak Cumhuriyeti'nin "Eğitim Hakkındaki" yasanın (7 Haziran 1999 №389-I) kabul edilmesi ve bunu takip eden; "Eğitim ve Öğretimin" devlet programını gerçekleştirmenin yer aldığı yasa (30 Eylül 2000 №448 "Bilim" devlet programı

hakkında”) ve “Eğitim kurumları ağıının garantili devlet düzenlemelerini onaylama hakkındaki” Kazakistan Cumhuriyeti devlet kararı (25 Şubat 2000, №300); okul öncesi eğitim ve öğretimin erişebilir olmasını her açıdan etkilemiştir. 2000’li yılların başında okul öncesi eğitim ülkenin eğitim politikasının önceliği olduğuna ortaya koymuştur. Okul öncesi kurumlarını kapatma kararları durdurulmuştur. Öncelikle özelleştirilen anaokullarını yeniden kurma çalışmaları düzenlenmiştir (İrisaliev, Kultumanova, Tölekov, Buldıbaev, Kusidenova, Iskakov, Zabara, Baron, Korotkih, 2016).

2000-2015 yılları arasında okul öncesi kurumlarının sayısı 194’e (%17,8), eğitim alanların çocuk sayısı 59,3 bin olarak (%44,5) artmıştır. 2005’te bu ağ oldukça genişlemiştir. 2009 yılına kadar bu ağ 3285’e (%71,9), eğitim alan çocuk sayısı ise iki katından fazla bir oranda (163475 çocuk olarak) artmıştır (KC UEB İK).

Bugün de okul öncesi eğitim ve öğretim sisteminin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, Kazakistan Cumhuriyeti devlet politikasının önceliklerinden biri olmaktadır. Okul öncesi eğitim ve öğretimin genel eğitim müfredatı devletin zorunlu standartları temel alınarak geliştirilmektedir. Kazakistan’daki okul öncesi eğitim kurumları (genelde devlet ait) 0-6 yaş aralığındaki çocuklar için okul öncesi eğitimi sağlamaktadır.

Ek eğitim kurumları, anaokulları, yatılı okullar ebeveyn bakımından mahrum kalan çocuklara eğitim sağlamaktadırlar. KC EBB (Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı) istatistiklerine göre bugünde Kazakistan’da 3128 anaokulu ve 5462 mini merkez bulunmaktadır (KC EBB İstatistikler, 2017).

Okul öncesi eğitim süreci, çocuğun oyun biçimindeki kişisel özelliklerinin geliştirilmesi ve eğitim için hazırlık olarak iki ana yöne ayrılabilir. Birinci nokta ele alındığında, okul öncesi çağda kültürün temellerini ve genel kabul görmüş davranış ve iletişim örüntülerini aşlamak son derece önemlidir, bu da ilkokula adaptasyonunu büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Okul öncesi yetiştirme ve eğitim sayesinde çocuk kendisi ve yetenekleri hakkında ilk fikirlerini edinmekte, etrafındaki dünyanın tam bir resmi çıkarılabilmekte ve ona karşı alacağı tavrı öğrenmektedir. Okul öncesi çağda, çocuğun entelektüel, ahlaki, fiziksel, estetik ve kişisel gelişim özellikleri için temel atılmaktadır.

Eğitim ve yetiştirmenin ikinci kısmı ilkokul için hazırlık kısmıdır. Bu kısımda çocuk, okuma, yazma, sayma, dil iletişimi deneyimini geliştirme gibi becerileri kazanmaktadır. Bu gibi becerilerin kazanımı ise 4-5 yaşından itibaren başlamaktadır (Kaldıbayeva T.J., 2014).

6. 2. 1. Okul Öncesi Eğitim Sistemi

Anaokullarının ilk prototipleri 1917'de Kazakistan'da Verny şhrinde (şimdiki Almatı) faaliyete başlamıştır. Bunlar oyun alanları ya da okul öncesi yurdu olarak adlandırılmaktadır. Savaş yıllarında bile anaokullarının sayısı artmaktadır. 1 Haziran 1921 tarihinde ÷lkede 115 anaokulu bulunmaktadır. 1991'e kadar anaokulların sayısı (Büyük Vatanseverlik Savaşı yıllarında bile) artış göstermiştir. Savaş döneminde çocuklar çok mütevazı bir şekilde hazırlanmış anaokullarında bakım ve eğitim görmüşlerdir. Bu, annelerin çalışabilmesine ve çocukların hayatta kalabilmesine olanak sağlamıştır (Irisaliev, Kultumanova, Tölekov, Buldıbaev, Kusidenova, Iskakov, Zabara, Baron, Korotkih, 2016).

"Okul öncesi" veya "ana sınıfı" olarak adlandırılan okul öncesi eğitim sistemi, Kazakistan eğitiminde oldukça yeni bir olgudur ve bu sistem Kazakistan'da 15 yıldır sürdür÷lmektedir. Anaokullarının ortaya çıkması bir dizi nedenden ötürü, esas olarak 1990'ların sonlarındaki okul öncesi eğitimi karşılayan kurumların kapatılmasıyla olmuştur. Sonuç olarak, çocukların büyük çoğunluğu, psikolojik hazırlık verilmeksizin gerekli genel gelişim düzeyine henüz ulaşamamış okullara gitmeye başlamışlardır.

6. 2. 2. Kamu ve Özel Anaokullar

Okul öncesi merkezleri, 6-7 yaş arası çocuk gruplarını kapsamaktadır. Anaokullarında, çocuklar belli yaş gruplarına ayrılmaktadır:

- Erken yaş çocuklar grubu (1- 2 yaş)
- Birinci küçük grup (2-3 yaş)
- İkinci küçük grup (3 -4 yaş)
- Orta yaştaki çocuklar grubu (4-5 yaş),
- Okul öncesi gruplar (5-6 yaş) ve
- Okula hazırlık safhasına gelmiş olan 6 yaş ile 7 yaş arasındaki çocuklar bu grupları oluşturmaktaydı. Özel ya da devlet anaokulu olması farketmeksizin

anaokulu eğitiminin temeli onaylanan hükümet programlarından oluşmaktadır. Bununla birlikte özel anaokulları eğitim programlarında çeşitlilik yaratmakta, özel programlarını ekleyerek çocukların estetik eğitimine daha fazla önem vermektedir (I. Altynsarin Ulusal Eğitim Akademisi., 2017).

6. 2. 3. Anaokullarında Sıra

Çocuğunu anaokuluna vermek isteyen her ailenin önceden anaokul için sıraya girmesi gerekmektedir. Devlet ve özel anaokulları arasında başvuru sırasında zaten büyük bir fark olmaktadır. Ve bu sadece eğitim maliyeti ile sınırlı değildir. Eğer aile çocuğu özel bir anaokuluna vermek isterse en kısa sürede verebilmektedir. Fakat devlet anaokulu için bir sıra vardır. Sorun büyük şehirlerde meydana gelmektedir. Yeni okul öncesi kurumlarının inşası, doğum oranındaki artışa ayak uyduramamaktadır. Sıralarda birkaç yıl beklemek zorunda kalacağını bilerek, birçok ebeveyn doğumdan hemen sonra çocuğu sıraya sokmuştur (www.tengrinews.kz, 2016).

6. 2. 4. “Balapan” programı

Devlet anaokullarındaki sıra sorununu çözmek için hükümet 2020'ye kadar faaliyet gösterecek olan Balapan adlı özel bir program oluşturmuştur. Programa göre, özel anaokulları devlet okullarının eksikliğini kapatmak ve çocuklara anaokulu eğitimi verebilmek için devletten destek almaktadır. Başka bir deyişle, bir çocuk devlet anaokulu için sıraya girmekte ve beklemeye mahkum edilmektedir. Çocuk devlet anaokulunda sırası gelene kadar özel bir anaokulunda devlet tarafından verilen destekle eğitim görme şansına sahip olabilmektedir. Çocuğun sırada kaldığını unutmamak önemlidir. Özel anaokulunda ebeveynler eğitim ve öğretim ödemelerini devletle ortaklaşa olarak yapmaktadır. Devlet okul öncesi eğitim ve öğretim için hizmet bedelini ödemektedir ve ebeveynler ise yemek için ödeme yapmaktadırlar ve eğer istenirse anaokuluna ek hizmetler için ödeme yapmaktadırlar.

6.2.5. Okul Öncesi Eğitim “Mini Merkezleri” (“Mini-Centers”)

Bazı ebeveynler belli bir sebepten dolayı çocuğu anaokuluna vermek istemeyebilir ya da evde bakmak isteyebilirler. Böyle bir durumda, çocuk mini-merkeze giderek 1 yıllık okul öncesi eğitimi alabilmektedir.

Ders programları ile tanışmış olan ebeveynler, sınıfların zamanını ve sayılarını kendileri seçerler. Okul öncesi mini merkezler genellikle okul yılının başında açılmaktadır. Müfredat sadece okul öncesi eğitim için zorunlu programları değil, aynı zamanda spor ve müzik derslerini de içermektedir (Kaldıbayeva T.J., 2014).

6.3. Okul Öncesi Eğitim Programları

Kazakistan'ın okul öncesi kurumlarında eğitim ve öğretim devlet ya da özel kurum olmasından bağımsız olarak, ortak bir standarda uygun olarak yürütülmektedir. Okul öncesi genel eğitim programının amacı tam fiziksel gelişmeyi sağlama, çocuğun yaşamı ve sağlığının korunması, dil ve konuşmasının gelişmesi, çocuğun kültürel açıdan gelişmesi, sanatsal ve müzikal etkinliklerde çocuğun yaratıcılık yeteneklerini geliştirmeye yöneliktir olmasıdır. Her eğitim programında çocuğun kapsamlı gelişimi beş temel alanda sürdürülür: Sağlık, iletişim, bilgi, yaratıcılık, toplum bu temel alanlardır.

“*Al'gaşqy Qadam*” (*İlk Adım*) Programı - İlk adım programı ile okul öncesi eğitimi başlanmaktadır. 1 ve 3 yaş aralığındaki çocuklar için tasarlanmıştır. Programdaki öncelikli yer, çocuğun yaşlıları ve yetişkinler ile iletişimin temelleri olan motor aktiviteye ayrılmaktadır.

“*Zerek Bala*” (*Zeki Çocuk*) Programı - Zeki çocuk programı, okul öncesi eğitim ve öğretime yönelik Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Eğitim Kurumunun mevcut gereksinimlerini karşılayan bir dizi yeni programın devamıdır. Program 3-5 yaş çocukları için tasarlanmıştır. Temelleri, çocuğun yeteneklerini, ihtiyaçlarını gerçekleştirecek toplumdaki yaşam sürecini içermektedir. Program ayrıca, yukarıda bahsedilen beş temel alanı kapsayarak eğitim sürecinde öğretimin de yer almasını öngörmektedir.

"Biz Mektepke Baramyz" (Biz Okula Gideceğiz) programı - 5-6 yaş çocuklar için tasarlanmış okul öncesi eğitim programlarının içindeki en hacimli olanı bu programdır. Bu eğitim programı farklı eğitim alanlarını kapsamaktadır. "Sağlık" eğitim alanında sağlıklı bir yaşam tarzı, fiziksel ve istemli niteliklerinin geliştirilmesi kurallarına bilinçli bir uyum oluşumuna odaklanmaktadır. "İletişim" eğitim alanı tutarlı konuşma, anlamlı diyalog ve monolog inşa etme yeteneklerini geliştirilmesine yöneliktir. "Bilgi" eğitim alanı çocuğa etrafındaki dünyayı tanımayı, analiz, sentez yapabilmeyi öğretmektedir. Yaratıcılık eğitim alanı sanatsal yeteneğin oluşması içindir. Toplum eğitim alanı ise; değerler, gelenek ve kurallara, yani çocuğu toplumdaki yaşamına hazırlamaktadır (KC EBB, 2014).

6 . 4. Eğitimde Kullanılan Ek Yöntemler

6 .4. 1. Maria Montessori'nin Metodolojisi

Bu yonteme göre, her çocuğun bireyselliğinin gelişimi neredeyse tam eylem özgürlüğü ile gerçekleşmektedir. Montessori kendi pedagojik tekniğini -özel olarak hazırlanmış kültürel olarak gelişmekte olan bir ortamda çocuğun kendini geliştirme sistemi - diye adlandırmıştır. Bu ortam öyle hazırlanmalıdır ki, çocuk bilinçsizce, çeşitli faaliyetlerde kendini özgürce ortaya koyması gerekmektedir. Derslerde çocuklar kendileri için en ilginç olan işleri seçmektedirler. Eğitimcinin görevi ise sadece çocuğa eğitim materyallerini nasıl kullanacağını göstermektir.

6 .4. 2. Zihinsel Aritmetik - Mental Arithmetics

Oral hesap sistemine dayanan bu benzersiz yöntem, 4 ile 16 yaş arasındaki çocukların zihinsel yeteneklerini geliştirmesine izin vermektedir. Eğitimin başında öğrenciler, Rus hesaplama aracının bir benzetimi olan abaküsün yardımıyla aritmetik hesaplamalar yapmaktadırlar. Sonra, çocuklara beyinlerinde sanal bir abaküsün görüntüsünü gözlerinin önüne getirmeleri öğretilmektedir. Toplama, çıkarma, çarpma, bölme, karekökünün hesaplanması zihinsel aritmetik programında eğitim gören öğrenciler için saniyeler işidir, çünkü hesaplama kağıt veya hesap makinesinde değil, beyinde yürütülmektedir (I.Altynsarin Ulusal Eğitim Akademisi., 2017).

6.4.3. Waldorf Pedagojisi Veya Steiner Tekniği

Avusturyalı öğretmen, 7 yaşın altındaki çocukların geleneksel bilimleri öğrenmeye ihtiyaç duymadığından emindir. Sebebi ise onların bu tür bilgileri işlemeye henüz hazır olmamalarındandır. Waldorf pedagojisine göre, çocuklara bilgi küçük porsiyonlarda verilir. Ve çocuk gelişiminin üç yönüne vurgu yapılır: manevi, fiziksel ve özellikle yaratıcı. Eğitim sürecinde, tüm çocuklar çeşitli tiyatro etkinliklerine katılır; modelleme, nakış, taş ve ahşapla uğraşırlar. Waldorf okulu, küçük çocuklara öğretimde sentetik materyal kullanımını kesin olarak yasaklamaktadır.

6.4.4. Nikolai Zaitsev'in Materyalleri

Nikolai Zaitsev'in öğretim materyalleri okuma, kaligrafi, matematik, dilbilgisi ve İngilizce'yi okul öncesi, ilkokul ve ortaokullarda kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Özellikle, metodolojik bir materyal olarak Zaitsev, daha sonra "çınlayan mucizeler" olarak adlandırılan özel küpler geliştirmiştir. Böylece, küplerdeki tablolar ve heceler renk, boyut, hacim ve ses bakımından farklılık göstermektedir. Bu, çocuğun ünlüler ve ünsüzler, sert ve yumuşak, sono ve sağır sesler arasındaki farkı anlamasına yardımcı olmaktadır (I.Altynsarin Ulusal Eğitim Akademisi., 2017).

6.5. GENEL ORTA EĞİTİM

Bağımsızlığın ilk yıllarında okulların genel sayısı %16'dı, 1991'de 8841'den 2016 yılında 7450'e kadar azalmıştır. Okulların sayısı, genel olarak az sınıflı (küçük okullar) okulların kapatılması yüzünden azalmıştır. Öğrencilerin oranı %9,6'dı, 1991'de 3226,4 bin öğrenci iken, 2016'da 2930,6 bin öğrenciye kadar azalmıştır. Bunun sebebi iç ve dış göç ve 90'lardaki demografik gerileme ile açıklamaktadır.

Bağımsızlığı kazandıktan sonra ana dilinde eğitimi üstün olarak geliştirmek sağlanmıştır. Kazak dilinde eğitim veren okulların sayısı 1993'ten günümüze 383 (%11,3) olarak artmıştır. Kazak dilinde eğitim alan öğrencilerin sayısı ise 1991'den 2016 yılına kadar 2 katına artmıştır (Irsaliev, Kultumanova, Tölekov, Buldıbaev, Kusidenova, Iskakov, Zabara, Baron, Korotkih, 2016).

Bugünde Kazakistan Cumhuriyeti Orta Eğitim Sistemi çeşitli okul türlerinden oluşan bir bütün ağıdır. Kazakistan'da orta öğretim zorunludur ve öğrenciler devlet okuluna ücretsiz olarak katılma hakkına sahip olabilirler. Öğrencilere eğitim alacakları okulu seçmek için öncelik verilir. Birinci sınıfa 6-7 yaş arası çocuklar kabul edilir. Kazakistan'ın genel orta eğitimi Sovyetler döneminden kamış 4+5+2 olarak 11 yıllık okullarda sürdürülür ve kendi içinde 3 basamak içermektedir: ilkokul (1-4. Sınıflar), temel veya ortaokul (5-9. Sınıflar) ve büyük sınıflar veya lise (10-11 Sınıflar). (OECD, 2014)

Üstün yetenekli öğrencilerin tam potansiyelini geliştirmek için, üstün yetenekli çocuklar için özel okullarda uygulanan eğitim programları geliştirilmektedir. Bitirince de hemen hemen tüm öğrenciler yeni programa göre, 2017 yılından itibaren, mezuniyet 11 sınıf için final sınav beş dersten oluşan okul final sınavları ve üniversite sınavları olarak ayrı yapılmaktadır. Eskiden ise, öğrenciler okul sonu final sınavı ve aynı zamanda üniversite kabul sınavı olan 125 sorudan oluşan Birleşik Ulusal Test (UNT) çoktan seçmeli sınavına girmektedirler (Shaimukhanova S.D., Kenzhebaeva Z.S., 2014).

Kazakistan okullarında, eğitim Kazakça veya Rusça sürdürülür, ve bu iki dilin diğeri ikinci bir dil olarak ve üçüncü bir dil olarak İngilizce öğretilir. Kazakça eğitim dili ile okullara devam eden öğrencilerin oranı son yıllarda % 63.8 çıkmıştır. (KC EBB İstatistikleri, 2017) Türkçe, Fransızca ve Almanca da dahil olmak üzere dört dilde eğitim veren okullar da vardır.

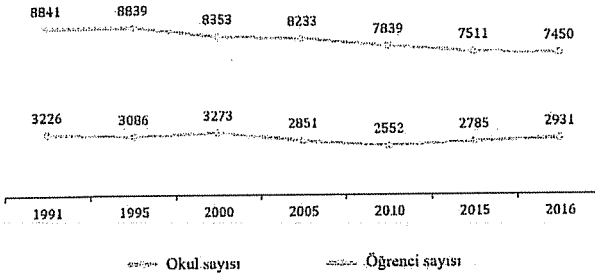
6.5.1.Kazakistan'daki genel ortaokul

Kazakistan bağımsızlığını kazandığından beri eğitime yeni kurumlar katmaya başlamıştır. Orta eğitim kurumlarının sayısı 25 yılın içerisinde özel okullar, liseler, gimnazyalar, yetenekli çocuklar için meslekileştirilmiş okullar, Nazarbayev Entellektüel okulları (21) ile tamamlanmıştır.

Orta Eğitim genel okullarda, küçük okullarda, gymnasium, lise ve belirli derslerin (fizik, matematik, dil dersleri vb.) derinlemesine okutulması sağlanan okullarda sürdürülmektedir.

Kazakistan'da ortaokul eğitim sistemi birçok farklı okuldan oluşmaktadır. Ortaokul eğitim sistemi Kazakistan vatandaşlarının tüm kategorideki eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Genel gündüz eğitimi (birinci öğretim) ile birlikte, akşam eğitimi (ikinci öğretim), özel eğitim ihtiyaçları olan çocuklar için eğitim kurumları, devletin olmayan okullar, Nazarbayev entelektüel okulları vb. çalışmaktadır.

Şekil-3: Genel Eğitim Ortaokulların Oranı Ve Öğrencilerin Dinamiği

Kaynak: Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Ekonomi Bakanlığı, İstatistik Komitesi (2016).

Okulların genel oranı (gündüz ve akşam genel eğitim okulları) %15,7'e kadar azalmıştır. Öğrenci sayısı %9,6'ya düşmüştür (Grafik № 1) Küçük okullar (az sınıflı veya öğrenci sayısı eksik okullar), genellikle köylerdeki kendi arasında sınıflara ve yıllara bölünmeyecek kadar az sayıda öğrencileri olan küçük okullardır. Bu yüzden bu tür okullarda farklı yaşlardaki öğrenciler aynı sınıflarda eğitim görüyorlardır. Bu tür okullar genellikle yüz ölçümü büyük fakat nüfusu az olan ülkelere özgüdür (Avustralya, Kanada, Rusya, ABD, Kazakistan vb.). Bu durumların varoluşu birkaç problemi ortaya çıkarmaktadır. (çok çıkışlar, zayıf MTB (Materyal-teknik baz), eğitimin düşük kalitesi vs.) (Irisaliev, Kultumanova, Tölekov, Buldibaev, Kusidenova, Iskakov, Zabara, Baron, Korotkih, 2016).

6. 5. 2. Derinlemesine Eğitim Veren Okullar

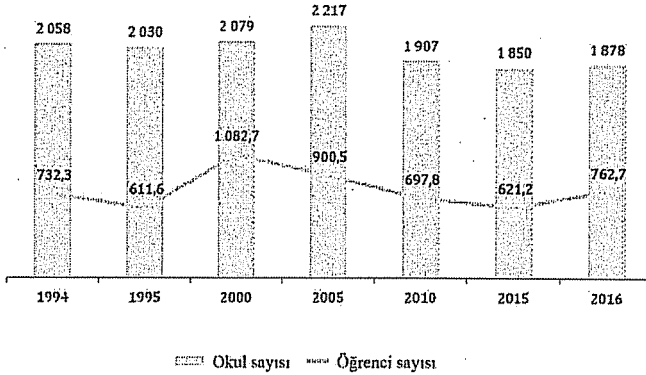
Bağımsızlığın ilk yıllarında uzmanlık eğitimini geliştirmek amacıyla yeni tür kurumlar – ayrı derslerin derinlemesine eğitimini veren okullar, liseler ve

gimnazyalar ortaya çıkmıştır. Bu tür okullar ‘lise’ veya ‘gimnazya’ olarak adlandırılmıştır.

Gimnazyalar Kazakistan’da 1-11.sınıflarda sosyal-beşeri bilimler yönünde derinleştirilmiş eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. 1994’ten 2005’e kadar okulların sayısı 176’a ulaşmış olsa da, 2016’da 121’e kadar düşmüştür. Öğrenci sayısı ise, 1994 ile karşılaştırdığımızda 46,8 bin öğrenciye çıkmıştır.

Lise. 1-11. sınıf öğrencileri derinlemesine doğa bilimleri ve matematik eğitimini liselerde alabilmektedirler. Liselerin toplam sayısı 1995’te kaydedilmiştir. 1994 ile kıyaslarken 2016 yılında liselerin oranı 9 puan düşmüştür. Lise öğrencilerinin sayısı sabit kalmaktadır. (Şekil-4) (İrisaliev, Kultumanova, Tölekov, Buldibaev, Kusidenova, Iskakov, Zabara, Baron, Korotkih, 2016).

Şekil-4: Derinlemesine Eğitim Veren Okullar

Kaynak: KC UEB İK (2016)

Bu okulların amacı, öğrencilerin ilgi ya da yetenek gösterdiği eğitim programındaki belirli ders gruplarına odaklanmış eğitim vermektir.

Bu okul türleri, “Murager” ve “Darın” gibi okulları içermektedir. Bu kategorinin öğrencileri, matematik, doğa bilimleri, beşeri bilimler alanında ya da askerlik, sanat ve dans müziği eğitimi için gerekli becerileri edinmede yetenekli çocuklar olmaktadır (OECD, 2014).

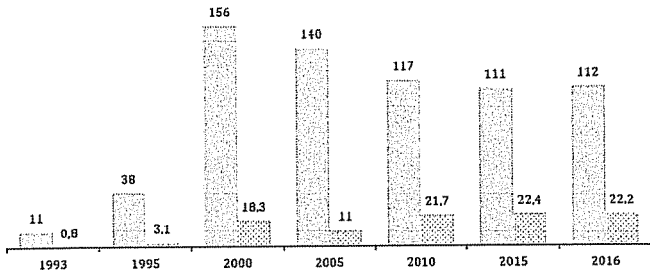
6.5.3.Özel Okullar

Son on yılda özel okul sayısındaki artışa rağmen, ilköğretim ve ortaöğretim sağlayan özel okulların payı çok düşük kalmaktadır. Kazakistan'da okulların sadece % 1.5'i özel okuldur. Ancak, neredeyse yarısı Almatı'da olan, bu kategorideki okulların toplam öğrenci sayısı 2010 ve 2011 yılları arasında biraz daha artmıştır. (KC EBB, 2011)

Tipik olarak, özel okullar uluslararası uygulamalarla daha uyumlu eğitim programları ve deneyim sunar ve çocuklarının yabancı üniversitelerde eğitim görmesini isteyen yüksek gelirli aileler için tasarlanmıştır. Bu kategori HaileyBury, "Miras", vb. okullarını içermektedir (Kulebayeva D. N., 2016).

Bugün Kazakistan'da 10 uluslararası özel okul faaliyet göstermektedir. Nursultan Nazarbayev'in Bilim fonunun "Miras" Uluslararası okulları (Almatı ve Nur-Sultan (eski Astana) şehirlerinde 1999) ve "HaileyBury" okulları (Almatı şehrinde 2008'de ve Nur-Sultan (eski Astana) şehrinde 2012'de) onların en büyükleri sayılmaktadır. "Miras" okulları Uluslararası okullar konseyi (CIS) ve Yeni İngiliz'in okullar ve kolejler kurumu (NEASC) ile resmen tanınmıştır. "HaileyBury Almatı" okulu Orta Asya'daki ilk ortak İngiliz okuludur. Özel okulların oranı ve öğrenci sayısının dinamiği gösterilmiştir. (Şekil 5) (Irisaliev, Kultumanova, Tölekov, Buldibaev, Kusidenova, Iskakov, Zabara, Baron, Korotkih, 2016).

Şekil-5: Özel Okullar

Kaynak: KC UEB İK (2016)

6 . 5. 4. Nazarbayev Entelektüel Okulları

Kazakistan'da da üstün yetenekli çocuklar için birçok okul vardır. En prestijlisi ise devlet tarafından oluşturulan ve finanse edilen Nazarbayev Entelektüel Okullar ağıdır (Nazarbayev Intellectual Schools (NIS). NIS okullarında eğitim, uluslararası eğitim sistemine dayalıdır ve üç dilli eğitim yönteminin yaklaşımları esas alınmaktadır. «NIS-Program” Eğitim Programının içeriği, Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Zorunlu Eğitim Standartlarına göre konuların içeriğini ve GCE AS / A-level (Büyük Britanya) uluslararası programın içeriğini kapsamaktadır. Entelektüel okullar eğitim sürecini üç eğitim basamağına göre yürütür:

- İlköğretim birinci sınıfta gerçekleştirilir (1-5. sınıflar)
- Temel okulda temel orta öğretim verilmektedir (6-10. sınıflar)
- Lisede genel orta öğretim verilmektedir (11-12 sınıflar).

NIS okulları 12-yıllık eğitim sistemini denemeye başlayan ilkokullardır (NIS Denetleme Kurulu, 2013).

6. 5. 5. Orta Öğretimin Kalitesi

Kazakistan'ın öğrencilerin ilerlemesiyle ilgili iki uluslararası çalışmaya katılımı - PISA ve TIMSS, Kazakistan eğitim topluluğuna çelişkili sonuçlar vermiştir. Kazakistanlı öğrenciler 5. ve 8. sınıflar matematik alanında (5.sıra) ve doğa bilimlerinde (11.sırada) yüksek bir sonuç almış ancak PISA'dan çok düşük sonuç (42.sıra) göstermişlerdir. PISA'nın hayal kırıklığı yaratan sonuçları “temel okuryazarlık ve sayma yeteneği sayılmadan öğrencilerin ilerlemesini iyileştirmek için eksik bir program” ın varlığıyla açıklanmaktadır. Kazakistan'ın “PISA şoku” KC EBB'nı geleneksel yaklaşımları gözden geçirmenin yollarını okullarda öğretim ve öğretme sisteminde olan içerik, teknoloji ve öğretim yöntemleri ile bağlantılı olan (KC EBB) öğrencilerin uluslararası değerlendirmelerinde konumsal gelişmeleri dikkate alarak aramaya teşvik etmiştir (Irisaliev, Kultumanova, Tölekov, Buldibaev, Kusidenova, Iskakov, Zabara, Baron, Korotkih, 2016).

6 .5. 6. Orta Eğitimin Yeniden Yapılması

Kazakistan, 11 yıllık ortaokul eğitiminden 12 yıllık eğitime geçmek üzere, yüksek eğitim sistemi için orta eğitimin gelecekteki mezunlarını hazırlamak ya da

işgücü piyasasına geçiş yapmak için okullara daha fazla zaman vermek için hareket etmeyi amaçlamaktadır. Aynı doğrultuda, reform planları birinci sınıftan İngilizce derslerinin başlatılmasını öngörmektedir. Bütün bunlar öğretim materyallerinin gelişimi ile birlikte ortaya çıkar (I.Altynsarin Ulusal Eğitim Akademisi., 2014).

Yeni öğretim materyallerinin geliştirilmesi, müfredatta değişikliklerin getirilmesi ve 10. sınıfın sonundan sonra özel eğitim sunacak olan yeni eğitim kurumları, özellikle okulların oluşturulması ile birlikte gerçekleşir. Tedbirler ayrıca okul hesap verebilirliğini ve değerlendirme yöntemlerini geliştirmek için okul kurulları ve ana derneklerin oluşturulması yoluyla ebeveynlerin katılımının güçlendirilmesini de içermektedir. Bugün için ülkede 12 yıllık eğitim modeli 104 okulda test edilmektedir.

6.5.7. 2017-2018 Öğretim Yılı İçin Orta Eğitim Sistemi

2016-2017 eğitim-öğretim yılında birinci sınıfta tanıtılan güncel müfredat, NIS eğitimine dayanmaktadır. 2018-2017 öğretim yılında, tüm okullardaki ikinci, beşinci ve yedinci sınıf programlarının içeriği ve aynı zamanda pilot okulların üçüncü sınıfları da benzer şekilde güncellenmektedir. 2017-2018 eğitim öğretim yılında, program istisna olmaksızın önceki konu ve disiplinleri korumaktadır. Müfredatta herhangi bir yenilik öngörülmemektedir. Aynı zamanda, okullarda kullanım için izin verilen ek literatür listesi genişletilmiştir (KC EBB, 2018).

Kriterli Değerlendirme Sistemi - Güncellenmiş eğitim içeriğine sahip sınıflarda, yeni bir kriterli değerlendirme sistemi tanıtılmıştır. Değerlendirmeler net, önceden seçilmiş kriterler kümesi üzerinde sergilenmektedir. Böyle bir teknik, öğrencilerin bilgi ve becerilerinin çok daha niteleyici ve objektif olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır. Buna ek olarak, sistem, okul çocuklarının çalışmalarını yeterince izleyebilmelerini ve değerlendirebilmelerini, ortaya çıkan zorlukların nedenlerini bağımsız olarak tespit etmelerini ve bunların ortadan kaldırmasını sağlamaktadır. Eleştirel değerlendirme, sırasıyla, bir biçimlendirici ve bir özetleyiciden oluşur. Biçimlendirici değerlendirme öğrencinin becerilerinin düzeyini belirler, bunlar çeyreklik ve yıllık olarak etkilemeyen ara işaretlerdir. Belirli bir materyal bloğunu inceledikten sonra bir final işareti üretmek için kümülatif bir değerlendirme yapılmaktadır.

Üç Dilli Eğitime Kademeli Geçiş - 1 Eylül 2018'den itibaren 799 okulda doğal bilim dersleri İngilizce öğretilecektir. Bu uygulama, öğrencilerin yabancı dili pratikte pekiştirmelerini sağlayacaktır. Bu yıl İngilizce fizik, biyoloji, coğrafya, kimya ve diğer dersleri pilot okullarda yaklaşık 160 bin öğrenci okumaya başlayacaktır. Üç dilli eğitime kademeli geçiş için bakanlık mevcut öğretmenlerin eğitimlerine aktif olarak katılmaktadır. Öğretmenlerin sadece İngilizce'yi ustaca kullanabilmeleri değil, aynı zamanda konularını İngilizce öğretme metodolojisine de hakim olmaları gerekmektedir. Şu anda binin üzerinde öğretmen dil kurslarından mezun olmuş ve ilgili sertifikaları almıştır (KC EBB, 2018).

Beş Günlük Eğitim Haftası - Eskiden Kazakistan'da eğitim haftada altı gün iken, şimdi ise beş günlük sisteme geçilmek üzere. Güncel sisteme geçecek sınıflar haftada beş gün eğitim alacaklardır. Beş günlük bir döneme geçiş hiçbir şekilde eğitimin kalitesini düşürmemelidir. Her bir konuya altı günlük eğitimde olduğu gibi aynı öğretim saati verilmektedir. Eğitim materyalinin hacmi aynı kalır. Dolayısıyla, beş günlük bir okul haftasına geçişle birlikte artan tek şey, öğrenciler için boş zaman olmaktadır. Öğretmenler alanları ile ilgili gelişmeler yapabilecek fazladan zamana sahip olacaklardır. Artık cumartesi günleri, öğretmenler spor oyunları, hazırlık kursları, stüdyolarda yarışmalar düzenleyebileceklerdir. Okullar bu günlerde, ilgi alanlarına yönelik aktiviteler, spor müsabakaları, bilişsel, rekabetçi, eğlenceli programlar, geziler ve diğer birçok konuda kulüpler düzenlemek mümkündür.

Ev Ödevinin Azaltılması - Yeni sistemde eğitim gören öğrenciler için ev ödevi miktarı azaltılacaktır. Hesaplamalara göre, öğrenciler eskiden yaptıklarından daha az, yani sadece 1/3 ödevi yapmak zorunda kalacaklardır. Yeni yönetmeliklere göre 2. sınıf ev ödevi günlük 50 dakikaya kadar, 3-4. sınıflar 70 dakikaya, 5-6. sınıflar - 90 dakika, 7-9. sınıflar - 110 dakikaya, 11 (12). sınıflar - 130 dakikaya kadar sürebilecektir. Bayram ve tatil günleri genel gelişimi için matematiği derinlemesine çalışma ve okuma için ödevler, proje veya tasarım çalışmaları dışında başka ödev verilmeyecektir. Birinci sınıf öğrencilerinin okuma ödevi, yılın ikinci yarısından itibaren verilmeye başlayacaktır. Liselerde ise her dersten sonra ödevlerden uzun vadeli akademik çeyrek ödevlerine kademeli geçiş planlanmaktadır.

Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi - Yeni sistem öğretmenlerinin niteliklerini geliştirmek amaçlanmaktadır. Öğretmenler için yeni mesleki gelişim merkezleri, NIS ağı temelinde geliştirilen yenilikçi yaklaşımlar ve içerik temelinde çalışacak şekilde oluşturulmuştur (1. korotAltynsarin Ulusal Eğitim Akademisi., 2017).

6. 6. TEKNİK VE MESLEKİ EĞİTİM SİSTEMİ

Bağımsızlığı kazandığında Kazakistan'da 693 teknik ve mesleki eğitim (TvME) veren devlet okulu bulunmaktaydı. Temel ve mesleki eğitim veren 446 ve orta teknik mesleki eğitim veren 247 kolej vardı. Planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş TvME'nin özel kurumlarını kurmaya ve sayısının artışına fırsat vermiştir. Kazakistan'da ilk defa 1994'te 11 özel kolej açılmıştır. 2016'da özel okulların oranı %43'e kadan yükselmiştir. TvME alanında da genel eğitim sisteminde de özel sektörün ortaya çıkması eğitim kurumlarının arasında rekabet ortamını oluşmasına sebep olmuştur (Irisaliev, Kultumanova, Tölekov, Buldıbaev, Kusidenova, Iskakov, Zabara, Baron, Korotkih, 2016).

Teknik ve mesleki eğitim, orta öğretim seviyesinin ayrılmaz bir parçasıdır ve sosyal açıdan yararlı mesleki faaliyetlerin ana alanlarında teknik ve hizmet çalışmalarında kalifiye uzman yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Teknik ve mesleki eğitim, öğrencinin kişiliğini geliştirmeyi, mesleki gelişimini, özel teorik ve pratik eğitim almalarını, mesleki eğitim ile işçinin niteliklerinin belirlenmesini, mesleki eğitim ile hizmet etmeyi amaçlayan temel eğitim düzeyidir. 1960'larda ve 1980'lerde Sovyetler döneminde yaygınlaşan bu tür meslek okulları ağının, 1990'ların krizi sırasında kendi kendini tahrip ettiği gerçeği birçok sanayi kuruluşunun kapanması nedeniyle faydasız kaldığı görülmektedir. Birçok büyük sanayi tesisi, bu kuruluşta çalışan personelin eğitilmesi için özel eğitim kurumları açmayı gerekli görmektedir.

Kazakistan'da bu tür eğitim kurumlarına "kolej" denilmektedir. Genel orta eğitimin 9.sınıfın bitirdikten sonra her öğrencinin teknik ve mesleki eğitime geçme şansı vardır. Bu tür eğitim kurumlarında, mezun olunlar mesleki orta eğitim uzmanlığını almaktadırlar. Eğitim 2 yıla kadar sürer. Belli bir meslekte yararlı olacak bilgi ve becerileri doğrudan öğrenirler. Çoğunlukla, mesleğe hakim olmanın uygulanan yönlerine dikkat edilir. Ayrıca, bu tür bir eğitim, öğrencinin özel

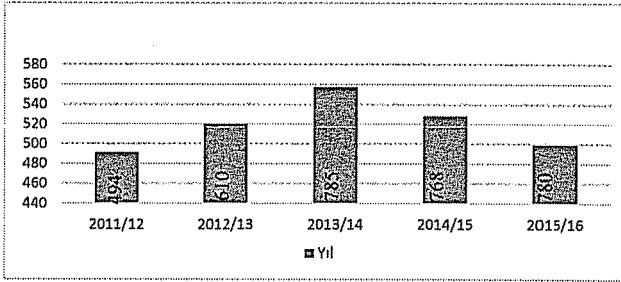
yetenekler kazanmasına yöneliktir. Bu nedenle, kolejden mezun olduktan sonra, kendi alanında orta düzey bir uzman olarak iş bulabilirler (KC EBB, 2018).

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı N.A.Nazarbayev "Yeni Bir Akademik Yılıyla" konuşmasında "Şu anda 894 meslek ve teknik eğitim kurumu (325 ticaret okulu ve 569 kolej) olduğunu söylemiştir. 604 bin kişi çalışmaktadır. 185 uzmanlık ve 495 yeterlilik eğitimi verilmektedir. 2005'ten beri Teknik Mesleki Eğitim ve Niteliklerin Gelişim Merkezi faaliyet göstermektedir." şeklinde belirtmiştir.

2015/16 öğretim yılının sonunda, ülkede 499.000 öğrencisi olan 780 kolej vardır. Teknik ve mesleki orta öğretim kurumlarının (TvME) sayısı bir yılda %1,6 oranında artmıştır. Öğrenci sayısı ise aksine, demografik göstergelere bağlı olarak azalmıştır (eksi% 5.6). Böylece, 15-18 yaşlarındaki gençlerin sayısı (kolej eğitimi 9. sınıftan sonra kabul edilmiş olan) 2015 yılına kadar %4,4 oranında 909,9 bine düşmüştür. 19-24 yaşlarındaki gençlerin sayısı (11. sınıftan sonra koleje kabul edilmek için uygun olan yaş) da %4 oranında azalarak 1,75 milyona düşmüştür.

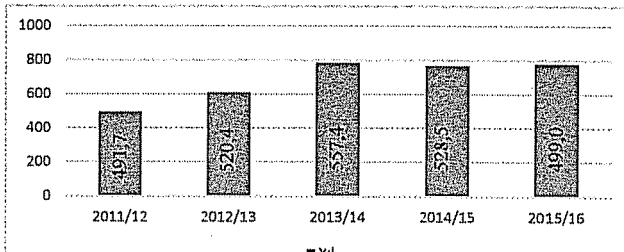
2016-2019 dönemi Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Gelişimi Devlet Programına göre, teknik ve mesleki eğitim sistemini aktif bir modernleşme aşaması beklenmektedir.

Şekil-6: Kolej Öğrencilerinin Sayısı

Kaynak: Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Ekonomi Bakanlığı verilerine dayanan Rankings.kz hesaplamaları (2016).

Şekil-7: Kolej Sayısı

Kaynak: Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Ekonomi Bakanlığı verilerine dayanan Rankings.kz hesaplamaları (2016).

Öğrenci sayısının azalmasıyla birlikte, kolejlerin pedagojik personeli aksine, artmıştır. Böylece, 2015/16 öğretim yılı sonuçlarına göre, TME öğretmenlerinin sayısı % 0,3 artarak 37,5 bine yükselmiştir.

TME'nin son 5 yıldaki eğitim kurumları ağı %10 azalmıştır (-89 kolej). Aynı zamanda, öğrencilerin % 16,8 (-101,1 bin kişi) oranında bir azalma olmuştur. Her yıl, okul mezunlarının yükseköğrenim düzeyine geçenlerin sayısı artmaktadır (2014'te% 54,9, 2015'te% 56,6). Bu eğilimler TME sisteminin prestijli olmamasının bir sonucudur. Buna rağmen 5 yıl boyunca, devleti okullarına olan talep artma eğilimindedir (+% 6,9) (OECD, 2015).

Kolejlerin önünde bir takım sorunlar vardır. Dolayısıyla, Kazakistan'da TME'nin kapsamı gelişmiş ülkelerdekinden çok daha düşüktür (2015'te, TME'de 14-24 yaşlarındaki tipik gençlerin oranı sadece % 16,1'dir). Ülke nüfusunun sadece %22'si TME'i prestijli olarak görmektedir. AB ülkelerinde nüfusun % 71'i çalışan bir meslek sahibi olmak için olumlu bir imaja sahiptir. Kazakistan'daki TME harcamaları, dünyanın gelişmiş ülkelerinden 2,5-3 kat daha düşüktür. Buna ek olarak, OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) araştırmasının sonuçlarına göre, Kazakistan şirketlerinin % 70'i düşük eğitim düzeyini iş geliştirme için ciddi bir engel olarak görmektedir. Ülkenin çalışma kadrosu, bilgisayar tasarımı, karmaşık kaynak yapıları ile İngilizce dil becerilerine sahip değildir. Bu problemleri çözebilmek için devlet farklı programları sunmaktadır.

Zamanın zorlukları göz önüne alarak, bu programlar şunları sağlar:

- Ülkenin endüstriyel ve yenilikçi gelişim taleplerini dikkate alarak TME'in içeriğini güncelleme
- TME sisteminin prestijini arttırmak

- TME'in erişilebilirliğini ve eğitim kalitesini sağlamak
- Yönetimin geliştirilmesi ve TME'nin gelişiminin izlenmesi
- Rekabetçi personelin kaliteli eğitimini sağlamak.

6. 6. 1. İkili Sistem (Dual System)

TME'in erişilebilirliğini sağlamak için, devlet başkanının garantili ilk çalışma mesleğini uygulayabilmesi emrinde, “Eğitim Üzerine” Kanununda, serbest teknik ve mesleki eğitimin garantili vatandaşlığı ile ilgili değişiklikler yapılmış ve mezunlar bir dereceye kadar çalışma niteliği kazanmışlardır. Kazakistan'da TME sistemi ikili (dual) sistem üzerinde sürdürülür. Bugüne kadar, ikili eğitim sistemi dünyadaki profesyonel ve teknik personelin en etkili eğitim biçimlerinden biri olmuştur. Özelliği, mesleki eğitimin çoğunlukla bir eğitim kurumunda değil, işletmelerde yürütülmesidir. Bu sistem, Almanya, Avusturya, Danimarka, Hollanda, İsviçre gibi ülkelerde başarıyla uygulanmaktadır. İkili sistem, işin, geleceğin uzmanının ve devletin çıkarlarının birleşimidir. Bu sistemde, öğrencinin zamanının %70-80'ini doğrudan işyerinde eğitime ve kolejde sadece %20-30 eğitime zaman ayırdığını varsaymaktadır (OECD, 2014).

Bugünde, önde gelen 10 sektörde 22.000'den fazla öğrenciyi kapsayan 1715 işletmenin katılımı ile 348 kolejde ikili eğitim verilmektedir. Kolejlerin ana ortakları Öskemen takviye tesisi, Kondenser tesisi, Arcelor Mittal Temirtau, Kazakhmys Corporation, Pavlodar makine fabrikası bunlara örnektir.

6. 7. YÜKSEK EĞİTİM SİSTEMİ

Kazakistan bağımsızlığını kazandığında ülkede 61 yüksek eğitim kurumu faaliyet göstermekteydi. Onlar ekonominin planlı ihtiyaçlarını karşılamaktaydı, katı rejimde çalışmaktaydı ve onların özelleşme hakları yoktu. Yüksek öğretim kurumlarının (YÖK) sadece ikisi üniversite idi. Bunlar Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi ve E.A.Böketov Karagandı Devlet Üniversitesi'dir.

Bağımsızlık, siyasi ve ekonomik yapının değişmesi, 90.yılların zorunlukları Kazakistan'ın yüksek öğretim ve yüksek öğretimden sonraki gelişim yolunu açmıştır. Kalitenin istemsizce düşmesi ile birlikte olan kitleselleşme, özel sektörün yoğunlaşması, rekabet vb. 1991'den 2001'e kadar YÖK ağırları üçe katlanmış ve

onların sayısı 182'e ulaşmıştır. 2016'da Kazakistan'da 125 YÖK: 9 ulusal, 31 devlet, 16 yarı özel, 54 özel, 13 sivil değil, 1 kişisel ve 1 uluslararası üniversite çalışmaktaydı. Bolon prensiplerine göre 2000'den itibaren uzmanlıktan (spesyalitet) bakaloryaya geçiş başlamıştır (Irisaliev, Kultumanova, Tölekov, Buldibaev, Kusidenova, Iskakov, Zabara, Baron, Korotkih, 2016).

6. 7. 1. Yüksek Öğretim Alanındaki Program Türleri ve Nitelikleri

Yükseköğretim, genel, mesleki veya ek eğitim programlarını tamamlayan kişiler tarafından alınabilir. Vatandaşlar rekabete dayalı ücretsiz yükseköğrenim alma hakkına sahiptir (Nazarbayev, 2014).

Aşağıdaki seviyeler ve yeterlilikler KC "Eğitim Üzerine" Yasası tarafından onaylanmıştır:

1) İlk eğitim seviyesi (Lisans programı), en az 4 yıl süren lisans programlarını içerir. Lisans eğitim sürecinin tamamlanması için temel kriter, en az 129 kredilik teorik eğitimin yanı sıra en az 6 kredilik uygulama, en az 2 kredi bitirme tezi yazımı ve savunması (Diploma projesi) ve devlet sınavının hazırlanması ve geçişi için en az 1 kredinin öğrenilmesidir.

2) İkinci seviye (Yüksek lisans), profil ve bilimsel-pedagojik yüksek lisans programlarını içerir. Eğitim süresi bilimsel ve pedagojik yönden 2 yıldır, profil 1 yıldır (60-120 AKTS'den).

3) Üçüncü seviye (PhD Doktora programı), yüksek nitelikli bilimsel-pedagojik personel yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Doktora çalışmalarında eğitim süresi 3 yıldır (en az 60 kredi). Klinik, yüksek lisans, staj programları, doktora programları, araştırma stajları vb.

Yükseköğretim tıp ve eczacılık eğitimi, lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını içerir. Lisans (Residency), uzmanlığa bağlı olarak 2 ila 4 yıllık bir eğitim süresiyle klinik uzmanlık alanlarında derinlemesine bir tıp eğitimidir. Bireysel tıbbi uzmanlık için, eğitim süresi yedi yıldır ve son eğitim yılı staj şeklinde düzenlenir. Sürekli eğitimin en-üst-düzey (döngü)-lisansüstü eğitimi, yüksek nitelikli

bilimsel ve pedagojik personelin hazırlanmasını amaçlamaktadır. Bu klinik, lisans, stajyerlik programlarının, yüksek lisans, doktora programları, araştırma, eğitim, vb. çerçevesinde düzenlenmiştir (OECD, 2012).

6.7.2. Yükseköğretim Kurumları

Yükseköğretim kurumları (üniversiteler), akademiler veya enstitüler şeklinde çalışır. Konservatuarlar, yüksek okullar da benzer bir statüye sahiptir. Kurum türü, lisans aşamasında belirlenir ve uygulanan yüksek ve lisansüstü programların sayısına, araştırma çalışmasının yönlendirilmesine ve devlet belgelendirme ve akreditasyon ile doğrulanır.

Enstitü - bir veya iki grup uzmanlık alanında mesleki yükseköğretim müfredatı uygulayan, bilimsel ve pedagojik faaliyetler yürüten, ileri eğitim ve personelin yeniden eğitilmesini sağlayan bir eğitim kurumudur.

Akademi - bir veya iki grup uzmanlık alanında lisans eğitiminin profesyonel eğitim programlarını uygulayan bir eğitim kurumudur. Bilimsel araştırmalar ve pedagojik faaliyetler, ileri eğitim ve personelin yeniden eğitilmesini gerçekleştirir.

Üniversite - üç veya daha fazla uzmanlık alanında (tıp fakültesi - iki veya daha fazla) profesyonel yüksek ve lisansüstü eğitim programlarını gerçekleştiren, bilimsel ve pedagojik faaliyetler yürüten, ileri eğitim ve personelin yeniden eğitilmesini sağlayan ve alanında önde gelen bilimsel ve metodolojik merkez olan bir eğitim kurumudur.

Yükseköğretim kurumlarının sayısı, devletin devlet dışı (özel) eğitim kurumlarının kurulmasına izin verdiği 1993 yılından bu yana önemli ölçüde artmıştır. Halen 144 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır (55 kamu ve 89 özel). Sivil toplum (özel) yükseköğrenim kurumlarının sayısı, 2001 yılına kadar kademeli olarak büyümüş ve 2002'den bu yana gerileme başlamıştır (Tempus, 2012).

"Eğitim Üzerine" Yasası'na (1999) göre, dokuz devlet yüksek eğitim kurumu "ulusal üniversiteler" statüsüne layık görülmüştür. Bu üniversiteler, önde gelen eğitim ve bilim merkezleri (temel, uygulamalı veya ticari araştırma alanında) olarak kabul edilmektedir.

6.7.3. Üniversitelere Kabul

Orta öğretimli öğrencilerin kabulü Birleşik Ulusal Test (UNT) sonuçlarına dayanmaktadır. Önceki yılların mezunları, ilk veya orta düzeyde mesleki eğitim almış adaylar, yurtdışında eğitim görmüş kapsamlı okul mezunları ve diğer bazı kategoriler, UNT ile aynı prosedür uyarınca yürütülen Kapsamlı Testi (CT) almalarıdır. Bütün üniversiteler, UNT'nin yürütülmesi kurallarına uymalıdır. UNT, ülke genelinde eşzamanlı olarak düzenlenmektedir. 2007 yılından bu yana devlet sırrı statüsüne sahip ve gizlilik koşullarına ve ilgili yapıların katılımına göre yürütülmektedir (KC EBB, 2007).

UNT ve CT'nin içeriği, zorunlu olan üçü - dil (Rusça veya Kazakça), Kazakistan tarihi ve matematik olmak üzere - dört konuda ortaokul müfredatına uygun olarak derlenmektedir. Dördüncü "profil" konusu, katılımcı tarafından seçilir ve seçilen mesleğe bağlıdır. Sonuçlar 140 puanlık bir ölçekte değerlendirilmiştir. Üniversiteye giriş için taban puanları her yıl değişmektedir. 30 veya daha fazla puan alan adaylar, teknik ve mesleki ortaöğretim okullarına kabul edilebilir.

6.7.4. Yüksek Öğretim Sisteminin Yapısı

Yönetim biçimine bağlı olarak Kazak üniversiteleri ulusal, kurumsallaşmış veya uluslararası kuruluşlardır veya bağımsız bir eğitim kuruluşu statüsündedir (Anonim Şirket). Finansman kaynakları doğrultusunda kamu veya özel sektöre ayrılırlar.

Bugün Kazakistan'da 9 ulusal, 31 devlet, 13 yurttaş, 1 uluslararası, 16 kurumsal, 54 özel ve 1 anonim şirket (Joint-Stock Company) "Nazarbayev Üniversitesi" olmak üzere 125 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır (OECD, 2007).

1991'den bu yana Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle, hem yasama çerçevesinde hem de yönetim ve finansman sisteminde Kazakistan'daki eğitim sisteminde önemli değişiklikler yaşanmıştır.

2010 yılında Kazakistan, eğitim sistemindeki bazı değişikliklerden önce gelen AKTS (Avrupa Kredi Transfer Sistemi) bazında Bologna Deklarasyonu'nu

imzalamıştır. Bu sisteme göre, yüksek lisans ve lisansüstü eğitim müfredatının yapısı ve içeriği gözden geçirilmiştir.

Kredi eğitim teknolojisine dayalı lisansüstü eğitim (yüksek lisans ve doktora çalışmaları) eğitim programları içeren üç seviyeli bir model tanıtılmıştır. Yeni yapıya tam geçiş 2010 yılında gerçekleşmiş ve temel değişiklikleri Eğitim Yasası ve 2011-2020 için Eğitim Gelişimi Devlet Programında yer almaktadır (Tempus, 2012).

Kazakistan üniversitelerinden mezun olanlar bireyler, Bologna sürecine katılan tüm ülkeler tarafından tanınan Avrupa Diploma Eki'ni (Diploma Supplement) alabilme hakkına sahiptirler.

Kazakistan üniversitelerinin çoğu, Kazakistan kredi transfer sistemini kullanmaktadır. Kazakistan'da kullanılan kredi, akademik dönem boyunca 15 haftalık bir dönem şeklinde disiplini incelemek için 45 saatlik öğrenci işçiliğine karşılık gelmektedir. Bu saatler, sınıf türleri (programa göre) arasında belirli bir oranda dağıtılır ve öğrencinin bağımsız çalışma zamanını içermektedir. Böylece, öğrencinin her dönem boyunca ders veya pratik sınıflardaki çalışmalarının her akademik saat, iki saatlik bağımsız öğrenci çalışması (ISW) tarafından desteklenmektedir. Yukarıdakilere dayanarak, Kazakistan'daki tüm Yüksek Öğretim Kurumlarında eğitimi verilen konuların hacmi, bir tam sayıya yuvarlanan bir dönüştürme faktörü (yaklaşık 1.8) kullanılarak kolayca AKTS kredisine yeniden hesaplanmaktadır (KC EBB, 2014).

6. 7. 5. Akademik Yılın Başlangıcı (Bilim Günü)

Akademik yıl, akademik dönemler, ara belgelendirme süresi (1 haftadan az olmamak kaydıyla), uygulama ve tatillerden oluşmaktadır. Akademik yılın son yılında, nihai sertifikasyon dönemi dahildir. Okul yılının toplam uzunluğu en az 36 hafta olmaktadır.

Akademik dönem, formuna bağlı olarak, dönem için 15 haftalık, çeyrek için 8 haftadır. Profesyonel uygulama profesyonel yükseköğretim müfredatının zorunlu bir bileşenidir. Eğitim, pedagojik, endüstriyel ve ön diplomaya ayrılmıştır. Her

akademik dönemden sonra (yılda 7 haftadan az olmamak kaydıyla) öğrencilere tatiller verilir.

6. 8. LİSANS EĞİTİM PROGRAMLARI

Yüksek eğitimin ilk eğitim seviyesinin programları, 4 yıldan az olmamak üzere standart bir çalışma süresiyle ilgili uzmanlık dalında "Lisans" derecesi ile uzmanları eğitmeyi amaçlamaktadır (Tempus, 2012).

6. 8. 1. Lisans Eğitimi Bilim Dalları

Bir lisans derecesini elde etmek için, bir öğrenci en az 129 teorik krediyi doldurmalı veya en az 5805 akademik saatte uzmanlaşmalıdır. Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Nitelikler Çerçevesi'ne göre, lisans derecesi 6. seviyeye aittir. Ayrıca, "Eğitim Üzerine" Yasası "uygulamalı lisans derecesi" terimini, bölüm 3.3 "Yükseköğretimde kısa süreli programlar" bölümünde yer alan bilgileri açıklamaktadır (KC EBB, 2014).

Yükseköğrenim uzmanlıklarının genel listesi, 11 yönden 161 spesiyalitesini içeren bilim dallarının sınıflandırıcısında yer almaktadır:

1. Eğitim
2. Beşeri bilimler
3. Hukuk
4. Sanat
5. Sosyal bilimler, ekonomi ve iş
6. Doğa bilimleri
7. Teknik bilimler ve teknoloji
8. Tarım bilimleri
9. Hizmetler
10. Askeri işler ve güvenlik
11. Sağlık ve refah (TIP)
12. Veterinerlik.

6. 8. 2. Eğitim Müfredatı

Üniversite, Ulusal Nitelikler Çerçevesi, Dublin tanımlayıcıları, devlet zorunlu eğitim standartları, kredi teknolojisi eğitiminde eğitim sürecinin düzenlenmesine ilişkin kurallar uyarınca eğitim programları ve müfredat geliştirmektedir.

Müfredat genel eğitim döngüleri, temel ve profil disiplinleri, ek eğitim türleri (çeşitli mesleki uygulamalar, beden eğitimi dersleri, askeri eğitim vb.), ara ve nihai sertifikasyon çalışmalarını içermektedir.

Lisans eğitim programlarının içeriğinin belirlenmesinde üniversitenin özerkliğinin derecesi, eğitim kredilerinin miktarının% 55'i kadardır (Hartley M, 2015).

Devlet ve Rus dilleri mutlaka üniversitelerin eğitim programlarına ve müfredatlarına dahil edilmektedir. 2016 yılında, üniversitelerin Kazak, Rusça ve İngilizce program ve müfredat geliştirecekleri, üç dilli bir öğrenme modelini hayata geçirmek için çalışmalara devam edilmektedir.

Temel eğitim türleri; ders, pratik (seminer), laboratuvar, her türlü mesleki uygulama, final sertifikasının hazırlanması ve geçmesi, öğrencinin bağımsız çalışmasıdır. Eğitim oturumları ağırlıklı olarak aktif yaratıcı formlarda (case studies, iş oyunları, eğitimler, tartışmalar, yuvarlak masa toplantıları, seminerler) öğretmenlerin seçiminde ve ayrıca programın ve öğretim materyalinin özelliklerine uygun olarak yürütülmektedir.

Modüler eğitim lisans programları, eğitim uzmanlarının yeterlik modeli temelinde geliştirilmiştir. Öğrenme çıktıları, uygun eğitim seviyesinin Dublin tanımlayıcıları temelinde belirlenir.

Kredi ve uzmanlıkta devlet sınavına hazırlık ve girmesi için bir krediyi tamamlamasıdır.

6. 8. 3. Öğrenci Değerlendirmesi

Kendi bölümünde üniversite kursları bir yıldan diğerine dönüştürmek için öğrencinin bir sonraki kursa çevrilmesine izin veren bir transfer notu - minimum notortalaması (GPA) değerini ayarlamaktadır (OECD, 2007).

- Ders programını tamamlamış, ancak transfer not ortalaması düşük olan öğrenci, not ortalamasını artırmak için yaz döneminde ücretli olarak bazı disiplinleri yeniden öğrenebilir ve onların sınavlarına yeniden girebilmektedir (devlet sınavı yapılan "Kazakistan tarihi" disiplini hariç).
- Yaz okuluna kalmış devlet burs alan öğrencilerin bursu kesilmektedir.
- Bir öğrenci için eğitim sürecinin tamamlanmasının ana kriteri teorik eğitimin en az 129 kredilik yanı sıra en az 6 kredilik uygulama, en az 2 kredilik bir tez (proje) hazırlanması, yazı ve savunma için en az bir proje sunmasıdır.
- Eğitimcilerin değerlendirmesinde uluslararası harf sistemi kabul edilmektedir. 100-puanlı bir ölçek üzerinde yapılmaktadır. ("A" dan "D"ye kadar gelen, daha sonra sırasıyla, "yetersiz" - "F"), ilgili dijital eşdeğeri 4 puanlı ölçektir.
- Öğretmen, değerlendirmesini yaparken öğrencilerin her türlü güncel ve dönem içindeki çalışmalarını dikkate alarak kontrolünü yürütür ve öğrencilerin mevcut akademik performanslarını uygun bir şekilde değerlendirir.
- Üniversite Kayıt Bürosu transkripte yansıyan eğitim dönemi boyunca öğrencilerin eğitim başarılarını kayıt altına almaktadır. Akademik yıl sonunda, Öğrenci İşleri Ofisi öğrencinin öğrenme başarısının ağırlıklı ortalaması olarak ortalama GPA notunu hesaplamaktadır. (www.edu.gov.kz).

Sınavlar, mezuniyet bilgileri ve değerlendirmeler, 100'lük ve 4'lük sisteme göre GPA not ortalamasında her yıl öğrencinin kayıt defterinde bulunmaktadır.

Yükseköğretim eğitim programında eğitimini tamamlayan ve son sertifikaya geçen öğrencilere "lisans" akademik derecesi verilir ve transkript ile bir devletin kabul ettiği üniversite diplomasına sahip olurlar.

Eğitim programının (disiplin kodu), disiplin adı, hakkındaki bilgileri girilir, uygulamaların süresi (yılda bir dönem, üç aylık dönem), eğitimin değerlendirilmesi (ulusal ve AKTS), verilen AKTS kredilerinin sayısı transkriptte belirlenir.

Lisans programına kayıtlı, sınav ortalama notları "A", "A-", "B+", "B", "B-" olan, bütün eğitim süreci boyunca GPA not ortalaması 3.5 den az olmayan, ve tüm devlet sınavlarını ve diploma (proje) savunmasını "A", "A-" notlarıyla geçmiş öğrenciler onur diplomasına sahip olurlar (Hartley M, 2015).

6. 9. YÜKSEK LİSANS EĞİTİM PROGRAMLARI

Yüksek lisans - lisansüstü eğitim, kendi eğitim programları ile ilgili uzmanlık alanında bir "yüksek lisans" derecesi ile uzman yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Kazakistan'daki Eğitim Yasasına göre, bir yüksek lisans derecesi almak için bir lisans diploma derecesi gereklidir. Yüksek lisansta eğitim süresi: Bilimsel-pedagojik alan - 2 yıl, mesleki alan - 1 yıl olarak toplam 3 yıldır (60-120 AKTS'den) (KC EBB raporu, 2012).

Yüksek lisans ve Ph.D doktora ilk defa 2004 yılında uygulanmıştır. 2012 yılına kadar yüksek lisans programları genel olarak beşeri bilimler alanında sürdürülmektedir. Sanayileşme programını gerçekleştirmekle beraber devletin politikası teknik alanlara doğru yönlendirmektedir. Yüksek lisansta eğitim alanların sayısı son beş yılda yaklaşık 5 bine ulaşmıştır (Irisaliev, Kultumanova, Tölekov, Buldıbaev, Kusidenova, Iskakov, Zabara, Baron, Korotkih, 2016).

Teorik derslerde ve uygulama çalışması ile birlikte, bilimsel-pedagojik yöndeki yüksek lisans için kredi sayısı – 60 saattir. Mesleki yöndeki yüksek lisans kredisi ise - 75 saattir. Yüksek lisans programını tamamlamak ve derecesi vermek için, öğrenci tez savunması yapmalıdır.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin yüksek ve lisansüstü eğitim uzmanlık sınıflandırmasına göre, Yüksek Lisans programı 12 yönde sürdürülmektedir.

6.9.1. Eğitim Müfredatı

Eğitim programlarının içeriği, ilgili alanda devletin zorunlu eğitim standartları ile oluşturulmakta ve müfredatla yürütülmektedir.

Lisansüstü eğitimin eğitim programları, bilimsel-pedagojik ve mesleki eğitim düzeylerindeki yüksek yeterlilik yönetim uzmanı yetiştirme amaçlanmaktadır.

Yüksek Lisans programı şunları içerir:

- Temel ve alan disiplinlerinin içeriklerinin dahil olmak üzere teorik eğitim
- Mesleki uygulama (pedagojik, üretim, araştırma)
- Yüksek lisans tezinin uygulanması da dahili olmak üzere araştırma çalışmaları, - bilimsel-pedagojik alan için

- Yüksek lisans tezinin uygulanması dahil olmak üzere deneysel araştırma çalışmaları,

- Mesleki alan için
- Dönem ve final sınavları.

Müfredat üç biçimde geliştirilmiştir:

- 1) EBB tarafından onaylanmış standart müfredat (Teori)
- 2) Çalışma müfredatı (Uygulama)
- 3) Bireysel müfredat.

Üniversiteler yüksek lisans programlarının içeriğini kredilerin % 70'ine kadar belirleme imkanına sahiptir. TP ve WP'nin gelişimi için içerik, süre ve süreçlerle ilgili işlemler eğitim kurulu tarafından bağımsız olarak belirlenmektedir (Tempus, 2012).

Üniversitelerdeki öğretim sürecinde profesyonel ve kişisel becerilerini geliştirmeyi amaçlayan yenilikçi ve etkileşimli öğretim ve öğrenme yöntemlerini kullanır, modelleme ve rol oyunları, tartışmalar, modelleme durumları, birlikte

çalışarak öğrenme, küçük gruplar halinde çalışma, problem çözme, test kullanma gibi konuları içermektedir.

6. 9. 2. Öğrenci Değerlendirmesi

Öğrencinin tüm eğitim başarıları, tamamlanan her bir görev için 100 puanlık bir ölçekte değerlendirilir (sınıfta cevaplar, ödevler, sınavlar vb.). Son değerlendirme, tüm notların aritmetik ortalamasının hesaplanmasıyla hesaplanmaktadır. Dönem notunun en az % 50'sini kazanan öğrenciler sınava girebilmektedirler (Hartley M., 2015).

Yüksek lisans eğitim sürecini tamamlamak için öğrenci tarafından:

- Bilimsel-pedagojik eğitiminde - en az 51 krediden oluşan teorik eğitimin en az 34 kredi uygulama en az 6 kredi uygulama ve bilimsel araştırma için en az 7 kredi

- Mesleki hazırlık - 1 yıllık süre için en az 26 kredi, ve 1.5 yıl süre için en az 38 kredi, ondan 18 ve 28 krediden az olmayan teorik eğitimin, 2-3 krediden az olmayan uygulama ve 2-3 krediden az olmamak üzere deneysel araştırma çalışmalarını kapsamaması gerekmektedir (KC EBB, 2016).

Öğrencilerin eğitim başarılarının değerlendirilmesinde ara sınav, dönem ve final sınavları, eğitim ve uygulamalarını yürütmek, tez çalışmasının hazırlanması; nihai devlet sertifikasyonu - alanında devlet sınavı ve tez savunmasını kapsamaktadır. Lisans öğrencilerine son sertifikası, kapsamlı bir sınav ve Yüksek Lisans Tezi'nin Devlet Tasdik Komisyonu (National Attestation Commity) tarafından savunma şeklinde gerçekleştirilmektedir. Sınav ortalama notları "A", "A-", "B+", "B", "B-" olan, bütün eğitim süreci boyunca GPA not ortalaması 3.5 den az olmayan ve tüm devlet sınavlarını ve diploma (proje) savunmasını "A", "A-" notlarıyla geçmiş öğrenciler onur diplomasına sahip olabileceklerdir (www.edu.gov.kz).

Yüksek lisans tezinin savunma prosedürü, kurum tarafından genel kurallara uygun olarak bağımsız olarak belirlenmektedir.

Yüksek lisans eğitimini tamamlayanlar, ilgili uzmanlık dalında akademik bir "master" derecesi alırlar ve devlet tarafından tanınan diploması verilmektedir (transkript).

6.9.3. Lisans ve Yüksek Lisans Dışındaki Programlar

Kazakistan'da, lisans ve yüksek lisans programının dışındaki programların eğitim aşığıdaki alanlarda yürütülmektedir:

1) "Veteriner Tıbbı" ve "Veteriner Sanitasyon" uzmanlık alanlarında 5 yıllık özel bir yükseköğrenim (uzmanlık) çerçevesinde eğitimini tamamlayan öğrencilere birinci alanda "uzman veteriner" akademik derecesi, ikinci alanda tamamlayanlara ise "veteriner" ve "veteriner sağlık müfettişi" derecesi verilmektedir.

2) Tıp ve eczacılık eğitimi; İhtisas ve staj programlarında ihtisascılık ve doktora çalışmaları hariç (OECD, 2007).

6.10. (Ph. D) DOKTORA EĞİTİM PROGRAMLARI

Doktora çalışmaları – eğitim programları, bilimsel, pedagojik ve mesleki faaliyetler için uzman yetiştirmeyi amaçlayan ve alanında Filozof Doktora (Ph. D) derecesini kazandıran lisansüstü programıdır. Doktora çalışmalarında eğitim sadece Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından onaylanan devlet düzeni çerçevesinde tam zamanlı olarak gerçekleştirilmektedir. 2013-2014 yılları için devlet tarafından 520, 2014-2015 yılları arasında 656, 2015-2016. - 623 doktora derecesi verilmiştir (KC EBB İstatistikleri, 2015).

Doktora eğitimine "yüksek lisans" derecesine sahip veya uzmanlık tıp eğitimi çalışmalarını tamamlamış olan adaylar kabul edilmektedir.

Doktora çalışmaları için adaylar 2 giriş sınavına girmektedir:

- 1) Tercih edilen yabancı dillerden biri;
- 2) Uzmanlık alanında. Sınav sonuçlarına göre, kayıt, üniversite kabul komitesi tarafından yapılmaktadır.

Bazı işletme okullarında DBA (Doctor of Business Administration) hazırlanmaktadır.

Doktora çalışmalarının eğitim programları süresi, alana ve önceki eğitime bağlı olarak en az 3 yıldır.

20.03.2009 tarihinin devlet yeterliliğine göre, 12 uzmanlık alanında doktora çalışmaları hazırlanmaktadır:

1. Eğitim
2. Beşeri bilimler
3. Hukuk
4. Sanat
5. Sosyal bilimler, ticaret ve işletme
6. Doğa bilimleri
7. Teknik bilimler
8. Tarım bilimi
9. Hizmetler
10. Askeri işler
11. Sağlık ve sosyal güvenlik (TIP)
12. Veterinerlik.

Doktora eğitimi, 9 ulusal, 18 eyalet, 1 uluslararası, 10 birleşmiş şirket ve 5 özel üniversite olmak üzere 43 üniversite tarafından yürütülmektedir (Tempus, 2012).

6. 10. 1. Eğitim Müfredatı

Doktora çalışmalarının eğitim programı iki eşdeğer bileşeni içerir: eğitimsel ve bilimsel ve şunları içerir:

- Temel ve meslek bilgisine dayalı içerik dahil olmak üzere teorik eğitim
- Profesyonel uygulama
- Doktora tezinin yürütülmesi de dahil olmak üzere araştırma (deneysel araştırma) çalışması
- Ara sınavlar ve final sınav

6. 10. 2. Değerlendirme

Ara sınavların başarı notları, yapılan iş hakkındaki yıllık raporun verilmesidir.

Yeterlilik sınavı ve tez savunması Devlet Sınav Komisyonu tarafından yürütülmektedir. Alandaki yeterlilik sınav zorunlu programın disiplinlerini ve doktora programının temellerini içeren konuların tümünü içerir.

Doktora tezi sınavı ve savunması, üniversitenin akademik takvimi veya bilim organizasyonuna uygun olarak yapılmaktadır. Doktora tezini savunma prosedürü kurum tarafından bağımsız olarak belirlenmektedir (OECD, 2007).

SONUÇ

Bir ülkenin eğitim sistemi; sağlık, kültür, genel ve işlevsel okuryazarlık, bireyin kendini gerçekleştirme için profesyonel yönelime; aile, vatan, insan ve insanlığa; kendileri ve ülkeleri için sorumluluk, adalet, hoşgörü, uyum ve sevgi gibi değerlere odaklanmalıdır.

Değerler ve eğitim hedefleri genel zihniyet, milli, tarihi ve etnik gelenekleri dikkate alarak belirlenir. Yakın veya uzak gelecekte Kazakistan'da eğitim sisteminin yönlendirecek olan değerler, onun gelişimi için strateji belirleyip, manevi ve ahlaki davranış kılavuzu ve konu özelliği olarak insanın eylemlerini oluşturur (Nazarbayev, 2014).

1917 yılında SSCB kuruluşu ile birlikte başlamış olan Sovyetler döneminde bireyin ilgi alanını toplumun ilgi alanına bağlı olarak eğitime sistemi oluşmuştur. Öğrencilerin bilincine siyasi-ideolojik katkı kuralları sindirme öncelik olarak belirlenmiştir. Komünist eğitim sistemi Kazakistan eğitim sisteminin temelini oluşturmaktaydı.

Sovyet okulunun ilk eksikliği, hükümet tarafından uygulanan sömürgecilik, diktatörlük, sansür politikası durumunda dünya okulları ve pedagojisi ile bağlantı sınırlı hale gelmiştir, yurtdışı okulu ve pedagojisi tecrübesi yetersiz kullanılmıştır. 1937'lerde yabancı bilimsel literatüre aşına olmak yasaklanmıştır, uluslararası bilim insanların iletişimine kısıtlamalar uygulanmıştır. İkinci olarak, Sovyet eğitim sistemindeki beşeri bilimlerinin kalitesi düşüktü. Okullardaki tüm beşeri ve sosyal bilimler Marksizm-Leninizm ve Stalinizmle doluydu. Örneğin, ekonomi ve politika eğitiminde Marksizm'in politik ekonomisi ana yeri almaktaydı vs. Sovyetler eğitim sisteminin bir diğer negatif tarafı ise, ahlak ve değerler eğitimi ile ilgili problemlerdi. Eskiden ahlak ve değerler eğitimi medreselerde sürdürüldü. Sovyetler döneminde eğitimin bu türünü sürdüren kurumlar kapatılıp, onların analogunun oluşmaması sebebi ile ahlak eğitimi dinden ayrı kalarak ateizm propagandası yürütülen basit genel okula yüklenmiştir. Vatandaşlar arasında eleştirel düşüncenin yetersiz eğitimi, aşırı birleşme (unification) ise Sovyetler eğitim sisteminin diğer eksikliğiydi. 30lu yıllardaki pedagojik hileler hakkındaki kararda aslında öğrencilerin kabiliyetlerini

geliştirmeyi yasaklanmıştı. Pedagogların bilimsel çalışma yöntemleri çocukların zihinsel gelişimini ve yeteneklerini araştırmak için okul tecrübelerinde öğrencilerin yeteneklerini geliştirmeyi Sovyet hükümeti bir tehlike olarak değerlendirmiştir.

Diğer taraftan bakılırsa, Sovyetler dönemindeki eğitim sisteminin pozitif tarafları da vardı. Sovyetler dönemine kadar halkın okuryazarlık durumu düşük olduğu bellidir. Bu durumla ilgili Sovyet hükümetinin uyguladığı okuryazar olmayanların ortadan kaldırılması politikasının başarısından bahsetmek doğru olur. Okuryazarlığın geliştirilmesi politikasına göre, 4 yıl içerisinde Kazakistan'da 1921-1927 yılları arasında yaklaşık 200 bin kişi eğitim almıştır, 1929 yılında ise 150 bin, 1930 yılında 500 bin kişi eğitim almıştır. İkinci olarak, eğitimin yüksek erişilebilirliği; herkese aynı ücretsiz orta öğretim ve oldukça yaygın yüksek öğretim Sovyetler eğitiminin bir diğer pozitif yanındır. Öğretmenlere ve öğretmen çalışmalarına saygı Sovyetler eğitiminin diğer artısıydı; SSCB okuryazarlığı ortadan kaldırırken ve bir evrensel orta öğretim sistemi kurarken, öğretmenlik mesleği toplumda en saygın ve aranan mesleklerden biri olarak kaldı. Nispeten yetkin ve yetenekli insanlar öğretmenliğe yöneldiler, aynı zamanda kitleler aydınlanma düşüncesiyle motive oldular. Ayrıca, Sovyetler döneminde bilim alanlarının geliştirilmesine büyük çaba gösterilmiştir. SSCB akademisi, sonradan Ukrayna, Beyaz Rusya, Kazakistan gibi birlik ülkelerde onun şubeleri açılmıştır; onlarda matematik, fizik, kimya vb. alanlarda çalışan yüzlerce laboratuvarlar ve bilimsel merkezler açılmıştır. Çok sayıda bugüne kadar çalışmakta olan ulusal ve devlet yükseköğretim kurumu, üniversiteler ve enstitüler, kaliteli teknik mesleki eğitim; mükemmel yükseköğretime ek olarak, Sovyetler Birliği'nde teknik ve mesleki eğitim yaygındı. Teknik okulların mezunları daha sonra mühendislik görevlerine atanabiliyorlardı, ancak yönetim pozisyonlarında ilerlemek için, eğitimi üniversitede devam ettirmek veya niteliklerini geliştirmek gerekiyordu.

Bugünde Kazakistan toplumunun modern jeopolitik, ekonomik ve sosyal durumu, dünya eğitim alanına entegrasyonu, Kazakistan Cumhuriyeti'nin eğitim sisteminin modernleştirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle son yıllarda, eğitim sisteminin güncelleşmesi için Kazakistan'da önemli adımlar atılmıştır. Bu nedenle, devlet zorunlu eğitim standartlarının geliştirilmesi ve uygulanması, değişken eğitimin

getirilmesi, eğitim kalitesinin değerlendirilmesi için ölçütlerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürmektedir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin 2020'ye kadar olan stratejik kalkınma planı, ulusal eğitim stratejisini ve öntümüzdeki dönem için temel hedeflerini belirlemektedir. 2020'ye kadar, okul öncesi eğitimden yüksek eğitime kadar tüm eğitim seviyelerinde bir dramatik modernleşme olacaktır (Shaimukhanova, Kenzhebaeva, 2014).

Hem eğitimin her düzeyinde bilgi edinme hem de mesleki niteliklerin yükseltilmesi, bir kişinin hayatı boyunca sürekli olarak yeni bilgi ve beceriler edinilmesi için şartlar oluşturulacaktır. Nitelikli personelin eğitimi, ülkenin sanayileşme planları ile bağlantılı olacaktır. Teknik, mesleki ve yükseköğretimde, modern işgücü piyasasının gereksinimlerine uygun bir sisteme geçiş yapılacak ve Ulusal Yeterlilik Sistemi aracılığıyla mesleki standartlar üzerinde eğitim standartları oluşturulacaktır.

Orta öğretimdeki en büyük değişikliğin biri - eğitim sürecinin artmasıdır. 11 yıllık eğitimden 12 yıllık eğitime geçmek. Böylece, öğrenciler son sınıflarda profesyonel hazırlık alabileceklerdir. Diğer bir yenilik ise - okullarda üç dillilik programının sürdürülmesidir; okul derslerinin 3 dilde (Kazakça, Rusça ve İngilizce) sürdürülmesidir. Bunun için pedagojik ve yönetsel destek sağlanması planlanmaktadır. 3 dili yukarı seviyede bilen öğretmenler yer alacaktır. Ek olarak, öğrencilerin yabancı dilleri mümkün olan en kısa sürede öğrenmelerini sağlayacak teknolojiler geliştirilmektedir.

Yükseköğretimde de bazı değişiklikler yapılmak üzeredir. İlk olarak, üniversitelere "Akademik özgürlük", yeni bir ekonomiye geçiş bağlamında önemli olan, eğitimin kalitesini arttırmak için programların içeriğini bağımsız bir şekilde belirleme yetkisini vermektedir.

Diğer bir değişiklik ise - ilgisiz alanları minimizme ediyor, yani gereksiz alanlar kaldırılacaktır. "Şu anda, eğitim alanları 600'den fazladır. İşyeri ve işgücü tutarsızlığı nedeniyle yüksek ve lisanüstü eğitim sisteminde uzmanlık eleme prosedürü yer alacaktır.

Yükseköğretimin kalite değerlendirilmesi akreditasyon mekanizması ile gerçekleştirilmektedir. Bugünde, kayıtlar sekiz akreditasyon ajansı içerir: beşi Kazak ve üçü yabancıdır. Onların düzenlemeleri uluslararası standartlara dayanmaktadır. Ayrıca, Kazakistan ve yabancı akreditasyon kurumları arasında rekabet ortamı bulunmamaktadır. Bu bağlamda, mevcut akreditasyon kurumunu geliştirecek Avrupa ve Asya kıtalarında tanınan akreditasyon ajansları ağının genişletilmesinin parçalarının değiştirilmesi önerilmektedir.

Sovyetler Birliği döneminden bu yana Kazakistan eğitim sistemi Sovyetlerin de katıldığı tüm pozitif ve negatif tecrübeleri dikkate alarak bağımsızlığını aldığından beri son 25 yılda büyük gelişmeler yaşadığı sonucuna varılabilir. Eğitim sistemindeki yenilikler ve reformlar kabul edilmiş, yeni hedefler belirlenmiş, Kazakistan'ın geleceğini sağlamak için ve ön planda tutmak için yenilikler tasarlanmıştır.

KAYNAKÇA

AO NIS Denetleme Kurulu, (2013), 2020'ye Kadar Özerk Eğitim Örgütü Nazarbayev Entelektüel Okulları'nın Gelişim Stratejisi.

Berzhanov K.B. (1976). *Eğitim-öğretimdeki halklar dostluğu*, Almaty: Mektep Yayını

Çernik S.A. (1984) Büyük Vatanseverlik savaşı yıllarındaki Sovyet genel öğretim okulu: Tarihi-pedagojik araştırma. Moskova: Pedagogika.

Dneprov, E.D. (1991). *XIX sonu – XX başındaki SSCB halklarının okul tarihi ve pedagojik fikirleri*, Pedagogika yayını.

Dulatov B.K. (2013). *1913-2013 y. Kazakistan Eğitim Sisteminin gelişmesi*, Kostanay: KGPI makalesi.

I. Altynsarin Ulusal Eğitim Akademisi., (2017) Eğitim içeriğinin yenilenmesi bağlamında 12 yıllık okulun eğitim standartlarının oluşturulmasında Teoretiko-metodolojik temelleri: Bilimsel araştırma. Astana.

Iliyina T. (1984), *Pedagogika*, Moskova: Prosveshenie.

S. Irshaliev, A. Kultumanova, E. Tölekov, T. Buldibaev, G. Kusidenova, B. Iskakov, L. Zabara, L. Baron, E. Korotkih, (2016) *Kazakistan Cumhuriyeti eğitim sisteminin hali ve gelişmesi hakkında Ulusal rapor*, Astana: "Bilgi Analiz Merkezi" A.Ş.

İsabekov B. (1945) *Okulda eğitim kalitesini artırma*, Kazakistan Bolşeviği dergisi.

İstatistiksel derleme (1971) *SSCB'deki Halk eğitimi, bilim ve kültür*, Moskova.

Kaldıbayeva T.J., (2014) *Okul Öncesi Eğitimin Sosyal Problemleri*, Semey.

"*Kazakistan Bolşeviği*" dergisi. (1931) №1, Almaty.

Kazakistan Cumhuriyeti Merkez devlet arşivi, 81-stok, 1-liste.

Kazakistan Cumhuriyeti Merkezi Ulusal Arşivi, s.1962, 1.1,i.502

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Eğitim Sistemi Ve Devlete İlişkin Ulusal Rapor, (2016).
- Astana: KC EBB.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Eğitim Sisteminin Durumu Ve Gelişimi Üzerine Ulusal Rapor, (2017). - Astana: KC EBB.

KC EBB (2016) Yüksek Lisans Ve Yüksek Lisans Eğitimi Raporu, Astana.

KC EBB (2018), 2017-2018 Eğitim Yılı İçin "Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin İstatistikleri" Yıllık Ulusal Yayın, Astana.

Kulebayeva D.N., (2016) Uluslararası okulları yönetmenin genel metodolojisi, Almatı.

Kuzembayuly A., Abil E.A. (2006). *Kazakistan tarihi: Yüksekokul ders kitabı*, Kostanay: KRİİİ yayını.

Learning Autonomy: Higher Education Reform in Kazakhstan., Hartley M, 2015.

Nazarbayev N.A. (2012) Kazakistanın Social Modernleşmesi: Evrensel Emek Toplumuna 20 Adım, Kazakhstanskaya Pravda yayını.

Nazarbayev N.A. (2014) «Kazakistan Yolu – 2050: Ortak Hedef, Ortak Çıkarlar, Ortak Gelecek» Kazakistan Halkına Mesajı, Kazakhstanskaya Pravda yayını.

OECD (2007), Kazakistan'da Yüksek Öğretim. Ulusal Politikanın İncelenmesi, OECD, Dünya Bankası.

OECD (2014) Kazakistan'da Orta Öğretim. Ulusal Politikanın İncelenmesi, OECD, Paris.

Salimova K., Dodde N. (2001) *Dünya halkları pedagojisi tarihi ve modernlik*, Moskova: Rusya pedagojik toplumu.

Seytaliev, K. (2008). *Pedagoji tarihi*, Almaty: Bilim Yayını

Shaimukhanova S.D., Kenzhebaeva Z.S., (2014) Kazakistan Cumhuriyeti Eğitiminin Modernleştirilmesi: Durumu Ve Beklentiler, "Modern Doğa Biliminin Başarıları" dergisi.

Tempus Programı,(2012) Kazakistan'daki Yüksek Eğitim.

<http://edu.gov.kz/kz/> - Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Ve Bilim Bakanlığı'nın Sitesi.

<http://government.kz/> - Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti İnternet Sitesi

<https://www.ivisa.com/visa-blog/history-of-stat.kz> - Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu İnternet Sitesi

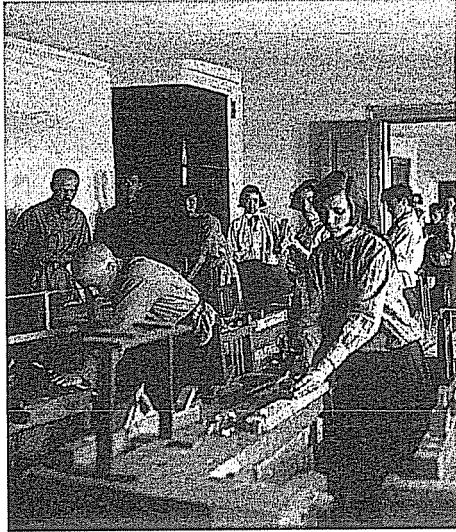
<http://massaget.kz/blogs/23884/>

<https://kaz.tengrinews.kz/article/941/>

EKLER

EK - 1: Sovyetler Dönemindeki İş Okulları, www.russiainphoto.ru

EK - 2: Sovyetler Dönemindeki İş Okulları, www.russiainphoto.ru

1. а - 1	12. в - 2	23. р - 3
2. б - 2	13. г - 3 (уонто)	24. с - 4
3. с - 3	14. д - 4	25. т - 5
4. е - 4	15. е - 5	26. у - 6
5. и - 5	16. м - 6	27. в - 7
6. о - 6	17. н - 7	28. х - 8
7. э - 7	18. љ - 8	29. ы - 9
8. ы - 8	19. о - 9	30. э - 10
9. ь - 9	20. џ - 10	31. ь - 11
10. џ - 10	21. ь - 11	
11. џ - 11	22. џ - 12	

EK - 3: Arap Harflerine Dayalı Kazak Alfabeti, www.tengrinews.kz, KC Merkezi Ulusal Arşivinden

EK - 4: Latin alfabesine geçiş, www.tengrinews.kz, KC Merkezi Ulusal Arşivinden